

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Disertační práce

Gender, rodina a „Banánové děti“

Plzeň 2019

Lenka Bednářová

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
Katedra antropologie

Studijní program Historické vědy
Studijní obor Etnologie

Disertační práce

Gender, rodina a „Banánové děti“

Mgr. et Mgr. Lenka Bednárová

Školitelka:

Mgr. Lenka Jakoubková Budilová, Ph.D.

Ústav etnologie

Fakulta filozofická Univerzity Karlovy v Praze

Plzeň 2019

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, srpen 2019

.....

Poděkování:

Konfucius prý řekl: „Zbabělost je, když víme, co máme dělat, a neděláme to.“ Někdo může říci, že psát či nepsat disertační projekt nemá se zbabělostí nic společného, možná spíše s leností, řekli bychom. Jenže skutečně se do něčeho pustit a nakonec jít takzvaně s kůží na trh se svými myšlenkami a prací znamená překonat sebe i vlastní zbabělost. Právě proto bych chtěla poděkovat v první řadě Lence Jakoubkové Budilové, že mě v tomto stavu nenechala tápat a pro mě záhadným způsobem se dokázala vždy připomenout ve chvíli, kdy jsem byla opět trochu odváznější dát dohromady více slov. Nevím, zda sama věřila tomu, že by práce mohla někdy spatřit tiskařskou barvu, ale děkuji jí za podporu, trpělivost a rady, které mi během těch několika let dala, i za věnovaný strávený čas.

Děkuji i všem, kteří se na práci se mnou podíleli, protože s čistým srdcem nemohu říct, že by to byla má a pouze má práce. Příklady a myšlenky, které obsahuje, jsem se přeci jen pokusila utřídit, interpretovat a předat tak, aby zapadaly do koloritu současných antropologických studií. Jejich základ mají ale v rukou moji informanti a informantky, kteří si na mě udělali čas a otevřeli mi pomyslné dveře do svého osobního života.

Poděkování náleží i mé alma mater, na které jsem od bakalářského studia strávila více let než žák na základní škole. Uvědomuji si, že bez počáteční podpory katedry bych patrně nikdy nevycestovala do tak dalekých krajů, které mi otevřely obzory nejen pro práci, nýbrž i pro osobní život. I to je konec konců o překonávání zbabělosti.

OBSAH

1	ÚVODEM.....	1
2	TEORETICKÁ VÝCHODISKA A PŘEDPOKLADY PRÁCE.....	7
	2.1 Rodina.....	8
	2.1.1 <i>Stavební kámen</i>	8
	2.1.2 <i>Svazek muže a ženy</i>	12
	2.1.3 <i>Socializace v rodině</i>	17
	2.2 Gender	21
	2.2.1 <i>Kulturní kategorie</i>	22
	2.2.2 <i>Gender jako „ne/dar“</i>	26
	2.2.3 <i>Kritika genderu</i>	30
	2.3 Migrace	33
	2.3.1 <i>Migrace včera a dnes</i>	33
	2.3.2 <i>Rodinná migrace</i>	37
	2.3.3 <i>České země a Vietnamci</i>	40
3	TERÉNNÍ VÝZKUM	44
	3.1 Mladí Vietové	46
	3.1.1 <i>Kdo jsou?</i>	47
	3.1.2 <i>Banánové děti</i>	50
	3.1.3 <i>Aktéři výzkumu</i>	54
	3.2 Metodika výzkumu	57
	3.2.1 <i>Rozhovory dlouhé, krátké a pozorování</i>	57
	3.2.2 <i>Interpretace dat</i>	61
	3.2.3 <i>Limity</i>	63
	3.3 Percepce „terénu“	67
4	RODINA, GENDER A BANÁNOVÉ DĚTI.....	74
	4.1 Rodina a mladí Vietové.....	76
	4.1.1 <i>Vietnamská rodina</i>	77
	4.1.2 <i>Rodič a dítě</i>	80
	4.1.3 <i>Prvorození</i>	81
	4.1.4 <i>Čeští „příbuzní“</i>	82
	4.2 Gender a mladí Vietové	85
	4.2.1 <i>Vietanec a Vietnamka</i>	85

4.2.2	<i>Syn</i>	87
4.2.3	<i>Výchova chlapce a dívky</i>	89
4.3	Ideální partner a mladí Vietové	93
4.3.1	<i>Původ</i>	93
4.3.2	<i>Postavení</i>	97
4.3.3	<i>Dobré mravy</i>	99
4.4	Rozprava k výsledkům	101
4.4.1	<i>Rodina</i>	101
4.4.2	<i>Gender</i>	106
4.4.3	<i>Ideální partner</i>	110
5	MOŽNOSTI KOMPARACE	114
5.1	Vietové, vzdělání a výchova	115
5.2	Vietové, jména a pseudonymy	125
6	ZÁVĚREM	138
7	POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE	143
8	RESUMÉ	154
9	PŘÍLOHY	157
9.1	Dotazník „Seznamka“	157
9.2	Tabulky.....	158

1 ÚVODEM

Práce, kterou držíte v rukou, je výsledkem posledních několika let, které jsem strávila obklopena ideami o Vietnamu a jeho obyvatelích, kteří se rozhodli svůj život přenést do našeho sousedství. Již z tohoto úvodního souvětí je pravděpodobně patrné, že se tato práce zabývá problematikou vietnamských migrantů v České republice. Přesto nebyla důvodem pro její sepsání žádná velká zainteresovanost do této jihovýchodní asijské lokality ani touha poznat jednu z výrazných minoritních skupin migrantů u nás. Naopak inspirací pro sepsání původního disertačního projektu byl zájem o problematiku dospívání a mezilidských vztahů a touha proměnit výzkum z diplomové práce (Bednárová 2013¹) zabývající se percepcí sexuality u náctiletých Čechů do větších rozměrů. Díky tomu se nabízelo přesunout výzkum mezi jinou skupinu informantů a informantek, přičemž mladí Vietnamci v Česku se pro tuto příležitost zdáli vhodnou cílovou skupinou. Od začátku to byl pro některé posluchače plán smělý a jeho naplnění se zdálo celkem nejisté. Důvodů, proč se o to pokusit, bylo ovšem hned několik.

Za prvé, Vietnamci se stali třetí nejpočetnější skupinou migrantů v České republice,² i díky tomu je můžeme považovat za jednu z nejvýraznějších minoritních skupin u nás. Zároveň jsou fenotypově i kulturně výraznější než jiné minoritní skupiny. Odtud také jedna z částí názvu disertační práce *banánové děti* (Černík 2006: 184). Tento termín je používán v českém mediálním i akademickém prostředí a jedná se o metaforu, která odkazuje právě na fenotypovou odlišnost Vietnamců v Čechách. Označování jsou takto zástupci

¹ Publikováno také v textech: *Sexualita náctiletých: Otázky serióznosti a limity výzkumu mezi dětmi* (Bednárová 2014), *Sexualita náctiletých: Bezpečný sex, obavy a rizika* (Bednárová 2015).

² Dle záznamů ČSÚ (2018a) se jedná o cca 60 tisíc jedinců osob, některé odhady ovšem směřují až k 100 tisícům (Brouček 2018). Před nimi jsou ve větším počtu v České republice zastoupeni Slováci a Ukrajinci.

druhé a první a půlté generace Vietnamců v českých zemích. S trochou nadsázky tento výraz odkazuje ke skutečnosti, že jsou na povrchu „žlutí“ a uvnitř „bílí“. V doslovném vysvětlení to znamená, že vypadají jako Vietnamci, ale díky výchově na českých školách a v českém kolektivu se v mnoha ohledech chovají jako Češi.

Za druhé, diskuze týkající se Vietnamců v Čechách nejčastěji pojednávají o vnímání jejich identity, etnicity či integraci do majoritní společnosti. Teoretickým a informačním zdrojem o této populaci v Česku se mi tak staly dostupné studie z českého i zahraničního prostředí věnující se migraci a etnicitě, a to nejen v rámci České republiky, nýbrž i v celém světě (Brouček 2003a, 2003b; Černík 2006; Kocourek 2006; Martínková 2008, 2010; Freidingerová 2014; Suralová 2013, 2014; Kibria 1993; Tingvolda a kol. 2012a, 2012b, aj.). Jejich vzrůstající počet zde je sám o sobě motivujícím činitelem pro výzkum dané kultury. V našem prostředí tak nalézáme řadu prací orientovaných na proměnu vnímání Vietnamců v České republice, identitu, etnické a nacionální cítění a začlenění do české společnosti. Tyto práce reflektují vývoj integrace vietnamské menšiny od počátků migrace v polovině 20. století na základě smluvních vztahů a bilaterálních smluv mezi Československou republikou a Vietnamskou socialistickou republikou až po následné strategie jedinců po roce 1989 a současnou situaci v české společnosti, ovlivněnou například třetí vlnou migrace projevující se výrazným podnikatelským podtextem (Brouček 2003b). Zkoumají první a druhou generaci Vietnamců žijících v Česku a následně také *novou vlnu migrace* z Vietnamu, u níž je za hlavní cíl považováno zlepšení ekonomické situace jedince (Martínková 2010: 8-13: 38–39). Mladší studie se zabývají také vzděláváním Vietnamců (Suralová 2014) či vietnamským jídlem (Čada, Grygar, Freidingerová 2016). K těmto dozajista důležitým tématům bych ráda přidala v rámci českého prostředí vzhled do osobního života mladých Vietnamců.

A za třetí je to určitá aktuálnost, která mě na tématu láká, jelikož se odehrává tady a teď. Setkala jsem se s názorem, že budu velmi špatně získávat informanty a informantky a téma rodiny a výchovy řešit, přeci jen se jedná o osobní otázky a vietnamská komunita bývá pokládána za poměrně uzavřenou vůči majoritní společnosti. Teoreticky by možná pro dané téma bylo lepší, kdyby výzkum probíhal se staršími jedinci a reflektoval tak jejich pohled zpětně. Zdálo se ovšem logické, že by měl výzkum probíhat nyní, jelikož se vietnamská rodina stále proměňuje a to, co platí pro mé informanty a informantky, nemusí být reálné v případě jejich mladších sourozenců. Během šesti let práce na disertačním projektu jsem ovšem pochopila, že až s odstupem získávají jednotlivé informace hlubší význam a zapadají do mozaiky vztahů vytvořených vietnamskými migranty v České republice. Snad i proto jsem práci opakovaně přehodnotila a od prvních pokládaných cílových otázek jsem se několikrát odvrátila.

Samozřejmě se během výzkumu ukázalo, že slova odporovatelů, kteří mě upozorňovali na uzavřenost skupiny, mají svá opodstatnění. Možná právě proto bylo původní zastřešující téma celé práce vnímání genderu a sexuality u vietnamských migrantů v Čechách – vzhledem k tomu, že se jednalo o poměrně rozsáhlou skladbu podtémat, následně zúženo na problematiku rodiny a genderu. Návrh tohoto projektu byl následně schválen i v rámci obhajoby tezí disertační práce.

Předkládaná práce je rozdělena na dvě části. Teoretická část představí čtenáři poznatky o tématech, která práci ukotvují v polích antropologického zájmu. Jsou jimi zejména rodina, gender a migrace. Obě první jmenovaná pole jsou navíc vzájemně silně provázána, prakticky nemůžeme hovořit o rodině bez znalosti genderových rolí v dané společnosti a naopak (Théry 2010). Obojí také významně souvisí s výchovou a vzděláním jedince, přeci jen primární

socializace³, která ovlivňuje mimo jiné i genderové chování, probíhá v rodině. Výchova dívky a chlapce začíná v současné době již od narození, můžeme jít ovšem ještě dále – můžeme říci, že začíná určením pohlaví. Podle teorie *gender performativu* (Butler 1990) se stává žena ženou a muž mužem chvílí, kdy je tak označen, a to jim přináší následné povinnosti, hodnoty, normy i postavení. Práce se přiklání k myšlenkám, které by se daly nejlépe přiblížit teoriím empirismu, konstruktivismu či symbolického interakcionismu. Jejich základ položil již v 17. století John Lock, když tvrdil, že člověk se rodí jako tabula rasa – nepopsaná deska, kterou dotváří zkušenost. Z hlediska konstruktivismu či symbolického interakcionismu nejde jen o vlastní zkušenost člověka, ale zejména pohledu společnosti na něj a vztahy, které ho utváří. Dle Ervinga Goffmanna či Howarda Beckera dává nahlížení společnosti určitý label/značku a s ní přidělenou roli, podle které se jedinec chová (Becker 1973; Goffman 1999, 2003).

Na vietnamskou migraci můžeme pohlížet jako na migraci rodinou, jelikož zejména od 90. let přicházejí do České republiky rodinní příslušníci migrantů (Freidingerová 2014). Zároveň v ní spatříme výrazné prvky transnacionalismu a transnacionální migrace (Szaló 2007, Szymanska-Matusiewicz 2014), kdy si jedinec uchovává vztah se svou zemí původu a zároveň vytváří nové skutečnosti v nové zemi. Díky tomu je zajímavé sledovat vývoj rodiny a genderu v zemi, kde rodina migrantů žije, a vlivy, které na ně mohou vytvářet tato různá transnacionální pole.

Práce se primárně zaměřuje na rodinu a gender, což zařazuje do personálních a takzvaně citlivých témat výzkumu, s nímž čtenáře seznámí zejména empirická část. Prakticky na počátku doktorského studia byl zahájen kvalitativní výzkum, který je níže popsán v části věnované metodologickým

³ „Termínem socializace označujeme proces utváření a vývoje osobnosti působením sociálních vlivů a jejich vlastních aktivit, kterými na tyto sociální vlivy odpovídá: vyrovnává se s nimi, podléhá jim či je tvořivě zvládá.“ (Helus 2004: 172)

otázkám projektu. Sekundární součástí výzkumné práce byl i pobyt ve Vietnamu a seznámení se s prostředím, z něhož vietnamské migrantské rodiny pocházejí. Díky této zkušenosti byl ukotven kulturní kontext informantů a informantek nejen v jejich zemi původu, nýbrž i v Čechách. Celkově jsem Vietnam navštívila dvakrát, nejprve v roce 2014, kdy jsem trávila dva měsíce na univerzitě v Saigonu, a následně v roce 2016, kdy jsem tři měsíce působila jako lektorka českého a anglického jazyka v jednom z výukových center v Hanoji. Právě z této zkušenosti vychází možnosti, které vidím v komparativních výzkumech, jejichž data pocházejí z českého a vietnamského prostředí. Ty mohou dotvářet řadu poznatků o vietnamské kultuře nejen v Čechách, ale i v zemi původu vietnamských migrantů.

Posledním bodem tvorby disertační práce je má vlastní současná pracovní praxe, během doktorského studia jsem zároveň vystudovala pedagogickou fakultu Univerzity Karlovy a v současné chvíli působím jako vyučující na základní škole v Plzni. Vzhledem k tomu, že škola, ve které pracuji, má nyní největší procento vietnamských žáků v kraji, naskytla se mi příležitost nahlédnout do běžného života vietnamských migrantů v prostředí, které můžeme považovat za „kolébku“ jejich češtví - školním systému České republiky.

Cíle disertační práce bych shrnula do dvou bodů. Tím prvním je vyjádřit se k proměnám rodinných a genderových vztahů u mladých Vietnamců v České republice. To vše za pomoci kvalitativního výzkumu, jehož cílem bylo zjistit, jak zmíněné *banánové děti* reflektují své rodinné vztahy i sami sebe a následně jejich odpovědi interpretovat skrze hlavní kategorie výzkumu – rodiny, genderu a ideálního partnera. Hlavními otázkami práce se staly: Jaká je vietnamská rodina v České republice a jaký vliv má na *banánové děti*? Jací by měli být mladí vietnamští muži a ženy? Jak se odráží vliv vietnamské rodiny na výběr partnera u první a půlté a druhé generace Vietnamců v České republice? Tyto otázky

s sebou přinesly řadu dílčích problémů, které jsou v práci řešeny v rozdělených tematických blocích.

Mezilidské, rodinné a partnerské vztahy patří mezi faktory, které jedince utváří a jsou ovlivněny primární i sekundární socializací. Právě pohled na partnerství a rodinu se často stává jedním z charakteristických prvků dané společnosti, který ji odlišuje od ostatních skupin. Zde nalézám druhý cíl práce, jímž je zapojení se do současné diskuze o vietnamské migrantské komunitě v České republice a příspěví osobnějším tématem zaměřeným na rodinu a gender do úvah o integraci první a půlté a druhé generace Vietnamců u nás. Domnívám se, že to by mohlo být užitečné nejen jako forma vědeckého poznání, nýbrž jako informační zdroj pro širší veřejnost⁴.

⁴ Na tuto myšlenku mě přivedla kolegyně, která se mnou text práce diskutovala, když se vyjádřila k tomu, že konečně chápe, proč jsou ty vietnamské žákyně většinou tak tiché a poslušné.

2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA A PŘEDPOKLADY PRÁCE

V průběhu výzkumu mě začala zajímat výchova jedince. Důvodem byl pravděpodobně vliv rodiny a příbuzných, který působí na jednání aktéra, jeho sociální život, vnímání reality a každodenní zkušenosti. V té době mě zaujal i příběh takzvaných vlčích dětí (Wayne 1951; Budil 2003: 258). Všichni patrně známe legendu o Romulovi a Removi, které odkojila vlčice, a v dospělosti se jim podařilo založit Řím. Pravděpodobnější ovšem je, že pokud by se tento příběh skutečně stal, Romulus a Remus by zemřeli v mladém věku, nikdy by se nenaučili mluvit a trpěli by frustrací, kterou by jim přineslo znovuobjevení života s lidmi. Tak jak tomu bylo v případě skutečných dívek Amaly a Kamaly nalezených ve smečce vlků indickým misionářem J. A. Singhem v roce 1920 (Wayne 1951; Budil 2003: 258).

Člověk potřebuje být vychováván v lidské společnosti, aby u něj mohla proběhnout socializace a on se mohl stát „lidským“. Pokud by ovšem jedinec vyrůstal bez kulturních vlivů – determinován pouze svou biologickou stránkou, víme, že by se to, co považujeme za „lidskou stránku“, nemohlo vyvinout.

Dnes nám mohou vlčí děti jen těžko poskytnout dostatečný materiál k výzkumu. I tak je ovšem řada mladých lidí, kteří jsou důkazem, jak moc je ovlivňuje společnost, v níž se nalézají, jejich rodina, jejich vrstevnické skupiny a další prostředí, v nichž probíhá socializace. Děti migrantů jsou ovlivněny migrací předků a situací, kdy se nacházejí uprostřed více kulturních polí. Příkladem může být výchova vietnamské rodiny a česká školní docházka, kdy je jedinec socializován ve dvou prostředích. V následujících podkapitolách budou blíže teoreticky probrány hlavní determinanty jedince, které byly identifikovány pro potřeby výzkumného projektu i celé práce: rodina, gender a migrace.

2.1 Rodina

Slovo rodina je pro každého aktéra společnosti tak známé, až si mnoho lidí myslí, že k ní přeci není co říct, že se o ní nepotřebují nic učit a nic dozvědět. Vždyť přeci rodinu má každý, případně každý ví, co je to rodina. Již několik století nám ovšem teoretikové dokazují, že na rodinu můžeme nahlížet různými pohledy, můžeme jí rozdílně kategorizovat, zastávat v ní různorodé sociální role. Dokonce se může lišit postavení jednotlivých nositelů těchto rolí. Navíc stejně jako se mění svět kolem nás, reaguje i rodina na změny v současném světě.

2.1.1 *Stavební kámen*

Studium rodiny a příbuzenství se nejvíce samostatně rozvíjelo na počátku dvacátého století. Již v 19. století se mu ale věnovali evolucionisté, kteří věřili, že na začátku lidských společností nic jako rodina neexistovalo, přičemž se předpokládalo, že lidé žili v promiskuitě a až s vývojem společnosti byla utvářena první formální pravidla, podle kterých rodina jako instituce následně vznikala (Budilová 2007: 4). Pro dobu následující byla rodina dlouho chápána jako jedna ze základních institucí společnosti. Rodinu můžeme také vnímat jako kulturní univerzálii, jelikož její různé obdoby najdeme napříč celým světem.

Co ovšem rodina v minulém i současném pojetí je? Poměrně rozsáhlá definice se nabízí v publikaci Antropologie příbuzenství (Skupnik 2010): „Rodina je chápána jako sociální skupina centrovaná (obdobně jako bilaterální příbuzenské okruhy) kolem Ega, tvořená jedinci, se kterými je Ego, v 'nejbližších' vztazích; tato blízkost je nejčastěji definována s odkazem na (bilaterální) filiační, afinní, rezidenční a emoční vztahy“ (Skupnik 2010: 287).

Rodina byla dlouho chápána jako základ sociálního života jedince (Skupnik 2010: 287), již dávno ale není neměnným prvkem, jak často věřili

humanitní vědci v 19. a v první polovině 20. století – naopak reaguje na své soudobé okolnosti a proměňuje se (Možný 2008, Skupnik 2010). Příkladem takové proměny, která výrazně ovlivnila rodinný život ve 20. století, je přechod od monogamie k sériové monogamii. Přestože rodina není prvkem stabilním, jedná se o instituci stabilizující společnost, ať už vypadá jakkoli. Ivo Možný jí přirovnává k hrázi, která společnost držela na svém místě, když se její jednotlivé části jako pracovní život, moc ve společnosti, osídlení světa a nerovnost mezi lidmi měnily. (Možný 2008: 14-20)

Rodiny bychom mohli nejjednodušeji rozdělit na nukleární a rozšířené. Zatímco první jmenované jsou tvořeny pouze matkou, otcem a potomky, za rozšířené rodiny jsou dle definic považovány takové příbuzenské skupiny, které jsou složeny ze tří a více generací (Skupnik 2010: 297). Podobný princip bychom našli také v termínu kmenová rodina (Skupnik 2010: 299). Frederic Le Play (Možný 2008: 39, Bártlová, Matulay 2009: 119-120) ukotvuje pojmy patriarchální rodina, nestabilní rodina a kmenová rodina⁵. (1) V patriarchální rodině nemají její členové vlastní majetek, pracují ve prospěch ostatních příbuzných prakticky za byt a stravu, rodina své členy chrání, ale nedává jim možnost rozletu. (2) V případě nestabilní rodiny se jedná pouze o nukleární rodinu, ze které děti v dospělosti odejdou a vytvoří své vlastní prokreační rodiny. (3) Ukázkou kmenové rodiny našel autor rozdělení zejména v rurálním prostředí severního Německa. Centrum rodiny je předáváno z otce na nejstaršího syna – jeho rodina je znovu se objevujícím centrem rodiny s každou další generací, rodinné jmění přechází do jeho rukou. Podle autora tohoto termínu by ovšem základem existence takové rodiny měl být rodinný dům. Vzhledem k tomu, že Frederic Le Play své teorie tvořil v průběhu 19. století, řadil by se mezi vědce, kteří považovali rodinu za stabilní prvek společnosti a stejně

⁵ Z francouzského pojmu: *La famille souche*.

tak tedy i dům, v němž rodina žije. V současné době by bylo diskutabilní, zda představa domu jako nemovitosti je v určení kmenové rodiny nutná, snad by mohla být nahrazena kromě nemovitosti také společnou firmou, zaměstnáním či tradicí.

Zatímco rodinu bychom asi nejlépe mohli označit za základní jednotku a kulturní instituci, příbuzenství tvoří sociální vztahy, které v jejím rámci vznikají. Podle Ladislava Holého (1996) jsou definice příbuzenství založeny na připisování sociálního významu genealogickým vztahům, které vycházejí z biologické reprodukce člověka. Problémem této definice dle něj může být skutečnost, že ne všechny kultury zakládají příbuzenství na biologické reprodukci a zrození. Některé například své příbuzné odvozují od společné kojné či krmeni stejnou potravou (Holý 1996: 11). Ve všech společnostech ovšem příbuzenské kategorie nalézáme a ať už mají jakýkoliv původní základ, tvoří tyto vztahy ve skutečnosti sociální vazby kulturního charakteru.

Příbuzenské descendentní skupiny mohou být rozlišeny dle jejich orientace na linii matky - matrilinearita či otce - patrilinearita. Rozlišován je také prostor, do něhož náležejí mladí manželé po sňatku, pokud přecházejí do rodiny otce, jedná se o patrilokalitu, v případě soužití s rodinou matky hovoříme o matrilokalitě (Skupnik 2010: 87-91). Patrilokální rozšířené rodiny fungují jako více nebo méně korporované jednotky, v nichž jejich členové podléhají určitému stupni kontroly zakladatele domácnosti, který také obvykle nakládá s rodinným majetkem. S generačním nárůstem členů dochází k segmentaci, takže o sobě hovoří jako o rodině, ale již nejsou schopni zkonstruovat přesnou společnou genealogii (Skupnik 2010: 297-298). Příkladem, který se v antropologických studiích příbuzenství pro segmentární systémy udává, jsou Nuerové popsání Evansem-Pritchardem (1949). Právě ti se štěpí do jednotlivých rodů, podle

potřeby mohou své příbuzenské linie sloučit proti nepříteli pod záštitou příbuzenského svazku či naopak ho popřít a válčit mezi sebou.

V rámci rozvinutí alianční teorie (Levi-Strauss 1969) se studium příbuzenství počalo zaměřovat i na procesy, které vznikají skrze svazek muže a ženy, čímž začalo být více vnímáno jako sociální a kulturní. Na tyto teorie navázala od osmdesátých let i takzvaná antropologie domu,⁶ která je soustředěna na předávání identity a kontinuity rodu, mimo jiné i užíváním jazyka, příbuzenských a afinních vztahů, předáváním společného jména, majetku či titulů. Domem tak není myšlena jen hmotná struktura, nýbrž i sociální jednotka (Gillespie 2000: 1-21). Rodina a příbuzenství jsou pro účely práce důležité zejména z pohledu zakotvení identity jedince, vztahů mezi příbuzenstvím a místem či toho, jak se tyto vazby projevují v každodenních aktivitách aktérů.⁷

Na rodinu a vztahy mezi jednotlivými příbuznými se můžeme dívat i jako na prototyp hierarchie. Objevuje se i myšlenka, že právě hierarchií v rodině byla ospravedlněna hierarchie v celé společnosti (Možný 2008: 16). Právě rozvrstvení společnosti, její hierarchizovanost či náznaky kast považovali sociobiologové za znak sociální společnosti, přičemž je nalézali i u sociálního hmyzu (Wilson 1978). V patrilinei je hlavou rodiny muž a ostatní příbuzní se mu zodpovídají. Pevná hierarchie je označována za znak tradiční rodiny. Výše postaveným v rodině náleží kromě úcty i rozhodovací pravomoc nad ostatními příbuznými či majetkem rodiny. Příkladem může být rozhodování o výběru partnera, kdy podstatné slovo v těchto rodinách mají rodiče jedince. Do jejich rozhodnutí opět zasahuje rozvrstvení nikoliv už rodiny, nýbrž celé jejich sociální společnosti a hlavním měřítkem pro vhodnost sňatku muže a ženy se stává zachování

⁶ Původně tyto teorie čerpají z teorií Levi-Strausse, konceptu domu a společností založených na domech (1982).

⁷ Výzkum na téma rodiny a utváření identity provedl například Grotevant a Cooper (1985).

společenského postavení rodiny. To omezuje volbu partnera na osoby, které mají ve společnosti stejný nebo podobný status (Možný 2008: 21).

Vyjma hodnot a zvyků, které souvisí se socializací (viz níže), je v rodině předáváno mnohdy také postavení, můžeme říci sociální a kulturní kapitál jedince. Rodina tak může být základem sociálního přenosu nerovností. „Narodit se do určité rodiny znamená převzít určitý konkrétní status, a tedy celospolečensky to znamená udržení sociální nerovnosti, minimálně na začátku života jedince“ (Bártlová, Matulay 2009: 125).

V druhé polovině 20. století začala vědce zajímat jiná otázka, nemůžeme říci, že by opustili teorie, které zkoumají, jakým způsobem se příbuzenství kategorizuje či co předává. Zaměřili se ovšem více na jednotlivá práva a povinnosti, které s příbuzenstvím souvisí. Od struktury rodin se tak sociální a humanitní vědci přesunuli k procesům, které se v rodinách mezi příbuznými odehrávají a významům, jež pro své aktéry mají (Holý 1996: 9-39).

2.1.2 Svazek muže a ženy⁸

Manželství mezi mužem a ženou můžeme považovat za základ každé rodiny, právě manželství totiž ve většině kultur znamená legitimitu potomků i celé rodinné sítě. Ve svých definicích se manželství dotýká sexuality partnerů, jejich reprodukce, vzájemné ekonomické kooperace a enkulturace nových členů společnosti (Skupnik 2007: 232).

Podle toho z jaké skupiny pochází jedinec, s nímž je uzavírán manželský svazek, označujeme toto spojení buď za exogamní nebo endogamní. V případě prvního zmíněného se jedná o osobu pocházející z odlišného společenství, u druhého jmenovaného se jedná o někoho z vlastní skupiny. Na důležitost

⁸ Kapitola z části čerpá z mé diplomové práce sepsané v rámci studia Sociální a kulturní antropologie na FF ZČU (Bednárová 2014).

exogamních svazků se zaměřuje i již výše zmiňovaná alianční teorie Claude Levi-Strausse, a to díky potřebě výměny žen mezi jednotlivými skupinami. Žena zde svým způsobem znamená dar a závazek mezi dvěma rodinami. Vzniklým manželstvím vzniká mezi nimi aliance, která jednotlivé rody spojuje (Levi-Strausse 1969). Autor sám se zabýval také teoriemi, které by vysvětlily vznik incestních tabu ve společnosti, a na jejich základě představil sociální nutnost exogamních svazků, jak bude ovšem ukázáno to, co můžeme považovat za exogamní, záleží pouze na pohledu a výkladu společnosti.

V případě endogamních svazků se vždy jedná o výklad toho, kdo už leží za hranicí blízké skupiny. Za takové svazky mohou být považovány ty, které jsou uzavírané v rámci jedné rodiny, kasty či jinak vymezené sociální skupiny. Endogamní svazky jsou často uzavírány v komunitách, v nichž mezi sebou jejich jednotliví členové cítí větší sounáležitost. Každopádně jedinec může být endogamní v rámci svého etnika či vrstvy, ale stále bude exogamní z pohledu nukleární rodiny (Broude 1994: 98). Takže přestože považujeme některé svazky muže a ženy za endogamní, například manželství výlučně mezi Čechy, vždy jsou tito jedinci exogamní na úrovni svých rodin, jelikož si neberou své přímé příbuzné.

Instituce manželství podléhá ve společnosti formální i neformální sociální kontrole. Díky manželství dochází například k omezení mužské reprodukční kapacity, která je vyšší než reprodukční kapacita ženy (Skupnik 2007:234). Respektive díky perzekuci nemanželské sexuální aktivity by mělo docházet k pohlavnímu styku pouze v manželském páru, a tak pomocí prostředků sociální kontroly i k srovnání reprodukční kapacity muže a ženy. Manželství díky tomu zajišťuje zejména legitimitu potomkům, a to v případech patriline i matriline, ne vždy se ovšem musí nutně jednat o biologické potomky otce. Příkladem může být sňatek u Najarů. V tomto případě se jednalo o matrilokální, dříve i

matrilineární společnost, kde žena i se svými dětmi zůstávala po celý život v domě matky. Ženy Najarů mohly navázat sexuální styk s jakýmkoli mužem vyhovujícím pravidlům, které vyplývají z kastovního systému. Pokud ovšem žena otěhotněla, musel se některý z mužů přihlásit k dítěti jako otec. Svého vlastního manžela však za milence pojmout nemusela, sňatek proběhl symbolickou formou ve chvíli, kdy se dívka stala pro společnost ženou⁹ a hlavní povinností, která jí k manželovi vázala, byla zaopatřit mu po jeho smrti řádný pohřeb. (Gough 1959)

Různost instituce manželství dokazuje také možnost polygamie a bigamie v některých společnostech. Známé jsou popisy fraterální polyandrie vyskytující se v Tibetu, kde je zdokumentováno manželství mezi jednou ženou a dvěma i více bratry (Goody 1990: 137-153) nebo polygynie, která se vyskytuje u některých afrických kmenů či muslimských zemí. Tyto zmíněné formy manželství pokládáme za rezidenční, kdy jsou si muži a ženy v daném sňatku výlučnými sexuálními partnery. V některých kulturách nalézáme také formy nonrezidenční, zde se jedná o výměnu manželek, například nonrezidenční polygynní polyandrii, kdy dochází ke konsenzuálnímu sexuálnímu styku s partnery z jiného manželského páru. Takovým spojením dvou a více manželských párů vznikají manželské unie (Skupnik 2007: 236).

S manželstvím úzce souvisí i legitimita sexuálního aktu. V řadě společností se jedná o jediné legitimní sexuální spojení mezi mužem a ženou, předmanželský sex je v nich přísně perzekuován. Nejčastějšími důvody jsou zde religiozita a zabránění početí, výjimkou není ani strach z případné špatné pověsti mladé dívky, která může být navždy poskvrněna a ona již nebude splňovat předpoklad vhodné a věrné budoucí manželky, jak je tomu například u etnika Jávanců (Broude 1994: 182) Ne všechny kultury ovšem předmanželský sex takto

⁹ Zde se jedná přibližně o dobu první menstruace.

potlačují, naopak například v Malajsii je velmi žádoucí, jelikož si jím mladý pár ověřuje, zda bude schopný počít vlastní potomky (Broude 1994: 182).

V západní společnosti přineslo první dogmatickou změnu v soužití muže a ženy křesťanství, které tento svazek ustanovilo na řadu staletí jako nerozlučitelný a možný jen mezi jedním mužem a jednou ženou (Morus 1992: 60-71). Další bod, který spatřuji jako stěžejní pro spojení muže a ženy v západní společnosti, je propojení muže a ženy ve jménu romantické lásky¹⁰. „Idea romantické lásky se stala v západním světě běžnou v době historicky nedávné, zatímco ve většině jiných kultur nikdy ani neexistovala“ (Giddens 1999: 14). Idea romantické lásky původně nebyla spojena s životem v manželství – právě naopak, znamenala nenaplněný vztah dvou milujících se jedinců. Počátek fenoménu romantické lásky je spojován s 18. stoletím a obdobím rozšíření romantické narativní literatury (Giddens 2012: 47-58). Pojetí romantické lásky bylo po dlouhou dobu výrazně feminizováno, to ženy byly konzumentkami četných milostných románů, ony spojovaly romantickou lásku s hledáním toho pravého a právě tato jejich idea měla zároveň vést k postupné autonomii vůči mužům (Giddens 2012: 47-58). Muži, kteří podleli tomuto ideálu, byli marginalizováni, označeni za snílky a romantiky (Giddens 2012: 69-71).

V současné době tento fenomén přerostl právě v protěžování lásky sexuální. „Na rozdíl od dvorní lásky tradiční společnosti, která pokud existovala, tak měla spíše platonickou podobu, byla omezena na vyšší vrstvy a neměla co do činění se sexem, je romantická láska sexuální“ (Katrňák 2000: 312). Podle Zygmunta Baumana v dnešním světě, který je jím přirovnávaný k tekutému – pojem tekutá modernita, není klasická idea romantické lásky jako lásky

¹⁰ Důležité je odlišit ideu romantické lásky od společensky zakořeněné *amour passion* (milostná vášeň), která je propojením sexuální touhy a lásky, ta se na rozdíl od kulturně specifického modelu romantické lásky objevuje v mnoha společnostech (Giddens 2012: 47-58).

opětované pouze jednomu osudovému člověku možná. Lidé oddělili od lásky svůj sexuální život, například právě tím, že je možné nazývat pojmem milování sex na jednu noc a lidé jsou spíše konzumenti svého milostného světa. Stejně jako vše ostatní chtějí, aby láska byla efektivní, rychlá, vášnivá a není tedy problém ji rychle vyměnit, pokud toto nenaplnuje. To vede jedince v západním světě ke střídání partnerů a problémům v komunikaci (Bauman 2013).

Zejména západní společnost spojovala ve svém chápání romantickou lásku, sex a dlouhodobý partnerský vztah (Wilkinson 1978: 147). Podle historika Johna Boswella existuje jen málo tradičních kultur, které by s ideou romantické lásky souhlasily. Naopak myšlenka, že lidé jsou si vzájemně předurčení a jejich život nemůže být bez naplněných romantických vztahů úplný, by patrně řada společností považovala za nicotnou (Boswell 1994). Navíc tento romantický citový vztah mezi dvěma jedinci v představách aktérů znamená právě a pouze vztah mezi mužem a ženou, jejichž spojením vzniká vzájemná symbióza (Johnson 2005). Přestože je idea romantické lásky označována za výhradně západní fenomén a ve většině kultur nikdy neexistovala (Giddens 1999: 14, Boswell 1994), nalezneme vzájemnou závislost ženy a muže i v řadě známé mytologie nezápadních kultur (Holý 1985). Navíc se muž a žena stali jednou z neustále připomínaných na sobě závislých binárních opozic, která je znázorňována například zmiňovanou dichotomií příroda X kultura či také domácí X veřejná sféra.

Za nový trend současné společnosti můžeme také označit *spolu plynoucí lásku*, plynoucím z emancipace a zrovnoprávnění mužů a žen. Zatímco romantická láska byla výsadou žen a jen malé části mužů, kteří se k ní hlásili, spolu plynoucí láska je přístupná pro obě pohlaví stejným způsobem. Nejedná se již o nalezení toho pravého a jediného partnera pro život, nýbrž o získání toho pravého vztahu. Ta je podle Giddense důsledkem nikoliv příčinou stavu

současné společnosti. Hledání toho pravého často vedlo v uzavření se a špatné zkušenosti v neporušitelném manželském svazku, oproti tomu *spolu plynoucí láska* znamená nalezení vyrovnaného partnerského vztahu dvou jedinců, který přetrvává i ztrátu sexuální intimity (Giddens 2012: 71-74).

2.1.3 Socializace v rodině

Mezi vědci po dlouhá desetiletí probíhal spor mezi přírodou a kulturou, mezi tím, co je vrozené či naopak získané výchovou. V rámci vymezení teorií konfiguracionismu se k tomu vyjadřuje i Ruth Benedictová (1999). Tak, že pro výklad kulturních forem je v různých fázích nutná historie a psychologie, jedna tak nemůže existovat bez druhé, ani se nemohou vzájemně nahrazovat. Navíc dodává, že biologické teorie té doby by nedokázaly vysvětlit, odkud se jednotlivé rozdíly v kulturních rysech společnosti berou napříč příslušnosti ke stejné *rase*¹¹. Jako příklad uvádí severoamerické Indiány, jejichž kulturní chování se proměňuje napříč jednotlivými společnostmi. (Benedictová 1999: 170-189). Svě myšlenky shrnuje ve větě: „Podle tohoto (myšleno biologického, pozn. autorky) pojetí mají rozdíly rasový základ a Indiáni z prérií se snaží zažít vizi, protože jsou k tomu nuceni chromozomy své rasy.“ (Benedictová 1999: 177). Pokud bychom chtěli studovat určité kulturní jevy z biologického hlediska, museli bychom základ našich úvah hledat ve fyziologii člověka. Podle této zastánkyně kulturního konfiguracionismu to je možné, ale pouze pokud se na to díváme tak, že všichni lidé mají stejný základ, který je ovšem jinými způsoby kulturně rozvíjen. Respektive v některých společnostech je na určité kulturní rysy kladen důraz, mají důležitost a díky tomu se mohou rozvíjet, na druhou stranu v jiných mohou být potlačeny. Příkladem může být již výše zmiňovaná idea romantické lásky,

¹¹ Pokud jde o termín *rasa*, v českém prostředí není vzhledem k historickému kontextu příliš obvyklý, v anglo-americké literatuře je ovšem používán hojně.

kteřá byla po desetiletí v západním světě proklamována. Na východ od Evropy ovšem nemá tak ukotvenou pozici, nebo jí spíše má v něčem jiném. Stejně tak postavení muže a ženy ve společnosti, jak bude naopak ukázáno níže. Za prvního nositele kulturních znaků, s nímž se jedinec ve svém životě setká, můžeme označit rodinu.

Již výše bylo zmíněno, že rodina je primární socializační jednotkou (viz například i případy vlčích dětí), člověk se rodí jako tvor biologický s určitými předpoklady a možnostmi. Pokud ovšem není zařazen do určité společnosti, nemá kolem sebe instituci rodiny, nejsou tyto jeho části dále rozvíjeny. Člověka díky tomu můžeme označit za biosociální produkt. Důkazem této produkce je srovnání přirozených potřeb lidí a zvířat, které první jmenovaní posunuli na společenskou úroveň (Holeček a kol. 2007: 117-118). Zjednodušeně bychom mohli říci, že na rozdíl od zvířat některé naše pudy již dávno nemají pouze živočišnou funkci. Jedním z těch základních je fyziologická potřeba potravy, již v dobách dávno minulých si ale lidé k úpravě potravy a její konzumaci osvojili řadu zvyků a obyčejů, čímž posunuli její konzumaci do společenské roviny. Dnes bychom mohli za takovou kulturní přidanou normu považovat to, že máme pravidla etikety, která nám říkají, ve které ruce držíme vidličku a nůž. Podobné je to například i se sexuálními potřebami, kterým prakticky každá společnost vymezila určité hranice a tím je korigovala. I díky tomu je velmi individuální, co je například společensky přijímáno a rozuměno slovem *sex* (Bednářová 2014: 8-10).

Hlavními a přirozenými prostředími, které ovlivňují výchovu a socializaci jedince, jsou rodina, vrstevnická skupina a lokální prostředí. Rodina jako taková je primární, neformální sociální skupinou a základem lidské společnosti (Čábalová 2011: 196-197). Rodina se díky tomu může stát stěžejním determinantem jedince, ať už se jedná o tlak rodičů na výkon potomka,

ovlivnění jeho hodnot či touhu, aby jejich potomci naplnili jejich vlastní nesplněné sny o vysoké škole či získali dobré zaměstnání.

V rodině jsou kromě plánů do budoucna a tradic předávány také ideje a hodnoty společnosti, v níž se rodina nachází. Tímto způsobem můžeme rodinu považovat za nositele kultury, navíc zde neustále probíhá reprodukce jednotlivých kulturních vzorců. Většina sociálních výzkumů se snaží odhalit právě tyto sdílené kulturní vzorce a jejich mechanismy. Jako jedna z prvních se kulturním vzorcům v první polovině dvacátého století věnovala výše jmenovaná americká antropoložka Ruth Benedictová (1999) ve své knize *Kulturní vzorce*¹², dle ní se jedná o sdílené hodnoty a normy dané společností, díky nimž skupina funguje v běžném každodenním životě.

Kulturní vzorce jako kódy určují vše, co není přirozené kolem nás, co je lidmi upravené. Pokud tedy hovoříme o něčem přirozeném, jedná se o vše, co je přírodní, čili neupravené člověkem. Rozdíl je v tom, že s kulturou jako takovou může být například dle Zygmunta Baumana a Tima Maye manipulováno dle potřeb dané společnosti. Mohou tak být sledovány různé cíle, vytvářeny konkrétní tradice, které jsou následně reprodukovány a považovány svými nositeli za zcela přirozené, přičemž se ovšem již jedná o výtvar jejich kultury a oni jsou nositelé jednotlivých vzorců, které převzali od ostatních členů stejné společnosti. V jednotlivých kulturních kódech navíc existují znaky, které mohou být viditelné, slyšitelné, hmatatelné i čichem rozpoznatelné. Ty jsou ovšem rozlišitelné pouze pro nositele stejného kulturního kódu a někdo z vnější by s nimi neuměl nakládat (Bauman, May 2010: 155-164).

Získání schopnosti mluvit a užívat jazyk už můžeme považovat za čistě socio-kulturním fenoménem. Což dokazují i příklady výše zmíněných vlčích dětí. Navíc právě schopnost artikulované řeči a užití jazyka v komunikaci je podle

¹² Kniha vyšla poprvé v roce 1934 pod názvem *Patterns of Culture*.

mnohých autorů tím, co nás odlišuje od zvířat (Budil 2003). Benjamin Lee Whorf a Edward Sapir přišli s teorií, tzv. Sapir-Whorfovou hypotézou, dle níž je právě jazyk, tím co utváří žitou realitu kolem nás. „Vidíme, slyšíme i jinak zakoušíme do značné míry právě takto, protože jazykové zvyky našeho společenství nás predisponují k jistým způsobům interpretace.“ (Sapir in Budil 2003: 294). Jazyk, řeč a zejména cesta, kterou jí používáme, jsou tedy naučené díky sociálnímu učení.

Se zajímavou prací na poli socio-kulturních determinantů přišel Basil Bernstein při rozpracování jazykových kódů (Bernstein 1971)¹³. Teorie dokazuje spojitost mezi užívaným stylem jazyka a skupinou, což znamená, že v rámci socializace přebíráme od společnosti, v níž žijeme základní normy, hodnoty, včetně jazyka a to, jakým jazykem hovoříme, formuje naše další předpoklady chápání světa.

¹³ Děti s omezeným kódem vyrůstají například v sociálně vyloučených lokalitách, jejich referenční skupina jim předává určité omezené jazykové kódy, založené hlavně na praktičnosti, mají často menší slovní zásobu, problém pochopit složitější verbální konstelace, při učení jim nemusí docházet rozdíl v abstrakci slov, mají menší povědomí o světě, jelikož nejsou zvyklé na rozsáhlejší hovory s rodiči a odpovědi. Oproti tomu jazyk žáků s rozvinutým kódem je širší a děti disponují složitějšími verbálními procesy, gramatickou správností a logikou v řeči.

2.2 Gender

Role mužů a žen ve společnosti - zejména jejich hranice a vzájemné vymezení jsou problematikou, kterou se zabývali odborníci na poli biologickém i kulturním. Jednotlivé diskuze vedené zejména od 19. stol. a následně v průběhu 20. století se proměňovaly i v závislosti na vědeckých paradigmatech a dějinách západní společnosti.¹⁴ Za jeden ze základních průlomů v diskuzích o mužství a ženství můžeme považovat odlišení mezi biologickým pohlavím, v anglickém termínu *sex* a pohlavím kulturním neboli užitím označení *genderu*.

Termín *sex* má odkazovat pouze na fyzické náležitosti mužství a ženství spojené s fyzickým vzhledem a biologickými funkcemi těla. Zejména je zde myšleno fyzické hledisko odkazující k ženě s chromozomem XX a mužem XY. Jedním z mnohých příkladů vrozené odlišnosti mezi mužem a ženou je i prožívání orgasmu nebo masturbace (Hyde 1990: 396-415). Oproti tomu kulturní pohlaví zahrnuje atributy získané jedincem během socializace do vlastní společnosti. Tyto ženské či mužské povahové rysy, hodnoty a chování považujeme za naučené v rámci naší vlastní kultury, které se napříč historií a jednotlivými společnostmi liší (Oakleyová 2000: 79-98). Právě různorodost genderových rolí napříč různými kulturami patřila k důležitým tématům společenských věd a směřovaly k ní i mnohé antropologické výzkumy. Příspěvky k této problematice se týkaly dělby práce, etiky, rovnosti pohlaví, temperamentu, osobní odlišnosti i rozdílné výchovy chlapců a dívek (Vrhel 2000: 23).

¹⁴ K postavení ženy a muže se vyjadřovali zástupci z řad evolucionistů, funkcionalistů, strukturalistů i postmodernistů. Nejvíce se v této problematice ovšem prosadila hlediska esencialismu a konstruktivismu. Do vnímání mužské a ženské role zasahoval i vývoj společnosti. Vliv na jejich vývoj měly tak například i sexuální revoluce. Třetí sexuální revoluce započala v 60. a 70. letech 20. století, ale její dozvuky sledujeme ve světě do dnes. Neodmyslitelně je tak spojena například s rozšířením antikoncepce a emancipací (Morus 1998).

2.2.1 Kulturní kategorie

Od sedmdesátých let dvacátého století se gender jako sociální konstrukce mužství a ženství stal součástí diskuzí o nerovnosti mezi mužem a ženou ve společnosti. (Ortner 1998; Leacock 1983; Moore 2001; Rosaldo 1974), přičemž je považován za kulturní prvek, což dokládají práce Michelle Rosaldo (1974), Margaret Mead (2010), Sherry Ortner (1998) či Ann Oakley (2000). Do popředí veřejných zájmů i akademických diskuzí se na dlouhá desetiletí dostává pojmání rovnosti mezi muži a ženami¹⁵. O vysvětlení problematiky postavení žen a mužů se pokoušelo z různých pohledů mnoho antropologů i etnologů, přičemž mnozí z nich nepopírali své vlastní agilní sklony a touhu změnit postavení ženy ve společnosti 20. století.¹⁶ Tyto pohledy dokazují, že fyzické pojetí pohlaví a sociální pohlaví – gender jsou dvě odlišné kategorie, přičemž gender je kategorií ryze kulturní a symbolickou (Vrhel 2000: 24). Gender zahrnuje atributy získané jedincem během socializace do vlastní společnosti. Toto sociální pohlaví je vytvářeno zejména prostředím, v němž jedinec vyrůstá. Ženské či mužské povahové rysy, hodnoty a chování považujeme za naučené a odlišné napříč historií i jednotlivými společnostmi (Oakleyová 2000, 79-98).

Podle Michelle Rosaldo (1974) je důvodem podřízeného postavení ženy ve společnosti její zařazení do domácí sféry, zatímco role muže je sehrávána ve sféře veřejné. Podobně se k tématu staví i vysvětlení evolučního vývoje lidí. Muž je v něm nahlížen jako lovec, ten který odchází pro potravu a žena zůstává u rodinného krbu (Rosaldo 1974). Podle Sherry Ortner (1998) dává muži jeho postavení, které je symbolicky spojováno se sférou kultury, vyšší prestiž, zatímco žena je díky svým fyzickým, psychickým a sociálním vlastnostem přibližována

¹⁵ V angličtině používáno jako *gender equality*.

¹⁶ Právě s těmito snahami je spojena vlna feminizace vědy v druhé polovině 20. století, kdy se badatelky na socio-kulturním poli otevřeně hlásily k aktivistickým pozicím (pro srovnání Ortner 1998; Rosaldo 1974).

spíše přírodě. Toto rozdělení má být univerzální a nalezneme ho i v rovnostářských společnostech. Opačný názor zastává Eleanor Leacock (1983), která ve své stati věnované vývoji mužského a ženského principu ve společnosti tvrdí, že se v tomto jednotlivé skupiny liší vlastním vývojem a zejména specifickou historií. Postavení muže a ženy, tak jak ho známe ze západní společnosti, je dle ní “výsadou“ rozvoje kapitalismu, produkce komodit a dělby práce. Tuto domněnku ukazuje na příkladu amerických indiánských skupiny, jmenovitě Irokézů, kde se dle ní nerovnoprávnost mezi mužem a ženou započala projevovat až po příchodu evropských osadníků.¹⁷ I přesto, že se obě stěžejní autorky ve svých výkladech liší, docházejí ke stejným závěrům, a sice výraznému nerovnému vztahu mezi mužem a ženou, který je dán právě kulturními předpoklady a výchovou. Renee Hirschon (1993) ukazuje, jak je žena v řecké společnosti omezována, posuzována a řízena ze čtyř základních hledisek (1) sexuality (2) času (4) života mimo dům a (3) řeči. Ve všech oblastech je silně diskutována uzavřenost a otevřenost prostoru, v němž se žena nalézá, což odkazuje právě ke vnímání domácí a veřejné sféry.

I přes vzájemně nerovné postavení, které můžeme dodnes sledovat například na trhu práce či procentuálním zastoupením žen ve vysokých funkcích, přetrvává ve vztahu muže a ženy vzájemná závislost. Spojení muže a ženy můžeme nazvat dyadickým vztahem, který znamená, že se vzájemně doplňují a bez sebe nebudou kompletní (Johnson 2005)¹⁸. Tato “kompletnost“, jejíž

¹⁷ Leacock vytýká svým současníkům značný ahistorismus v posuzování dichotomie muže a ženy. Na druhou stranu u ní nalézáme určitou dávku subjektivního a jednostranného cítění ve chvíli, kdy hovoří o možnostech takzvaně primitivního komunismu a původní rovnostářské společnosti. Zde odkazuje zejména na dílo Lewise Henryho Morgana Praveká společnost a Friedricha Engelse Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu.

¹⁸ Johnson se ve svém výzkumu věnoval problematice heterosexuality v její dnešní podobě i vnímání v západní společnosti. Základem se zdá být, právě myšlenka vzájemné závislosti, která utváří představu, že jeden bez druhého nejsou muž a žena kompletní a tím pádem je heterosexuální svazek ten “správný a normální“.

základy bychom pravděpodobně mohli hledat v lidské reprodukční schopnosti a zejména nutnosti dlouhodobé péče o dítě, se dále promítá a přeměňuje. Kromě potřeby manželství jakožto spojení muže a ženy - se na stejném základě rozvíjela i idea romantické lásky¹⁹.

Edwin Ardener (1975) ženy jako takové označuje se němé a dokonce jim v rámci raných antropologických výzkumů dává na poli terénního výzkumu zhruba stejnou pozici jako nuerským krávám (Ardener 1975: 4), na rozdíl od nich by sice ženy mohly promluvit, nikdo se jich ovšem na nic nezeptal. Tento jeho odkaz směřuje zejména k úskalím prováděných výzkumu v první polovině 20. století – kdy osoba mužského výzkumníka sama o sobě zabraňovala možnosti výzkumu ženského prostředí. Tato situace následně vedla k mnoha mystifikacím a kritikám jednotlivých výzkumů západních antropologů.

Výklady genderové nerovnosti ve společnosti jsou sice různé, jednotně ovšem můžeme říci, že fyzické pojetí pohlaví a kulturní pohlaví/gender jsou dvě odlišné kategorie. Přičemž gender je kategorií ryze kulturní a symbolickou (Vrhel 2000: 24). Mužské a ženské charakterní rysy, které tak jednotlivým pohlavím připisujeme, by Howard Becker²⁰ patrně označil za *label*, jenž užívá daná společnost. Toto označení je nám dáno hned po narození a jsme dle něj nadále vychováváni. Pro Judith Butler (1990) se jedná o takzvaný *gender performativ*, který je nad dítětem pronesen ihned po narození prostým konstatováním „Je to holčička/Je to chlapeček“. Právě tento výrok dává jedinci předurčení k tomu být v dané skupině ženou či mužem, což je také důvodem, proč při pohledu na dítě oblečené do modré barvy automaticky věříme, že musí jít o chlapce a u malých holčiček zběžně kontrolujeme dlouhé vlásy či čerstvě píchnuté náušnice. Na

¹⁹ Viz podkapitola 2.2 Svazek muže a ženy.

²⁰ Autor etiketizační teorie z anglického originálu *labeling theory*, podle níž jedinec konstruuje sám sebe skrze etiketu, kterou mu dává jeho okolí.

základě tohoto určení s osobou jednáme a uvažujeme o ní jako o ženě či muži, zároveň jí díky tomu i tak vychováváme aneb „kluci přece nepláčou“.

Dva příklady dokládající kulturní základ genderu představuje ve své práci Irene Théry (2010). Oba příklady se dají označit za formu kulturní determinace, v níž Théry naráží na skutečnost, jež Judith Butler nazývá performativním aktem. První jmenovaný příklad se týká domácího porodu etnoložky Rity Astuti, která se ve své práci zabývá madagaskarskou společností Vezo. Astuti měla údajně po svém porodu zvolat „Je to dítě!“ a vyhnout se tak klasické kategorizaci novorozeněte. Právě to prý dělaly její informantky, aby dítě nepředurčovaly k určitému genderu, alespoň tak se to Astuti jevilo během výzkum. Po návratu do výzkumného terénu byla ovšem velmi překvapena, jelikož se jí všechny ženy hned ptaly, zda se jí narodil chlapec nebo děvče. Následuje příklad, který popsal ve své práci Meyer Fortes. V něm popisuje situaci, kdy malé dítě vidí v bazénku nahé dítě a není schopno říci, jakého je toto druhé dítě pohlaví, jelikož není oblečené. Oba dva příklady tak odkazují ke kulturní determinaci, kdy gender získává svůj význam až při sociální interakci. Autorka si pokládá otázku, zda je legitimní ptát se bezprostředně po narození dítěte na jeho pohlaví a kategorizovat ho tímto způsobem. Jelikož ve chvíli, kdy dítěti toto označení dáme, vtiskneme mu zároveň i atributy mužskosti a ženskosti s ním spojené. Zároveň se obrací k problematice vztahu mezi individualitou jedince a jeho pohlavím/genderem (Théry 2010: 5-8).

Výborným příkladem socializace genderu je autobiografický výzkum Judith Okely (1978) pojednávající o výchově na dívčích internátních školách. Právě tu označuje Okely za jeden z hlavních bodů, který v polovině 20. století za prvé udržoval hranice společenské hierarchie ve Velké Británii a za druhé utvářel mladé dívky z vyšších vrstev do jejich úplné podoby. Oproti chlapcům ze stejné vrstvy měla tato děvčata v mnohem menší patrnosti své vlastní vzdělání – za

nejdůležitější body v tomto označuje Okely separaci od rodiny, urbánního prostoru mimo pozemky školy a zejména od opačného pohlaví. Zatímco chlapci ve svých internátních školách byli vedeni k rozvoji vlastní autoritativní stránky a osobnosti, v dívkách se budovala stará tradice spjatá s rodinou a manželstvím.

2.2.2 Gender jako „ne/dar“

V případě, že budeme na gender nahlížet jako na označení ze strany společnosti, které s sebou nese různé povinnosti, normy hodnoty a další, přijmeme tím takzvaný *gender kontrakt* nebo také genderovou smlouvu. Jinak řečeno také pravidla, která v různých životních obdobích zvýhodňují buď ženu, nebo muže (Hašková 2000).

Rozdíly mezi mužem a ženou se ovšem netýkají jen jejich samotného postavení, nýbrž také jejich vzorců chování a sociálních norem, která jsou s nimi spojeny. O prokázání těchto odlišných znaků napříč různými kulturami se zasloužila Margaret Meadová, když za prvé prokázala viditelný vliv výchovy na lidské jednání (1928) a za druhé popsala různorodost přístupů k vnímání genderu u několika různých kultur (2010).²¹ Mnoho autorů tak předpokládá, že kategorie genderu je ve společnosti jednou ze základních příčin nerovnosti mezi mužem a ženou u většiny společností (Ortner 1998; Leacock 1983; Moore 2001). Neměli bychom ovšem zapomínat, že není jedinou a výlučně rozhodující příčinou, například u Jorubů je rozhodujícím faktorem věk bez ohledu na gender jedince (Oyewumi in Fausto-Sterling 2000: 19-20).

V každém případě *gender kontrakt* vede k různorodému připsání povinností, rysů a znaků chování, které s jednotlivými pohlavími spojujeme. Za jednu z příčin odlišného postavení muže a ženy můžeme považovat větší míru

²¹ Její vliv je zde nezpochybnitelný i přesto, že byla v některých diskuzích silně kritizována – viz Derek Freeman. 1983. *Margaret Mead and Samoa: The making and unmaking of an anthropological myth.*

sociální kontroly, která je uplatňována na ženy. Ty jsou zároveň i více perzekuované. Zde se jedná zejména o kontrolu nad jejich sexuálním chováním, jejíž původ můžeme patrně spatřovat v reprodukční schopnosti ženy, kterou tyto normy mají omezit a “chránit“. Je otázkou, jak by se ženské chování projevovalo, kdyby například ženská pohlavní výkonnost nebyla omezena řadou společenských pravidel a norem (Skupnik 2007: 232). Sociální kontrole výrazně podléhá i vzhled žen (Valouchová 2015), který je navíc ovlivňován proměnlivým ideálem krásy.

V západním světě jsou tyto normy spojovány zejména s křesťanstvím, právě to se odrazilo i na našem vnímání lidské sexuality a roli muže či ženy (Skupnik 2007; Foucault 1999). Kromě veřejně uznávaných náboženských dogmat můžeme ovšem nalézt i řadu nepsaných pravidel. Například v 11. století se postavení a chování žen vdov a panen odvíjelo od vztahu k muži, kterému byly podřízeny. Zde se mohlo jednat o příbuzného či manžela a podobné (Klapisch-Zuberová 1999). Velký vliv mělo v těchto obdobích i postavení, jež žena ve společnosti zastávala. „V některých epochách z toho v kruzích vysoké šlechty vyplynula i pro ženu značná svoboda v sexuální oblasti – za předpokladu, že ‘dbala na svou čest’ a nespouštěla se s muži z lidu. Neboť plodit a počít není totéž“ (Morus 1998: 17). Mnohem větší sexuální rovnoprávnost a otevřenost nalézáme u mužů a žen z chudých poměrů, ve staré Číně u nižších vrstev například vznikl stav podobný promiskuitě (Morus 1998: 16-17).

Sociální kontrole podléhá podobným způsobem i ženino panenství, jehož nejvyšší ocenění je spojováno zejména s náboženstvím. V západní společnosti je tento pohled výrazně ovlivněn křesťanskou vírou. Stigmatizace panenství v křesťanství pravděpodobně vyplývá z premisy, podle níž Panna Marie neposkvrněně počala svého prvorozeného syna Ježíše Krista a zůstala pannou i po jeho porodu (Blackledge 2005: 175). Právě v době silného křesťanského vlivu

vznikl výrazný kult panenství, kdy se po ženě požadovalo, aby do manželství vstupovala neposkvrněná předchozími vztahy s muži a sexuální aktivitou. Zároveň existují společnosti, u nichž čistota ženy nebo muže v tomto ohledu nemá větší význam. V mnoha kulturách je lhostejné, zda žena do manželství vstupuje jako panna či nikoliv (Broude 1994: 324).

Pokud hovoříme o kultu panenství, jen málokdy budeme mít na mysli mužskou část populace, i zde vidíme určitý genderový stereotyp, kdy u dívky je často panenství vyzdvižováno. Patrně by to mohlo být zapříčiněno i fyzickým stavem ženy – odstraněním panenské blány. U ženy můžeme pozorovat určitou fyzickou změnu při prvním sexuálním aktu, u muže nikoliv. V symbolické rovině je panenství u ženy často spojováno s cudností a čistotou (Hastrup 1978). Jak je ovšem vidět na příkladu zaznamenaném díky řeckým spisům pojednávajícím o galské kultuře, nemusí být takovou hodnotou pouze u dívek. Právě v galské společnosti bylo panictví u chlapců vysoce ceněné a stalo se jednou z nejvyšších hodnot mladého muže. Galové věřili, že čím déle si ho takový jedinec uchová, tím silnějším se v dospělosti stane (Ceasar 1964: 156 – 164).

Podobnou stigmatizaci jako ženské panenství podléhá i ženský menstruační cyklus – zejména menstruační krev. Muži a ženy jsou často posuzovány dle jejich biologických predestinací, přeci jen z evolučního hlediska je hlavním cílem našeho lidského života reprodukce. V této tématice nabízí trochu netradiční pohled Emily Martin (1991), když propojuje biologické objevy o lidské reprodukci s vnímáním mužské a ženské genderové role. Ženská menstruace byla po dlouhou dobu vnímána jako něco negativního – menstruační krev je v mnoha kulturách tabuizována, spojena se smrtí a zlem – a skutečně z určitého pohledu opravdu znamená “smrt nepočatého dítěte”. Oproti tomu mužské sperma může být vnímáno jako pozitivní symbol, muži jsou jako chodící “továrny na sperma“, zatímco ženský čas plodnosti postupně ubíhá

a končí, ten mužský nikoliv. Navíc ženský ovulační cyklus a zejména vajíčka byly často přirovnávány k metafoře "šípkové Růženky", kdy vajíčko čeká na spermii, až se k němu probouje jako lovec ke své kořisti. Objevy biologů o lidské reprodukci v první polovině 20. století, tak pouze potvrdili genderovou nerovnost mezi mužem a ženou. Zajímavé je, že v době bující emancipace se od 50. let 20. století objevují i nové reprodukční teorie, které ženské vajíčko označují za predátora, jež má hlavní rozhodující pravomoc ve volbě oplodňující spermie (Martin 1991).

V rámci postupné emancipace probíhající v posledních desetiletích v západní společnosti, zde dochází k vyrovnávání sexuálního chování mezi muži a ženami. Jeden z hlavních rozdílů, že „ženy jsou těhotné a muži ne“ (Hyde 1990: 405), který můžeme vidět mezi muži a ženami, se tak dostává do pozadí. Důvodem může být i vysoká možnost regulace plodnosti, která vzrostla s nástupem antikoncepčních prostředků. V současné době je běžné, že mají ženy stejně sexuálních partnerů před vstupem do manželství či vážného vztahu jako muži, a to samo může vést nejen k rovnosti pohlaví, nýbrž i k frustraci na straně obou partnerů (Giddens 2012: 13-18). Tato frustrace se ještě znásobuje změnou postavení muže v rámci současného partnerského vztahu a odkrýváním mužské sexuality. Do dvacátého století stála zdánlivě mužská sexualita stranou akademického zájmu, vědecké práce byly věnovány především ženským projevům, ke kterým znatelně přispívaly zejména feministické autorky. Právě vlna emancipace přispěla k otevření nové cesty pro pojímání ženské i mužské sexuality a identity. Muži se musejí začít vyrovnávat s novým typem sexuality, s emancipací žen i typem rovnoprávného vztahu, kdy na nich již žena není závislá (Giddens 2012: 121-142).

V posledních letech se pohled na gender proměňuje, studiím bylo vytýkáno například přílišné zaměření pouze na ženy, což dnes vede i k mnoha

studiím obracejících se k mužům V práci by tedy mělo být důležité věnovat pozornost mužům i ženám ve stejné míře a zaměřit se zejména na „genderové vztahy jako strukturující princip všech lidských společností a studium vzájemných vztahů mužů a žen“ (Moore 2001: 175).

2.2.3 Kritika genderu

Soudobé uvažování o genderu můžeme považovat stejně jako mnoho dalších postmoderních úvah za lehce přesycené. Takový dojem vyvolává zejména text Henrietty L. Moore (2001), podle kterého čelíme otázce, zda je kategorie genderu v současné chvíli akceptovatelná a uchovatelná. Tato kategorie je a byla ovlivňována z několika mocenských pozic akademických i symbolických a politických. Ve foucaultovském duchu bychom kategorie genderu mohli označit za vymezení mocenských pozic mezi mužem a ženou, vymezení hranic mezi domácí a veřejnou sférou, které byly s příchodem emancipace nabourány. Otázka „Co je pohlaví?“ již sice nemusí být na tolik aktuální, i přesto ovšem nalézáme jeho další a další definice a vysvětlení. Příkladem může být triádní rozdělení Sheri Errington na (1) pohlaví v biologickém podtextu (2) pohlaví jako kulturní konstrukce těla a (3) gender (in Moore 2001: 176-177).

Jak je patrné rozdělení genderových kategorií nebylo ani na konci 20. století ukotvené do své konečné podoby a i nadále musí být neustále performováno. Pravděpodobně tak z pozic sociálních vědců vytváříme často genderové kategorie stejným způsobem, jako ustanovuje lékař dítě ženou či chlapcem (Butler 1990).

Do nového tisíciletí vstupovali některé vědecké směry s myšlenkou, že samostatnou kategorií genderu nepotřebujeme – již jsme ji překonali a jako koncept je dále nepoužitelná – původ této myšlenky bychom mohli nalézt v liberalizaci přístupů k odlišnostem v lidském sexuálním chování. Nárůst

akceptace *homosexuality, transexuality, bisexuality, transgenderu* jako samostatných kategorií tak vyvolává dojem, že klasické rozdělení muž X žena buď samo o sobě nestačí, neboť musí být rozšířeno či zrušeno. Stejně tak začíná být vědci zavrhován pojem pohlaví jako biologické danosti – v termínu *sex*. To se s nárůstem našich znalostí z oblasti fyziologie člověka stává více a více problematické. Olympionička Maria Patino – u níž testy prokázaly výskyt *Androgen Insensitivity syndrom*²², a tím byla zařazena do biologické kategorie *Male/Muž*, se i přes toto posouzení cítila ženou (Fausto-Sterling 2001: 1-3). Je tedy důležité vzpomenout, že i samotná kategorizace pohlaví jako biologické danosti je určena a vytvořena lidmi, respektive to my jsme definovali „co je ženské a co je mužské“ ve fyziologii člověka. Podobným příkladem jsou okamžité poporodní operace dětí s vrozeným *hermafroditismem*. Jak ukazuje A. Fausto-Sterling (2000) právě na příkladu těchto *intersexuálů*, je uplatňována silná konstrukce genderu jakožto kulturního označení ihned po narození, vzhledem k tomu, že je přímo po porodu rozhodováno, zda bude dítě dále mít pouze ženské nebo mužské orgány. Lékaři jsou těmi, kteří rozhodují, zda se právě narozené dítě stane mužem či ženou? (Fausto-Sterling 2000: 45-77).

„Klasické“ rozdělení genderu a pohlaví tak odmítají například zástupci z řad QUEER Study, kteří považují biologické pohlaví za překonané a gender v kulturním významu jako nepotřebný. Pohled na lidskou identitu dle těchto teorií vyplývá z lidské sexuální identity, praktik a orientace (Moore 2001: 180). Hovořit tak můžeme například o kategoriích *heterosexuální muž, heterosexuální žena, homosexuální muž, homosexuální žena, bisexuální muž, bisexuální žena, transgender, intersexuál* (Fausto-Sterling 2000). To, že se nejedná pouze o fenomén posledních desetiletí západní společnosti, dokazují případy nalezení zástupců těchto kategorií napříč nezápadními společnostmi. Příkladem může být

²² Její genetická stavba je spíše mužská než ženská.

instituce Francouzi nazvaná *berdache*²³. Jednalo se o muže, žijící na většině území Severní Ameriky, kteří praktikovali ženské aktivity a stylizovali se do jejich role, připisovány jim mnohdy byly i nadpřirozené schopnosti. Tito jedinci byli u severoamerických prérijních indiánských skupin považováni za velmi přínosné pro společnost jako odborníci na ženskou práci (Benedictová 1999: 190-208). Nejen, že tyto muže můžeme v našich kategorizačních měřítkách označit za transsexuály, ale zároveň žijí v homosexuálních partnerstvích.

V předkládaném textu bylo v několika podkapitolách naznačeno, jakým způsobem se s pojmem gender zachází a co svým nositelům “dává”. Pokud si chceme položit otázku, co bude s genderovým rozdělením rolí na mužské a ženské v nadcházejících desetiletích s ohledem na nové prosazované kategorie. Identita muže a ženy se zdá být poněkud upozaděna různorodostí přístupů a identifikací s odlišnými skupinami – shrňme jako LGBTI. Ty jsou ovšem v celosvětovém měřítku stále spíše marginální, jsou něčím, co většinová společnost upozaduje, v mnohých případech neakceptuje a z části jsou jí cizí. Právě proto bychom patrně měli brát v potaz, že o genderu hovoříme jako o kulturně vytvořené a připsané kategorii, kterou nemůžeme zrušit, dokud jí budou lidé používat. V tomto ohledu považuji “tradiční” dělení na mužské a ženské role, tedy dichotomii žena a muž, pro optiku západních společností za nejjednodušší a nejpoužitelnější.

²³ Termín pochází původně z francouzštiny.

2.3 Migrace

Jedince ovlivňuje řada faktorů, jak bylo ukázáno, těmi předními determinanty jsou rodina, ve které vyrůstá a gender, jehož optikou ho svět sleduje. Existují ovšem další ukazatele, které sám jedinec mnohdy nemůže ovlivnit. Děti nemají vliv na rozhodnutí svých předků o změně místa pobytu své rodiny, a přesto právě toto je může hluboce ovlivnit.

2.3.1 *Migrace včera a dnes*

Obecně bychom mohli konstatovat, že lidé migrovali vždy. Zejména difuzionisté by asi pravděpodobně s touto myšlenkou souhlasili, protože ne jenomže migrovali lidé – zároveň s nimi se šířily objevy, vědomosti, legendy, zvyky i tradice. Vzájemným potkáváním aktérů navíc vznikala hranice mezi „my“ a „oni“, bez níž bychom pravděpodobně o proměnách migrace hovořit nemohli. Jak jinak by mohl jedinec migrovat do jiné společnosti, když by všichni byli „my“. V současné době je vše ještě zvýšeno prostupností světa skrze globální toky. Nemigrují tedy pouze lidé, přenášeny jsou myšlenky, technologie, finance, pojmy i celé ideologie (Brouček 2018: 5).

V základní terminologii migrace rozlišujeme dva hlavní pojmy, imigraci a emigraci. Zatímco emigrace znázorňuje pohyb lidí ze země původu za její hranice, imigrace znamená příchod/přistěhovalectví do země nové. Migrační teorie se následně zabývají kromě vystěhovalectví a přistěhovalectví, také následky migračních vln na majoritní společnost i potomky migrantů (Brouček 2018: 1). Kromě mobility migrantů, zde sledujeme i sociální mobilitu, čili přenos a proměnu hodnot dané společnosti v migračním procesu. Jako migrační proces může být chápána celá akce migrace od rozhodování opustit zemi původu,

vlastní migrace i adaptace v novém prostředí tak, jak nad tím uvažuje Tereza Freidingerová (2014: 27). Výzkum migrace by mohl být prováděn z tří hledisek. (1) Z hlediska sociálně-politické situace v daném zdrojovém či cílovém regionu. (2) Zvládání migračních procesů zdrojovým či cílovým státem a jeho majoritní společností. (3) Rozbor vlastních migračních procesů, migračních skupin, až po reflexe jednotlivců-migrantů (Brouček 2018:3).

Wiliem Petersen (1970) dělí migraci na primitivní, vynucenou, násilnou, dobrovolnou a masovou. Jako základní dichotomii bychom mohli rozdělit migraci (1) dobrovolnou: pracovní, řetězovou, krátkodobou za účelem studia/výzkumu, za účelem zlepšení podmínek života a (2) násilnou: plynoucí z mezilidských vztahů a způsobenou živelnými katastrofami (Demuth 2000). Ve svém přehledovém textu z roku 2018 Stanislav Brouček připomíná, že i přes velkou snahu vědecké obce o ucelené typologie migrace je každý migrant originálem a každý migrační proces jedinečný (Brouček 2018: 3). Veškeré typologie jsou tedy ideálními příklady, které se mnohdy prolínají mezi sebou, umožňují ovšem uvažování nad migrací a zároveň další vědecká bádání.

Z hlediska migračního procesu můžeme identifikovat čtyři fáze migrace. (1) Počáteční fázi, kam náleží prvotní rozhodovací proces o přesunu ze země původu, včetně dalších okolností, které k migraci vedly. (2) Transfer, kdy se jedná o samotný přechod z jedné země do druhé. (3) Adaptace, zakotvení migranta v nové zemi, zapojení se do chodu společnosti, nalezení práce, získání povolení k pobytu. (4) Integrace do nové společnosti či odchod do další země, případně reemigrace – návrat do země původu (Brouček 2018: 4). To zda bude migrant v zemi přijat jako součást země, závisí i na pohledu, jak se v zemi předává sounáležitost k určitému státu i občanství. Z právního hlediska existují dva základní principy v získání občanství - *ius sanguinis*/po krvi a *ius soli*/po půdě. Pokud se jedinec nalézá v prvním jmenovaném, prakticky nikdy nebude

společností přijímán jako součást daného společenství, jelikož mu nebude členství pokrevně předáno. Druhá možnost by měla být pro jedince příhodnější, důležitý je totiž prostor, v němž se nalézá. Potomci takového migranta by měli mít snazší přístup k majoritní společnosti. Tyto principy bývají obecně přisuzovány například Německu – *ius sanguinis* či Francii – *ius soli*.

Důvody proč a kam se lidé rozhodnou migrovat, se pokusila shrnout takzvaná teorie *push* a *pull* faktorů (Bogue 1963; Everett 1966). Ta popisuje vnější a vnitřní faktory, které působí v migrantových rozhodnutích pro migraci do určitého místa - *pull* či zdůvodňuje opuštění místa, ve kterém se jedinec nachází – *push*. Pro Vietnamce v případě migrace do České republiky tím pádem *pull* faktorem byla možnost získání lepšího vzdělání, pracovního uplatnění, lepších finančních ohodnocení a na počátku těchto migračních vln do roku 1989 také uzavřené bilaterální smlouvy, které jim cestu umožňovaly. Jako *push* faktor působilo málo rozvinuté školství a celkové podmínky země třetího světa.

Integrace migrantů může být posuzována v rámci několika dimenzí (Esser 2000 in Rákoszyová, Pořízková 2009: 25-34). (1) Strukturální dimenze znamená legální získání práv a povinností v dané zemi. Sem náleží například získání práce, ale také volebního práva. (2) V rámci kulturní dimenze se jedinec dokáže orientovat v kultuře nové společnosti, neznamena to ovšem, že by své vlastní kompetence ze země původu ztratil. Slovy Ruth Benedictové bychom patrně mohli říci, že chápe kulturní vzorce dané společnosti a umí je v komunikaci s ostatními členy použít, zná její *know how*. (3) Interaktivní dimenze znamená začlenění migranta do sociálních sítí nové společnosti, získá si své vlastní místo v majoritě a naváže sociální kontakty se členy hostitelské společnosti. (4) Identifikační je jako jediná ryze subjektivní, migrant sám sebe považuje za součást nové společnosti a identifikuje se s ní.

V článku věnovaném integraci vietnamských dětí do českého prostředí je integrace těchto jedinců posuzována z několika teoretických hledisek. (1) Hlediska jazykového, kdy se jedná o pohled bilingvismu a monolingvismu. Například vietnamské děti často hovoří oběma jazyky, či jedním hovoří na dobré uživatelské úrovni a v druhém mají alespoň základní znalosti. (2) Dále mezigeneračních vazeb a faktorů rodiny, zde je zmiňována důležitost, jak základu vietnamské rodiny v myšlení konfucianismu, tak následků v procesu migrace a nového prostředí. (3) Poslední zmiňované jsou etnické vazby a faktor komunity. Právě migrantská komunita se v procesu migrace stává významným hráčem, jelikož udržuje sociální kapitál jedince, ukotvuje proces migrace a tlumí vlivy majoritní společnosti (Jánská a kol. 2011).

Dnes je jedním z hlavních pojmů na tomto poli zájmů teorie migrace transnacionální migrace a transnacionalismus. Skrze transnacionální pole je propojována země původu se zemí příchodu. Migranti se nevzdávají svých sociálních sítí z minulosti, které je udržují v propojení se zemí původu, ani své původní identity (Szaló 2007: 8). Neznamená to ovšem, že by v cílové zemi nenavazovali vztahy nové a nezačleňovali se do dimenzí společnosti, jak jsou výše rozdělené podle Hartmunta Essera. Naopak vytvářejí nové struktury a zároveň si ponechávají ty staré, čímž propojují svůj nový a původní domov. Vzniká tak systém interakcí, které se v jednu chvíli odehrávají „tady a tam“ a propojení více míst najednou (Evergeti, Ryan 2011: 356, Vertovec 2001). Transnacionální migraci můžeme vnímat buď jako prostý přenos informací, udržení kontaktu se zemí původu, tak jak ji interpretují spíše stoupenci interpretační teorie či jako dialog mezi zemí původu, migrantem a cílovou zemí (Szaló 2007: 22).

Díky výše zmíněné teorii začali být migranti od devadesátých let 20. století nazýváni také transmigranty. Mohou to být ti, kteří pravidelně cestují

mezi svým původním a novým domovem. Případně ti, co vykonávají různá politická, ekonomická a kulturní transnacionální praktiky, přičemž migranty vlastně vůbec nejsou (Száló 2007: 10). Vzniká také koncept multi-lokálního životního světa (Vertovec 2001) a transnacionálního sociálního pole, Száló oba tyto pojmy nakonec uzavírá ve stejném významu „stále větší podíl lidí žije svůj každodenní život v sociálních světech, které se nacházejí souběžně na území více národních států“ (Száló 2007: 108).

2.3.2 Rodinná migrace

Jedním ze samostatných témat migračních teorií je i rodina, rozdělovány jsou tři základní kategorie rodin imigrantů (Kofman 2004). (1) Slučované rodiny, kdy přijíždějí rodiny migrantů za prvním členem, přičemž v centru procesu je přistěhování blízkých příbuzných do hostitelské země. (2) Dále rodiny nově utvořené či vzniklé za účelem sňatku, například děti přistěhovalců, kteří si přivedou manžela či manželku z jiné země – nejčastěji země původu nebo migrace za sňatkem s cizincem, kterého jedinec poznal v zahraničí, což je typické pro smíšená manželství. (3) Posledním typem je migrace celé rodiny najednou.

V případě, že se rodina na území nové země usadí dlouhodobě a má zde své potomky, hovoříme o dalších generacích migrantů. Počet generací se odvíjí od první generace příchozích příbuzných, ti většinou přicházejí do nové země s touhou po změně, za prací, za studiem, jejich cílem je změnit svůj současný život. Následující generace jejich potomků je označována jako druhá generace migrantů, což znamená, že vnoučata prvních příchozích jsou generací třetí (Freidingerová 2014: 28-29, Zhou, Bankston 1998: 4).

Podle výzkumu provedeného v USA (Hagan a kol. 1996) má rodinná migrace vliv i na sociální kapitál rodiny v novém prostředí, respektive její členové přicházejí o část kapitálu, který měli v původním místě pobytu. Na

vyrovnání se rodiny s migrací má poté pro dítě hlavní roli podpora matky v jeho běžném životě a zapojení se otce do výchovy. Autoři textu *New kid in Town* (Hagan a kol. 1996) upozorňují, že důvodem tohoto rozdělení je patrně vliv tradiční výchovy v některých rodinách, kde otec dítě přímo nepodporuje slovně, ale vykonává své rodičovské povinnosti, například se zúčastní školních a sportovních akcí.

Sociální a humanitní vědci se často zaměřují na proluku, která mezi jednotlivými generacemi vzniká. Ta není dána jen odlišným věkem, jak tomu bývá běžně u mezigeneračních konfliktů, nýbrž rozdílným prostředím, v němž jedinec vyrůstá. Nazvat ji můžeme *akulturační trhlinou* podle rozdílné akulturace dětí a rodičů (Portes, Rumbaut 1996). Tato situace bývá ve vědeckých kruzích věnovaných migraci a etnicitě označována také jako *etnická anomálie*. Nejčastěji se jedná o zástupce druhé a třetí generace migrantů, kteří bývají z vnějšího pohledu označováni za členy skupiny rodičů, ale oni sami se cítí blíže k majoritě, jsou bilingvní či mluví více jazykem země, v níž vyrostli a často se jim nedaří plně zapadnout ani do jedné vymezené skupiny (Eriksen 2012: 109-113).

Díky rodinné migraci (Cooke 2008, Evergeti, Ryan 2011: 356) často dochází k zachování vazeb mezi příbuznými a jejich vzájemnému upevnování, což ovšem umožňuje i silnější přenos rodinných vazeb, rolí a stereotypů spojených s žitými skutečnostmi. Stala se tak základem transnacionální migrační sítě. Díky tomu někteří autoři upozorňují na to, že dnešní migranti v zásadě již nejsou vždy vykořenění, čímž nenaplnují dřívější předpoklad. Jako transmigranti si vytvářejí vazby v nové zemi a zároveň neztrácejí kontakt se zemí původu (Nešporová, Kuchařová 2009: 9-10).

Provázanost rodin takzvaně „tady a tam“ dokazuje i pravidelné zasílání remitencí. Jedná se o finanční i nefinanční prostředky, které zasílají migranti do

země původu (viz Stojanov a kol. 2011), ty mají podporovat zejména členy rodiny, kteří v zemi původu zůstali. Nemusí se nutně jednat o starší příslušníky rodiny, může jít i o děti, sourozence či vzdálenější příbuzné. Jednat se může i o projev altruismu, kdy remitence suplují nedostatek možností na trhu v zemi původu. Vyšší míra altruismu a tím i remitencí se očekává od rodin, které jsou tradičnější a udržují vzájemné vazby. Výzkumům remitencí ve světě se věnovali Marina Sana a Douglas S. Massey (2005), ti sledovali proces a vnímání remitencí v Mexiku, Dominikánské republice, Nikaragui a Kostarice. Výzkum objevil rozdíl zejména mezi mexickým a dominikánským prostředím. Kdy se mexické rodiny ukázaly silně kohezní a svým přístupem k remitencím podpořily předpoklad, který poukazuje na to, že pravidelné remitence zasílají kohezní rodiny s patriarchálním uspořádáním, migrace členů rodiny je cílená a často časově omezená. Oproti tomu migrace členů dominikánských rodin je dlouhodobá, součástí je často trvalé usazení na nějakém místě a hlavním účelem je získání prostředků pro další členy rodiny, mnohdy se jedná i o její hlavní zdroj příjmů.

Transnacionální rodiny si ovšem nemusí předávat pouze hmotné či nehmotné zdroje, informace, zvyky a tradice. Výzkum, který pojednává o přistěhovalcích z Mexika, Jemenu či Koreji do Kalifornie dokládá, že podobným způsobem si dané skupiny migrantů posílají i své potomky. Děti migrantů jsou následně vystaveny možnosti přesunu zpět do země původu za rodinou svých rodičů. Podle autorů výzkumu jsou tímto způsobem například děti svými rodiči motivovány k lepším školním výsledkům (Orellana a kol. 2001). Potomci migrantů se tím pádem stávají stěžejní pro budoucnost zachování vazeb v transnacionální rodině.

2.3.3 *České země a Vietnamci*

České země jsou od poválečného období druhé světové války spíše homogenním prostorem, se stále výrazným počtem majoritních obyvatel oproti minoritám, nebylo tomu tak vždy a v jejich historii se objevilo několik migračních vln. Ty měly většinou jasný historický kontext a účel, například zasedlování českého pohraničí Němci v době vlády prvních Přemyslovců. Stejně tak vlny emigrace z českých zemí byly podmíněné například v první polovině 15. století husitskými válkami či v 17. století hromadnými odchody nekatolíků a vzdělanosti do exilu. Po první světové válce byli největší skupinou vyjma Čechů Němci, kteří tvořili 30,6% populace, celkově se jednalo o zhruba tři milióny osob hlásících se k německé národnosti. (Drbohlav a kol. 2010: 18 – 22). Po druhé světové válce byla tato početná menšina odsunuta za německé hranice a na jejich místo přicházeli v rámci reemigračních a repatriačních přesunů Češi a Slováci z různých částí Evropy (Brouček 2018: 5).

V té době se jednalo o Česko-slovenskou republiku a Slováci tak na našem území nemohli být pokládáni za menšinu, jak by tomu mohlo být dnes. Kromě krajanů přicházeli do českých zemí i Romové, Maďaři či Bulhaři. Specifickou skupinu tvořili například Řekové, kteří se do českých zemí dostali jako uprchlíci za občanské války na jejich území v letech 1946-1949. (Drbohlav a kol. 2010: 23-25) Od padesátých let byla zejména emigrace z českých zemí výrazně snížena a imigrace byla striktně řízena dle přísných pravidel, přičemž docházelo zejména k migraci za účelem spojení rodin, kdy imigranty byli ve skutečnosti Češi či Slováci žijící v cizině.

V 70. letech jako odpověď na vzniklou potřebu pracovní síly začaly být uzavírány bilaterální/mezivládní dohody s dalšími socialisticky smýšlejícími zeměmi, migranti k nám díky tomu přicházeli například z Polska, Kubu, Angoly, Mongolska, Severní Korey, Jugoslávie či Maďarska (Fiala a kol. 1999).

Nejvýznamnější vlny spolupráce byly navázány s Polskem, Vietnamskou socialistickou republikou a Kubou. S Polskem byla spolupráce navázána v 60. letech a týkala se hlavně pohraničních oblastí. Z Kuby bylo dle záznamů přijato v letech 1978 až 1989 kolem 23 tisíc kubánských občanů (Drbohlav a kol. 2010).

Významná spolupráce byla navázána i s Vietnamskou socialistickou republikou. Zatímco do zemí západních bloků odcházeli lidé, kteří mnohdy nesouhlasili s komunistickým režimem, jednalo se zejména o obyvatele jižních částí Vietnamu, k východnímu bloku se obraceli lidé ze severu. I přes rozsáhlé množství etnických skupin, které můžeme na území Vietnamu nalézt (Dang a kol 2000), migrační vlny v rámci smluv a východního bloku se z velké části týkaly výhradně etnika Vietů. Právě zástupce této skupiny nalezneme v ČR. První z nich přicházeli za studiem a za prací, obojí bylo hromadně organizováno na základě bilaterálních smluv (Brouček 2003a: 11-20, Kocourek 2006). Právě pracovní vlny migrace do českých zemí označuje Freidingerová (2014: 55) za takzvaně *win-win-win*, aneb vyhrát musí všichni: migrant, země původu i země cílová (Vertovec 2007). Představme si ji tedy na případě Československé republiky, která uzavřela smlouvu s Vietnamskou demokratickou republikou od roku 1976 s Vietnamskou socialistickou republikou. Na základě jedné z těchto dohod přicházeli do českých zemí pracovní migranti, kteří za prvé měli možnost vycestovat z Vietnamu a získat tak větší finanční ohodnocení – pracovní zázemí, z něhož měli zisky a větší možnost zabezpečit rodinu – *výhra pro migranta*. Za druhé se stali levnou pracovní silou pro cílovou zemi – *výhra pro cílovou zemi*. A v neposlední řadě z těchto smluv vyplývalo, že jim z platu bude odváděno 10% mzdy ku prospěchu Vietnamu, což bylo využíváno pro pokrytí válečných dluhů (Secká 1987) – *výhra pro zemi původu*. Postupně začali migranti přicházet nejen za prací, nýbrž i za studiem.

Pobyt migrantů v České republice je v současnosti legislativně upraven zákonem o pobytu cizinců na území České republiky (č. 326/1999). Před rokem 1989 byl pobyt výše zmíněných migrantů řízen mezivládními smlouvami. Po změně úpravy v devadesátých letech byla znění hlavních myšlenek ve spojení s migrací tato: „Každý se může vrátit a každý má možnost odejít“ a za druhé: „Za totality vyspělé země a vyspělé společnosti pomáhaly našemu exilu, našim migrantům, nyní to musíme oplatit těm, kteří k nám přicházejí, potřebují pomoci a chtějí u nás žít“ (Brouček 2018: 5). Vietnamci i další migranti na českém území dostali novou možnost, mohli se svobodně rozhodnout, zda zůstanou v Čechách či odejdou zpět do Vietnamu. Navíc jim bylo umožněno získat živnostenské oprávnění, čehož velká část využila. Skutečnost, že se zde rozhodli vietnamští migranti setrvat a přivést do České republiky své rodiny, případně zde založit rodiny nové, zakládá samozřejmě i na ni navázaný proces začlenění do majoritní společnosti, a to zejména mladé generace. O vietnamských dětech vychovávaných v ČR hovoříme buď jako o první a půlté či druhé generaci. Rozlišení těchto generací je závislé od skutečnosti, zda se dítě narodilo a vyrůstalo v ČR - druhá generace. Nebo se sem přestěhovalo až s rodinou, ale přesto prožilo většinu života zde – první a půltá generace (Freidingerová 2014: 70).

V současné době Vietnamci v českých zemích potažmo v celé Evropě utvářejí novou diasporu, která se stává prototypem postmoderní a transnacionální migrace (Szymanska-Matusiewicz 2014, Brouček 2018: 12-13). Vietnamci v Evropě udržují blízké svazky s Vietnamem, probíhá vzájemná výměna financí, technologií, informací i lidí. Vietnamce nalezneme vzhledem ke společné historii zemí východního bloku také v sousedních zemích České republiky jako je Německo, Polsko či Slovenskou. Růstu a propojení vietnamské

diaspory ve střední Evropě navíc výrazně napomáhá společný Schengenský prostor (Szymanska-Matusiewicz 2014: 192, 202-203).

Předpokladem úspěšné integrace do ČR je znalost českého jazyka, ekonomická soběstačnost, orientace ve společnosti a dobré vzájemné vztahy cizinců a majoritní společnosti (Brouček 2018: 13). Zástupci první generace nejeví o integraci do české společnosti velký zájem, drží se spíše stranou či ji přímo vnímají jako nepotřebnou. Sami se cítí jako členové své vlastní rodinné struktury, nepotřebují tedy zapadnout do skupiny Čechů. O budoucnosti vietnamské menšiny v ČR tak rozhodnou jejich potomci (Brouček 2018: 13).

Od devadesátých let postupně mobilita mezi ČR a dalšími zeměmi vzrůstá, dle statistik od roku 2001 do roku 2007 vzrostl počet imigrantů s 13 tisíc na 77 tisíc osob. (Drbohlav 2010: 33). Podle Českého statistického úřadu od roku 2004 do roku 2018 vzrostl počet cizinců s trvalým pobytem z 99 467 na 289 459, s dlouhodobým pobytem z 64 911 na 113 793 a celkový počet cizinců na území ČR v roce 2018 byl 566 931 včetně azylantů, přičemž je samozřejmě počítáno pouze s legální migrací (ČSÚ 2019a). Mezi nejvýraznější migrantské skupiny dnes náležejí kromě Vietnamců, u kterých se počítá se zhruba 60 000 osobami²⁴, Slováci (cca 115 000 osob), Ukrajinci (cca 85 000 osob), Rusové (cca 40 000 osob) a Poláci (cca 20 000 osob) (MVČR 2019). Migrační toky ve střední Evropě dnes výrazně ovlivňuje také volný pohyb osob na území Evropské unie (Brouček 2018: 5).

²⁴ Vlastní odhad Vietnamců, tak jak ho zmiňuje Stanislav Brouček (2018: 12) je ovšem kolem 100 000 lidí. Tento odhad vypovídá o rozsáhlé nelegální migraci.

3 TERÉNNÍ VÝZKUM

Poprvé jsem se s vietnamskými migranty blíže setkala v roce 2012, kdy jsem po nástupu na doktorské studium začala realizovat záměry disertačního projektu. Prvním krokem bylo nalezení klíčového informanta – v mém případě informantky, která se stala důležitým pojítkem s vietnamskou komunitou. Postupně jsem navázala kontakty s několika mladými Vietnamci, kteří mě dále provázeli během následujících let, a to i přesto, že jejich vlastní místo pobytu se během času měnilo. Když jsme se poznali, někteří dokončovali střední školu a chystali se na další studium, či již pracovali. V závislosti na své další aktivitě se mnoho z nich přesunulo do hlavního města či dalších větších měst v Čechách. Sociální vztahy informantů a informantek díky tomu fungují napříč různými městy a i výzkum se postupně mezi těmito celky ve své druhé části přesouval.

Za jeden ze specifických rysů vietnamské komunity bývá označována její „uzavřenost a izolovanost vůči majoritní české společnosti“ (Nešporová, Kuchařová 2009: 39). Právě to bylo jedním z očekávaných limitů disertačního projektu, na který jsem byla upozorňována již při přijímacím řízení ke studiu. Možná je to skutečností, že informanti výzkumu jsou právě *banánovými dětmi* zvyklými na každodenní interakci s českou všetečností a otázkami nebo i má věková blízkost k cílové skupině, ale nikdy jsem nepocítila výraznou odluku či uzavřenost vůči vlastní osobě, ať už se jednalo o samotné rozhovory či chvíle, kdy jsem se objevovala na některých kulturních akcích. Důvodem může ovšem být i to, že před začátkem samotného šetření s více informanty a informantkami jsem prakticky celý první rok navazovala vztah s klíčovou informantkou, nejprve jsme se scházely v kavárnách, abychom následně mohly pokračovat v rozhovorech i mimo veřejné prostory – v soukromí. Když jsem se začala

objevovat na některých akcích plzeňské vietnamské komunity či mezi jejími přáteli, nepovažovali mě tolik za „cizinku“ jako spíše za její kamarádku. Snad právě i díky tomu se mi podařilo dostat pozvání i na svatební hostinu této informantky.

Považuji zde za důležité zmínit i rozhodnutí, které se sice netýká výzkumu samotného, ale významně ovlivnilo celé mé doktorské studium, které je s projektem disertační práce bezprostředně svázáno. A sice krok studovat vedle tohoto zmíněného studia i další magisterských obor – pedagogiku. Nejen, že mi tento obor, který je v mnoha ohledech svázaný se sociálními a kulturními vědami, rozšířil pohled na zkoumanou problematiku. Navíc jsem díky němu získala kromě studijních zkušeností i pracovní možnosti, díky kterým jsem mohla prohloubit některé části disertačního výzkumu. Na několik měsíců jsem odjela do Vietnamu učit český jazyk a po návratu začala působit na základní škole, která má jedno z největších zastoupení vietnamských žáků v kraji²⁵.

S trochou nadsázky bych mohla říci, že jsem si Vietnamce pozvala do vlastního života, abych se já mohla účastnit toho jejich. Následující podkapitoly by měly čtenáři osvětlit průběh výzkumu z hlediska metodologie a zpracování dat. Zároveň blíže představit cílovou skupinu práce a také můj vlastní postoj k terénu. Poslední z podkapitol přikládám zejména vzhledem k diskuzím vzniklým od druhé poloviny 20. století, dle kterých by se výzkumníci vykonávající dlouhodobý výzkum s větší osobní zainteresovaností měli s tímto patřičně vyrovnat, tak aby čtenář znal postoje, které zaujmají.

²⁵ V současné chvíli se jedná o zhruba 60 dětí pocházejících z vietnamských rodin.

3.1 Mladí Vietové

V současnou chvíli tvoří dle Českého statistického úřadu vietnamskou komunitu kolem 60 000 jedinců, přičemž nejvíce je jich v Praze (zejména městská část Praha 4) a v česko-německém pohraničí (ČSÚ 2019b). Souhrnně jsou Vietnamci žijící v zahraničí označováni jako *Việt Kiều*, jedná se o termín pocházející s čínštiny, který označuje někoho, kdo přebývá v cizí zemi. Jako takoví jsou sice obyvateli Vietnamu považováni za výjimečné a například dobré partnerské partie, zároveň ovšem mají postavení člověka na pomezí. Vietnamci v Čechách navíc sami sebe označují termínem *Việt Xù*, což pochází z foneticky odvozené koncovky českého slova „Vietnamců“ (Freidingerová 2014: 27-31).

I přes rozsáhlé množství etnických skupin, které můžeme na území Vietnamu nalézt (Dang a kol. 2000), v České republice jsou nejvíce zastoupeni Vietové, kteří jsou zároveň považováni za majoritní populaci Vietnamu. Slovo *Việt* znamená ve vietnamštině Vietnam a zároveň může označovat etnikum převládající ve Vietnamské socialistické republice. V českém jazyce bychom ho patrně přeložili jako Vietnamec, ač pro náš výklad z pohledu cizinců by patrně nebyl plně správný. Ve Vietnamu jsou si tamní obyvatelé vědomi množství etnických skupin a ví, kdo do nich náleží. Z vlastní zkušenosti vím, že etnická rozmanitost je jedna z věcí, na níž jsou hrdí a rádi ji cizincům připomínají. Důkazem jsou i četná etnická muzea ve větších městech a možnost navštívit lokální vesnice, rozlišované dle jednotlivých skupin obyvatel.

Podkapitoly níže budou věnovány stručné charakteristice mladých Vietnamců v českých zemích, termínu, jímž mohou označováni a také jednotlivým aktérům terénního výzkumu z hlediska vlastní empirické zkušenosti.

3.1.1 Kdo jsou?

Potomci vietnamských migrantů v Čechách bývají souhrnně označováni za první a půltou a druhou generaci Vietnamců u nás. Rozlišení těchto generací je závislé od skutečnosti, zda se dítě narodilo a vyrůstalo v České republice - druhá generace. Nebo se sem přestěhovalo z Vietnamu až po narození, přesto prožilo většinu života zde – první a půltá generace (Freidingerová 2014: 28-29, 70). Mladí Vietnamci vyrůstají v české společnosti a z výzkumů vyplývá, že se jim zde velice dobře daří na poli kulturním, identifikačním, institucionálním a sociálním. Výjimkou se stává pouze sídelní/prostorová integrace, kdy je možné vyzorovat separaci vietnamských rodin od majoritní společnosti (Jánská a kol. 2011).

Kromě otázky generací migrantů v České republice, kdy hovoříme o první, první a půlté a druhé generaci migrantů, můžeme Vietnamce rozdělit dle doby a příčiny jejich příchodu na (1) Starousedlíky, (2) Nově příchozí dospělé (ekonomické) migranty a (3) Potomky vietnamských imigrantů (Freidingerová 2014; Pechová 2007).

První skupina migrantů se v České republice objevuje od začátku druhé poloviny dvacátého století a přichází sem buď v rámci studijních či pracovních cest. Zejména pracovní migranti, kteří přicházeli na základě bilaterálních smluv, neměli svůj pobyt jednoduchý. Před začátkem cesty museli absolvovat několika-měsíční přípravu ohledně českého jazyka a českých zvyků, po příjezdu byli často drženi v pracovních ubikacích a neměli možnost se stýkat například s opačným pohlavím či navazovat jiné mimopracovní vztahy. Po nějaké době se pravidla umírňovala. Ti, co se po několika měsících až letech vrátili do Vietnamu, měli mnohdy velmi dobré postavení v tamější společnosti, zlepšené vzděláním i získaným sociálním a ekonomickým kapitálem (Kocourek 2006, Freidingerová 2014). Za zmínku stojí i socio-ekonomické postavení těchto lidí ve Vietnamu,

často totiž na tyto pracovní pobyty odjížděli příbuzní úředníků a elit společnosti. Ti, co zde zůstali a založili rodiny, stáli po pádu Železné opony a začátkem devadesátých let před možností návratu do rodné země či přivedení svých rodin do České republiky. Většina z těch, kteří zde zůstali a podnikají na základě živnostenských oprávnění, získali pozici jako majitelé obchodů a šéfové tržnic a to bez ohledu na předchozí vzdělání či povolání (Pechová 2007: 23-26). Většina vůdčích osobností vietnamských migrantů u nás náleží do skupiny starousedlíků, jež byli v Čechách již před rokem 1989 (Brouček 2003b: 17). Přestože tu žijí většinu svých životů, vnímají starousedlíci Vietnam jako svůj domov a věří, že se do své země jednou vrátí.

V případě nově příchozích migrantů po roce 1989 se jedná za prvé o pracovní migranty a za druhé o rodinné příslušníky starousedlíků. Vietnamci přijíždějící sem pouze za práci svůj pobyt podřizují pracovním agenturám, ty je najímají ve Vietnamu a nechávají si zaplatit za zprostředkování práce v Čechách, nalézají ubytování, zařizují cestu (Freidingerová 2014). Často jde ovšem o situace na hranici legality a obchodu s lidmi (Pechová 2007). Tito nově příchozí pracovní migranti na rozdíl od starousedlíků a jejich rodin nemají zájem o splynutí s českou společností, o vzdělání či používání českého jazyka a osvojení ostatních vzorců nutných pro život v České republice. Často pocházejí z nejchudších – zejména rurálních - oblastí Vietnamu a do Čech přicházejí pouze za práci a výdělkem, aby mohli zlepšit situaci své rodiny doma. Velká část této migrace probíhá v zemích Evropy i v České republice nelegální cestou (Pechová 2007).

Odlišnou skupinou jsou příbuzní migrantů, kteří zde již žijí. Díky soudržnosti, která ve vietnamské rodině funguje, za nimi přicházejí další příbuzní – bratřanci, tety, strýcové, sestřenice a podobně. V devadesátých letech takto

často přicházely manželky s dětmi. Ti se zapojují do zdejších pracovních sítí v rámci rodin, pracují ve večerkách a pomáhají zasílat remittance do rodné země.

Cílovou skupinou práce jsou potomci migrantů z první generace příchozích do České republiky v druhé polovině dvacátého století a dalších příbuzných, kteří do Česka přišli v rámci rodinné migrace. Souhrnně bývají označováni za první a půltou a druhou generaci Vietnamců u nás a je pro ně typické, že jsou mnohdy ve veřejném prostoru považováni za vietnamské Čechy či české Vietnamce. Ze začátku nebyl pobyt pro jejich rodiče samozřejmě jednoduchý, český jazyk ovládali Vietnamci málo nebo vůbec, prakticky většinu dne trávili prací a zaopatřováním prostředků pro rodinu. O to více je zajímavé, že si dokázali vytvořit velmi nápomocný systém a dali tak vzniknout instituci takzvaných českých tet a babiček – chův, které se o děti staraly (Brouček 2003b: 20; Suralová 2012). Což znamená, že děti nejen naučily českému jazyku, ale také pomáhaly s jejich výchovou a adaptací na české prostředí. Objevují se i případy, kdy bylo dítě dáno „na výchovu“ do české rodiny a rodičům jezdilo spíše na návštěvy nebo se k nim přidalo v dospělosti. Tento model chůvy jako starší ženy, může být, jak píše Suralová (2013) post-migrační reakcí rodičů na českou zemi, v níž nemají starší příbuzné. Na české chůvy je tak delegována role babičky a vychovatelky dětí, tak jak je tomu často ve vietnamských rozšířených rodinách.

Dovolím si zde rychlou odbočku, jelikož ji považuji za pro cílovou skupinu ve fázi vstupu do české společnosti za charakteristickou, jedná se o to, že vietnamské děti zaujaly české prostředí svými studijními výsledky (pro srovnání Černík 2006; Stuchlíková, Vokrojová 2013). Je zajímavé, že právě vzdělání je pro Vietnamce důležitým atributem jedince, jeho základní pojetí bychom mohli nalézt v konfuciánském myšlení, kde je zakotvena důležitost vzdělání, respekt k učení a učitelům (Stuchlíková, Vokrojová 2013, Bednářová 2018). V rámci

migračního procesu ovšem vzdělání získává další rovinu jako důležitý prvek v integraci vietnamského dítěte do nové společnosti (Souralová 2014)²⁶. Mladí Vietnamci zde pociťují velký rozdíl mezi nimi a Čechy, jelikož ti dle nich dostávají více prostoru na vlastní iniciativu, rodiče na jejich školní výsledky nekladou takové požadavky a emocionálně je podporují (Formánková, Lopatková 2018: 145-147)²⁷.

3.1.2 Banánové děti

Termín *banánové děti* byl nastíněn již v úvodu práce a jedná se tedy o metaforu, která je v českém prostředí využívána. Podle dostupných zdrojů byla poprvé veřejně použita v roce 2006 v publikaci *S vietnamskými dětmi na českých školách*. Čtenář se zde může dočíst, že tímto termínem se sami označili dva konzultanti části věnované problémům a přístupům k vietnamským dětem na českých základních školách²⁸ (Černík 2006: 184). O pár let později zaujal tento termín autory dokumentu v režii Martina Ryšavého, který byl připravován v rámci Klubu Hanoi, a to natolik, že nese název „Banánové děti“ (2009). Následně si toto označení našla cestu do médií, která ho rozšířila v povědomí mladých Vietnamců v České republice. Používala ho například jedna z prvních vietnamských blogerek Nguyen Thi Thuy Duong, dnes provdaná Jirásková²⁹. Tato mladá žena o sobě ve svém medailónku říká: „Jsem BANÁNOVÉ DÍTĚ – zvenku žlutá, uvnitř bílá. Na svůj žluto-bílý svět se snažím dívat s nadhledem a psát o něm lehkým perem.“ V roce 2017 vydala knihu s názvem *Banánové dítě: Vietnamka v české džungli* (Nguyen Jirásková 2017).

²⁶ Více viz kapitola 5.1. Vietové, vzdělání a výchova.

²⁷ Výzkum Lenky Formánkové a Marty Lopatkové mapoval profesní starty Vietnamců druhé a první a půlté generace na českém pracovním poli (Formánková, Lopatková 2018).

²⁸ Oficiální název kapitoly: *Vietnamští žáci na českých školách: Náčrt problémů a přístupů*.

²⁹ Blog dostupný z <http://blog.aktualne.cz/>.

Název odkazuje k rozdílům ve fenotypu Asiatů a Evropanů. Zároveň také k obecnému pojetí, že jsou Asiaté a tedy i Vietnamci žlutí a my jsme bílí. Banán je poté ovocem, které spojuje obojí. Zamyslíme-li se nad tímto termínem, není zarážející, že tento název může působit kontroverzně. Mezi mladými vietnamskými blogery způsobil na samém počátku značné rozpaky a jsou tací, kteří s ním nesouhlasí do dnes. Duong Nguyen Jirásková ve výše zmíněné knize popisuje, že po uveřejnění této metafory a veřejnému přihlášení k ní, se od ní odvrátila řada jejích přátel a známých, mnohdy dokonce na základě přání svých rodičů. Někteří jí anonymně nadávali a označovali za blázna, který ztratil kořeny (Nguyen Jirásková 2017: 38-40).

K určité banánovosti těmto dětem pravděpodobně přispívá i skutečnost zvoleného českého jména, přeci jen pro řadu Čechů je zvláštní, když se seznámí s Vietnamcem a jméno, které slyší je Honza či Pavel. Jen málo Čechů ovšem ví, že v jeho rodném listě toto jméno určitě nenajde (Bednárová 2016)³⁰.

Pojem *banánové děti* jsem začala používat od chvíle, kdy jsem se seznámila s knihou Jana Černíka (2006), kde mě velmi zaujal a konfrontovala jsem s ním i informanty a informantky. Ač se z výkladu výše může zdát, že je s ním vietnamská komunita obeznámena, byla většina informantů a informantek spíše překvapená. Pokud se s ním setkali, tak nijak výrazně. Všem ovšem připadal vtipný a aktuální. Jedna informantka dokonce poznamenala, že z ní si teda spíše dělají srandu, že je „kokosové dítě“, protože její kůže je více pigmentovaná do hněda.

Termín vzbuzoval pozornost spíše na straně českých posluchačů, opakovaně jsem byla dotazována na konferencích i přednáškách, zda jsou informanti s termínem ztotožnění, zda je neuráží. V rámci diskuze s jedním Čechem, který již léta působí ve vietnamských rodinách jako „strýček“, jsem na

³⁰ Více viz kapitola 5.2 Vietové, jména a pseudonymy.

termín narazila a on byl velice proti. Název mu přišel nevhodný a nekorektní: „*To mi připadá jako urážející termín, to je jako kdyby byly nějakéj dovoz, ale jsou to prostě děti.*“ (pan Karlík, 57 let)

Paní, která vietnamské děti dlouhodobě doučuje a hlídá v rámci školy i v domácnostech naopak u rozebírání termínu narazila na negativní konotaci k Vietnamcům celkově: „*Ale je to lepší než jim říkat Vietnamci, slovo Vietnamec má prostě špatný význam. Pro řadu Čechů Vietnamec znamená šunt, něco levně koupeného. A to tak přeci není, takže radši banánové děti.*“ (Paní Alena, 48 let)

Informanti a informantky sami ale termín nepoužívali a neznali, přesto se s ním dokázali ztotožnit a označovali ho za příhodný. Sami sebe nejvíce označovali za české Vietnamce. Jejich postoj by mohl být vyložen skrze vyjádření etnicity v návaznosti na konkrétní situaci a relační vztah k řešené problematice. Zjednodušeně řečeno, pokud participanti výzkumu hovořili v tématech rodiny, vnímali sami sebe spíše jako Vietnamce. Naopak v případech práce či vzdělávání se více srovnávali s Čechy. Etnicita zde může být spojována s pohledem na určitou realitu ve světě (Brubaker, Loveman, Stamatov 2004: 32).

S konceptem *banánových dětí* se sice informanti ztotožňovali, některými bylo ovšem připomínáno, že oni ještě tak docela *banánové děti* nejsou, a to v porovnání s jejich mladšími sourozenci. Právě ti jsou totiž v očích svých starších bratrů a sester vnímáni jako ti více počesttělí s trochu odlišnou výchovou. Sami sebe informanti sice jako *banánové děti* označují a vnímají se jako zčeštělí/počesttělí, díky výchově na českých školách a zejména českým babičkám a tetám, ale cítí i značnou inklinaci k Vietnamu.

„Ono to sedí, zvláště u té mladší generace je to hrozně vidět, jako už i na nás to sedí, ale tak jako zkaženej banán bysme tak jako byli, protože ty nuance k tomu Vietnamu tam jako pořád jsou, ale třeba brácha [poznámka autorky 11 let] tak ten je úplný banánový dítě, že

se už nezajímá ani o ty tradice a tak... jako třeba se to ještě změní až bude starší, ale vzhledem k tomu, že teď spousta Vietnamců se třeba vrací do Vietnamu a nechává tu starší děti, aby se staraly o ty sourozence a žily tady sami, tak si myslím, že ne...” (Linh, Ž, 24 let³¹)

Navazující otázkou by zde mohlo být, zda se informanti považují za Vietnamce či za Čechy, z výsledků výzkumu vyplývá, že pokud participanti výzkumu hovoří o rodině, vnímají sami sebe spíše jako Vietnamce, naopak v případech práce či vzdělávání se více srovnávají s Čechy. Zde se ztotožňují z výsledků Aleny Svobodové a Evy Jánské³², které docházejí k závěru, že si jejich informanti skutečně mohou dle situace vybrat z více etnických identit a nemusí volit pouze jednu, k tomu je dle nich nutí spíše jejich rodiče a členové majoritní populace (Svobodová, Jánská 2017).

Podle teorií transnacionalismu může identita migranta obsahovat více polí, a to právě díky tomu, že oni sami se pohybují takzvaně nad-národně a neztrácejí spojení se zemí původu (Szállo 2009: 114-115). V tomto případě hovoříme o takzvané transmigrační identitě, která se může projevat i tím, že za domov je označována kromě místa, kde pobývají, i země původu. Právě s tímto případem jsem se setkala u jedné z informantek. Ta popisovala svůj postoj k Vietnamu slovy: *„Já prostě říkám, že jedu domů. Třeba se mě lidi ptali, jestli se nechám očkovat a já na to: Proč, vždyť přece jedu domu! Proč bych se měla očkovat, když jedu domu.“* (Yen, Ž, 26 let)

³¹ Po zvažování několika možností jsem se rozhodla informanty označovat smyšleným pseudonymem, který nijak nekoresponduje s jejich jménem ani jmény jejich příbuzných, genderem a věkem, v němž probíhalo nejvíce interakcí s informantem a informantkou.

³² Alena Svobodová a Eva Jánská vycházejí z analýzy 14 životních příběhů mladých Vietnamců v České republice, výzkum se uskutečnil v letech 2012-2014.

3.1.3 Aktéři výzkumu

Terénní výzkum by měl zahrnovat řadu okolností, prostor a zároveň účastníků. Ne vždy se ovšem musí nutně jedna o účastníky z konkrétní cílové skupiny, ale zároveň i osoby pohybující se v jejich okolí, které postupně dokreslují celý pohled na zkoumaný problém. Právě ti mohou často odhalit pravdivost jednotlivých informací a určitým způsobem verifikovat domněnky výzkumníka.

Cílovou skupinou práce sice byly výše popsané *banánové děti*, mezi nimiž jsem našla také velice důležitou aktérku výzkumu – klíčovou informantku (Bernard 2006: 196-199). Tito informanti byli získáváni skrze metodu takzvané sněhové koule (Toušek 2012: 58-59), kontaktování byli na doporučení již spolupracujících jedinců či oslovování na společenských akcích.³³ Účast na výzkumu byla tedy zcela dobrovolná a informanti o ní byli informováni předem. Hlavním kritériem výběru byla náležitost k druhé a první a půlté generaci Vietnamců v České republice a pobyt zde od narození či od útlého dětství, s tím souviselo i kritérium splnění české základní školní docházky.

Klíčovou informantku jsem potkala krátce po zahájení doktorského studia. Pracovala tehdy s mým kolegou a byla mi doporučena jako přátelská a otevřená dívka, která by mohla být ochotná se mnou mluvit. Vstup do antropologova terénu není vždy jednoduchý, takže příležitost získání prvního informanta byla velmi lákavá. Postupně jsme se setkávaly častěji a častěji, ve chvíli, kdy to bylo možné, mě také začala zvát na různé akce, seznámila mě s řadou svých přátel. Přestože jsem poznala oba její rodiče a bratry, nikdy jsem je nenavštívila doma. Velmi rychle jsem pochopila, že to je prostor, kam by mě měli pozvat rodiče – ne ona. Jak bude ukázáno v jedné z kapitol, taková je i

³³ V rámci výzkumu byly pravidelně navštěvovány i společenské akce jako oslavy MDŽ či vietnamského Nového roku, svatby a další akce pořádané přímo informanty výzkumu či vietnamskými migranty v České republice.

zkušenost mých dalších informantů a informantek, že čeští přátelé jen málokdy mohou zavítat do bytů či domů jejich rodin.

Kromě cílové skupiny *banánových dětí* můžeme oddělit ještě další tři skupiny aktérů terénního šetření: (1) ostatní Vietnamce v České republice, se kterými se při výzkumu nutně potkáte, (2) Čechy, kteří se skupinou přicházejí pravidelně do styku a (3) Vietnamce ve Vietnamu, díky nimž jsem měla kontakt i se zemí původu mých informantů a informantek.

Přestože byli rodiče mých informantů a informantek vždy maximálně slušní a vstřícní, bylo patrné, že ke mně určitě nechovali plnou důvěru, pokud o mně věděli. Ne všichni informanti svým rodičům doma o výzkumu řekli nebo se jich ptali na svolení. Byli ovšem i tací, kteří to udělali a následně mě spravili o úvahách svých rodičů. Dozvěděla jsem se tak, že byli varováni, aby příliš nemluvili o rodinných záležitostech či neřekli něco, čím by své rodiny poškodili. Velmi rychle jsem si do „zakázaných“ témat pomyslně zapsala veškeré finanční a personální záležitosti.

„Jasně můžeš se ptát, říkalas na rodinu a na mě, že jo? Ale předem varuju, jeden kamarád po mně chtěl výzkum na nějaký ekonomický věci, jak to funguje ve večerkách a tak... o tom se bavít nebudeme joo, to není dobrý.“ (Te Dung, M, 25 let)

„Táta má tady něco jako personálku, ale to by mě zabil, kdybych o tom s tebou mluvila, to bych fakt neměla.“ (Anh, Ž, 25 let)

Tématem výzkumu ovšem tyto věci nebyly, každopádně jsou důkazem toho, jak rodiče a vietnamská společnost zasahují do rozhovorů, i když nejsou jejich hlavní součástí. Na druhou stranu vždy, když jsem se s někým ze starších setkala, byli ke mně velice laskaví, samozřejmostí byly odvozy z oslav a akcí, buď

osobním autem některého z rodičů či organizovaným autobusem, když se jednalo o cestu mezi městy. Nikdo mě nežádal o náhradu, byla jsem pro ně to, co je pro Vietnamce celkově velmi považováno – host – a vlastní účel mé přítomnosti nebyl nikdy více rozebírán. Navíc by ani s většinou rodičů být více rozebírán nemohl, jelikož velice často neovládají český jazyk na dobré úrovni a má vietnamština obsahuje pouze chabé základy.

Češi, kteří se kolem výzkumu objevili, patřili do dvou skupin. Ti, co se s informanty a informantkami znali, na ně jsem narazila například na svatbě případně oslavě, kam byli také pozváni. A ti, kteří s nimi „pracovali“. Ty bych označila za jakési nevietnamské experty na problematiku. Setkala jsem se s několika aktéry, kteří vykonávali funkci tet, babiček či strýčků. A získala také kontakty v organizaci, která zaštiťuje vietnamské děti, pomáhá zejména se školní docházkou ve chvíli, kdy rodiče sice nemají akutní potřebu české chůvy, ale zároveň nedisponují kapacitou, ať už časovou nebo jazykovou, aby se svým dítětem zvládali vykonávat povinnosti školní docházky. Přestože tito lidé nebyli cílovou skupinou výzkumu, pomáhali utvářet pohled na informanty i informantky a jejich osobní život.

Poslední skupinu tvoří ti, s nimiž jsem měla možnost trávit čas ve Vietnamu. Díky nim jsem navázala kontakt nejen s migranty v Česku, ale také s těmi, kteří ve Vietnamu zůstali, a mohla nahlédnout do prostředí, v němž vyrůstali rodiče mých informantů a informantek. Díky nim také vznikly dva dílčí projekty mého studia zaměřené na vietnamská jména a pseudonymy³⁴ a výchovu a vzdělávání³⁵. Tvořeny byly komparací dat z disertačního výzkumu a dat získaných ve Vietnamu, případně byly od informantů zpětně doptávány přes sociální sítě.

³⁴ Viz část 5.2 Vietové, jména a pseudonymy.

³⁵ Viz část 5.1 Vietové, výchova a vzdělávání.

3.2 Metodika výzkumu

Výzkum byl veden formou kvalitativního empirického šetření (Hammersley, Atkinson 1997; Berg 2001). Na otázku: Proč nedělám jen prosté dotazníky? Jsem jedné z informantek vysvětlovala principy takového šetření tímto způsobem: *Chci se s tebou bavit o rodině, o tom, jak si byla vychovávána, co jsi zažila v dětství, jak vnímáš své sourozence a přátele. Každý z Vás, kdo se mnou rozhodl trávit čas ať už na akci nebo rozhovorem má svůj osobní příběh a já bych je ráda dala dohromady a zpracovala.* A přesně k tomu si stále myslím, že empirická kvalitativní šetření směřují, získat zkušenost druhého, popsat ji, pochopit ji a dokázat jí předat dál.

První fázi výzkumu, která trvala zhruba od roku 2012 do roku 2015 lze rozdělit do tří etap: (1) Předvýzkum skládající se zejména z rešerší dostupné literatury a shromažďování informací na základě vymezení cílové skupiny. (2) Navázání kontaktu s informanty a informantkami, první pilotní rozhovory a průběžné zúčastněné pozorování, které výzkum provázalo i v následujících fázích. (3) Navazující polostrukturované a narativní rozhovory. V druhé fázi v letech 2016 až 2019 docházelo k opakovaným návratům do terénu a dodatečným rozhovorům, využitím internetových sociálních sítí a hlavně vlastnímu zpracování dat a textové tvorbě práce.

3.2.1 Rozhovory dlouhé, krátké a pozorování

K získání dat v terénním šetření sloužily zejména polostrukturované *face to face* rozhovory (Bernard 2006: 256-258, 210-250) a pozorování (Spradley 1980; Bernard 2006: 342-386). Ráda bych napsala, že mé pozorování bylo dle kategorizace Jamese Spradleyho aktivní (Spradley 1980: 60-61) a v mnoha chvílích tomu tak i bylo, zejména v užším kruhu aktérů výzkumu. Zároveň se ale

jednalo o pozorování pasivní (Spradley 1980: 59-60) a to hlavně ve chvílích, kdy jsem byla hostem společenské události. Například na oslavách Nového roku jsem se cítila být hlavně pozorovatelem, který se snaží zachytit vše, co se kolem něj děje. Ačkoliv, kdo již někdy takovou oslavu navštívil, ví, že zachytit vše v mumraji snad stovek osob, pobíhajících dětí, hlasité hudby či zpěvu je mnohdy nad lidské úsilí.

Zůstat pouhým pozorovatelem v případě takového pozorování je ovšem prakticky nemožné, dříve či později se s někým vždy dáte do hovoru a získáte tak možnost využít pro výzkum neformální rozhovory. Ty se mohou stát podstatnou součástí kvalitativního výzkumu, jelikož jsou z podstaty věci přirozenější než strukturované a polostrukturované rozhovory. Jedinec nemá pocit, že ho vyslýcháte, vede běžný hovor a může být více otevřený. Je to asi stejné jako, když víte, že nejvíce podstatných informací získáte, až ve chvíli, kdy vypnete diktafon a s informantem se začnete loučit. Problémem těchto rozhovorů je ovšem právě to, že nebývají nahrávány, takže si poznatky z nich musí výzkumník stačit poznamenat do terénních deníků a poznámek, aby s nimi mohl dále pracovat.

Z rozsáhlé sítě aktérů, s nimiž jsem se setkala v průběhu terénního šetření, byla vytvořena užší skupina informantů a informantek, které jsem následně zapojovala do opakovaných rozhovorů. Ty byly prováděny vždy v soukromí a se svolením informantů a informantek docházelo k jejich nahrávání, s čímž povětšinou souhlasili. Samozřejmostí bylo upozornění, že veškerá data budou anonymizována. Za tímto účelem jsou také všem účastníkům a účastnicím výzkumu přiděleny pseudonymy, které nekorespondují s jejich jménem.

Vzhledem k povaze tématu probíhal samotný sběr dat formou polostrukturovaných a narativních rozhovorů, jelikož se při nich informant má

možnost více otevřít a nabízejí větší prostor pro hlubší prozkoumání daných témat než dotazníková šetření. Rozhovory jsou zároveň doplněny o projektivní techniky výzkumu (Donoghue 2000; Šípek 2000). Tyto metody bývají více zařazovány do výzkumů marketingových či psychologických, přesto mají velký potenciál i pro ostatní kvalitativní šetření, jelikož umožňují otevření citlivých témat, nepřímé dotazování na problematiku a rozšíření odpovědí o další zajímavé vjemy. Ukázaly se v nich rozdíly, které panují v přáních mladší a starší generace a diference i similarity přístupu k rodině a genderu.

První rozhovory byly rozděleny do několika částí a zjišťovali zejména kazuistiku informanta obsahující informace o jedinci a jeho rodinném zázemí. V rozhovorech byla použita projektivní technika – volné asociace k rodině – pět slov, které mají informanti a informantky spojené s rodinou. Ta se stala vstupní branou do tématu rodiny, respektive vnímání rodiny a mužské/ženské role v ní. Druhá projektivní technika „Seznamka“, byla používána v části věnované vnímání genderu a výběru partnera. Informanti a informantky dostali dotazník do imaginární seznamky, který měli vyplnit z pozice svých rodičů, tak jako by jim jejich rodiče chtěli vybrat „ideálního partnera“. Získané odpovědi byly rozebrány a zdůvodňovány, nad tímto dotazníkem byl použit podobný přístup, který je uplatňován při rozhovorech nad fotografiemi (Harper 2002), kdy se informanti a informantky o fotografii sami rozhovoří a poskytnou tak volnou asociaci informací. Společně jsme tedy procházeli vyplněný dotazník do improvizované seznamky a vysvětlovali si jednotlivé vyplněné kolonky. Ty jsou na první pohled navrhnuté velmi jednoduše. Obsahují požadovaný věk partnera, případný rodinný stav, dosažené vzdělání, pracovní zaměření, původ, pozitivní i negativní vlastnosti a zájmy. Rozebírali jsme, proč si myslí, že by to bylo pro jejich rodiče důležité, zda se s tím oni sami ztotožňují a také, jaká je následná realita v jejich vztazích ve srovnání s očekáváním jejich rodiny.

Následné opakované rozhovory se více zaměřovaly na jednotlivé už řečené odpovědi a rozebíraly konkrétní zkušenosti informantů a informantek s rodinou i dosavadními partnery. Vzhledem k tomu, že žijeme v době sociálních médií a většina mladých aktérů je zainteresovaná do sociálních sítí, odehrála se část sběru dat i skrze tato média. Celkově bylo užívání telekomunikačních technologií označeno jako validní již v 60. letech 20. století. (Dillman 1978) Postupně s rozvojem médií a globálním propojení světa skrze komunikační sítě různého druhu roste rozvoj použití i takzvaných VoIP.³⁶ Využívání nových technologií ke sběru dat v terénním výzkumu má sice řadu úskalí, ale umožňují rychle zdolávat vzdálenosti, propojovat terén v různých místech světa a požadují malou časovou a finanční náročnost (Sullivan 2012: 59). Na druhou stranu jednou z hlavních výtek je snížená možnost neverbální komunikace, která je v osobním výzkumu velmi důležitá (Iacono a kol. 2016). Navíc, pokud využíváme digitální technologie jako způsob kontaktování a sledování informantů a informantek, musíme si být jistí, že je to pro ně přirozený způsob komunikace, který jim není cizí (Markham, Stavrova 2016).

V dnešní době mohou být výše zmíněné metody sběru dat velmi podnětné. A to dle mého z několika důvodů, za prvé se samozřejmě přikláním k časové a prostorové flexibilitě těchto médií. A za druhé, což považuji za extrémně důležité, je skutečnost sociální existence mladých lidí právě na těchto sociálních médií, kdy se nemají problém otevřít více při psaní blogů, nahrávání video-vlogů či prosté komunikaci skrze aplikace. S antropologickým výzkumem pomocí media facebook, který je v současné době jednou z nejpoužívanějších světových sítí³⁷, se ve svém článku vyrovnával Stefan Dalsgaard (2016). Ten

³⁶VOIP - *Voice over internet protokol*, jedná se o technologie umožňující přenos hlasu.

³⁷Podle statistik měl v první čtvrtletí roku 2019 facebook 2,38 biliónů uživatelů měsíčně < <https://www.statista.com> >.

používal toto médium ke kontaktování svých informantů a udržení jejich vzájemného vztahu během longitudinálního výzkumu (Dalsgaard 2016).

Pro doplňkové otázky a širší kontakt s informanty/informantkami jsem často využívala i tuto webovou sociální síť. Facebook totiž zároveň nabízel i rychlý přehled, v jaké společnosti se moji informátoři pohybovali, kde se nacházeli nebo jakou činnost vykonávali, pokud jsme nebyli přímo ve spojení. Vietnamci navíc sociální sítě používají při komunikaci s příbuznými po celém světě, takže jejich užívání pro ně znamená i určitou nadstavbu v komunikaci a propojení se světem příbuzných kolem nich.

3.2.2 Interpretace dat

Data získaná výzkumem můžeme rozdělit následovně³⁸: (1) Relační data, pocházející z neformálních i polostrukturovaných rozhovorů, které vypovídají o situacích a vztazích jedince. (2) Atribuční data – kulturní data čili vzájemně izomorfní systém skládající se z mentálních konstrukcí používaných lidmi k interpretaci sama sebe i vnějšího světa, včetně systému jejich chování (Handwerker, Borgatti 1998: 550). (3) Trochu zvlášť stojí data ze zúčastněného pozorování, která dané téma dokreslují a uvádějí do praxe.

Příkladem rozdělení těchto dat mohou být následující zjištění. Mezi informanty byl i mladý pár, o němž vypovídala relační data získaná od několika aktérů výzkumu včetně páru samotného. Dle interpretace atribučních dat by tento pár ale neměl mít budoucnost. Vzhledem k tomu, že ač jsou oba Vietnamci, pocházejí z velmi odlišných majetkových poměrů a jejich vztah tedy nemůže dojít naplnění, predikovali jim jejich rodiče i okolí brzký konec vztahu. Důvodem bylo opravdu to, že se jejich vztah společensky nehodí. Vzhledem

³⁸ Rozdělení dat na data atribuční, relační a data ze zúčastněného pozorování: Toušek, 2012: s. 32-37.

z dat získaných pozorováním a dlouhodobým sledováním informantů a informantek je patrné, že ti dva jsou stále spolu a jejich vztah tedy výklad společnosti nezměnil.

Stejným způsobem je možné ověřit skutečnosti týkající se i smíšených párů a dalších rozhodnutí, o nichž informanti a informantky často tvrdí, že nejsou možné. Zde se nabízí právě zakazovaný vztah s Čechem, který je prý předem odsouzen k zániku, přičemž mnohé páry dokládají opak³⁹. Díky tomu docházím k názoru, že potřebujeme dlouhodobý a opakovaný kontakt s cílovou skupinou, aby byla možná interpretace výsledků výzkumu.

Na základě získaných dat z terénního šetření probíhala analýza, jejíž pomocí byly vyhledávány a označovány jednotlivé fenomény, které se v rámci daného tématu vyskytují. Dle toho byla data tříděna, kódována a kategorizována⁴⁰. Získávána byla zejména shodná a opakující se jádrová tvrzení, která vyovídala o rodině a genderu⁴¹.

Pro danou skupinu můžeme výzkum z hlediska dat považovat za naplněný, v rozhovorech docházelo k opakování informací (Guest a kol. 2006), a to i při rozhovorech s outsidersy cílové skupiny jako byli Češi, kteří se v poli výzkumu objevili. Přesto by výsledky výzkumu neměly být paušalizovány na celou vietnamskou migrantskou populaci ve světě, vyovídají pouze o cílové skupině tady a teď a je pravděpodobné, že už i jejich mladší sourozenci mohou mít odlišnější podmínky než oni samotní.

³⁹ Dokladem může být manželství zmiňované Duong Nguyen Jiráskové (2017).

⁴⁰ Viz přílohy část 9.2 Tabulky, Tabulka č. 1 Analytické kategorie výzkumu.

⁴¹ Obdobným způsobem bylo nakládáno i s daty využitými pro témata spojená se jmény a s výchovou – část 5.1 Vietové, vzdělání a výchova a 5.2. Vietové, jména a pseudonymy.

3.2.3 *Limity*

Limity výzkumu bych rozdělila do několika faktorů: (1) časových a prostorových, (2) aktérských a (3) osobních. Přestože výzkum započal v roce 2012, byly čas a prostor něčím, s čím jsem bojovala stále. Správné rozvrhnutí fází výzkumu, rozhovorů, akcí, kterých se člověk může a nemůže zúčastnit. Jednotlivé další povinnosti nejen studenta ale i dospělého občana i další studium. Možná by toto vše mělo patřit k osobním faktorům, na druhou stranu je čas a prostor i tím, co omezovalo mé informanty a informantky. Když se má klíčová informantka například vdala a přestěhovala se do města na druhém konci republiky, kadence naší spolupráce samozřejmě nebyla již možná v takové osobní míře jako před tím. Stejně tak při mých cestách do zahraničí vztahy s informanty a informantkami vždy polevily a ne vždy bylo lehké je opět navázat. Celkově to tedy vidím jako klasický problém dlouhodobého výzkumu a nikoliv limit pouze personálního charakteru.

Limity spojené s aktéry výzkumu byly tvořeny specifickou metodou sběru dat. Při kontaktování informantů a informantek skrze metodu sněhové koule existuje riziko vytvoření sítě účastníků výzkumu pouze z jedné uzavřené skupiny. Pravděpodobné je, že se aktéři výzkumu budou vzájemně znát a mohou pocházet ze stejné sociální skupiny, což znamená určité omezení v rozmanitosti získaných dat. Na druhou stranu se jedná o metodu, která poskytuje v úzce zaměřeném kvalitativním výzkumu na konkrétní skupinu možnost pro získání informantů, a to i těch, kteří by se do podobných výzkumů za jiných okolností nezapojili. Pokud budeme hovořit o tomto konkrétním příkladu *banánových dětí*, je velmi nepravděpodobné, že v jednom městě potkáte někoho, kdo nebude znát nikoho z Vašich dalších informantů a informantek. Vzhledem k vymezení cílové skupiny na jedince, kteří náležejí do takzvané první a půlté a druhé generace Vietnamců v Čechách, jedná se samo o sobě o velmi specifickou

skupinu mladých lidí, která je vzájemně v rámci sociálních vazeb velmi provázána.

Tato skutečnost byla například dobře vysledovatelná skrze sociální síť facebook, kde v případě, že aktér neměl uzavřenou síť přátel, mohlo být dobře dohledatelné, zda se účastníci výzkumu znají. Příkladem může být jedna z mých posledních informantek, kterou mi jako jednu z mála nedoporučila má klíčová informantka. Přesto jsem dle její sociální sítě na základě webového rozhraní zjistila, že se obě dívky znají. Dle sdílených fotografií a označení, v případě, že si jedinec nestřeží plně své „soukromí“, navíc můžeme vysledovat i blízkost vztahu mezi jednotlivými aktéry.

Jedním z limitů aktérské perspektivy je také téma rozhovoru. Jak už bylo naznačeno výše, v rozhovorech se objevovaly hranice, která jsem úmyslně nepřekračovala. Jednalo se zejména o finanční otázky, obchodní činnosti a nově příchozí migranty. Na rozdíl od témat souvisejících s rodinou, příbuzenstvím, genderem či výchovou jsem si zde byla jistá, že bych získala odpovědi, které by nemohly být publikovány. A to buď z důvodů, že by nebyly validní a ověřitelné nebo díky důvěře mezi námi, kterou bych tím nerada zradila.

Pokud se jedná o osobu výzkumníka – faktoru osobních rozměrů, bude vhodné je dále rozdělit a nastínit několik základních pohledů. K prvním z nich si zapůjčíme termíny insider a outsider skupiny. Vzhledem k tomu, že nejsem Vietnamkou, můžeme mou osobu považovat za outsidera. Ač mohu s úsměvem poznamenat, že řada aktérů výzkumu se vyrovnávala v tomto směru s typem mého fenotypu, který postrádá střeoevropské rysy, a několikrát jsem čelila otázce, zda je možné, že mám v Asii kořeny. Na druhou stranu by se dalo říci, že většinou jsem spíše insiderem skupiny svých informantů a informantek, což hraje velkou roli zejména v navázání běžného rozhovoru a získání důvěry. Domnívám se, že je to také jeden z důvodů, proč se mi podařilo nastavit rozhovory velmi

otevřeně a získat poměrně velké množství informací. Toto množství informací hodnotím spíše dle délky některých rozhovorů, které byly průměrně dvou hodinové.

Dalším faktorem je gender – kdy se dá předpokládat, že právě ten může ovlivňovat rozhovory s mužskými i ženskými informanty nejvíce (Cupples 2002; Fatková 2013). Zejména u otázek genderu a rodiny, které sami o sobě řadíme do témat více personifikovaných a citlivých, se může gender tazatele negativně projevit. Informanti a informantky mohou některé informace záměrně zapírat či naopak vyzdvihovaly a zkreslovat. Takovou zkušenost mám například s některými mužskými informanty, u kterých jsem si vědoma, že by přede mnou jen těžko přiznávali slabé stránky či více projevovali v určitých tématech emoce. Zde si to ovšem vztahuji i maskulinní stránce Vietnamu, kde muž je vůdcem a tím, kdo se má o ženu postarat. Předem jsem tedy musela počítat s tím, že v některých otázkách nebudou patrně plně přímí. Nejvíce se ve výzkumu osvědčilo přistupovat ke každému informantovi jednotlivě, nejen jako k muži a k ženě, ale jako k jedinci s vlastními názory a zkušenostmi. Právě díky rozebírání jednotlivých zkušeností mohl být podroben kritice pohled, který mi jako první někteří informanti a informantky nastavili.

Posledním z osobních limitů výzkumu se staly i mé vlastní pobyty ve Vietnamu.⁴² Ty sice napomohly k získání povědomí o kulturním kontextu, z něhož informanti a informantky vycházejí, zároveň ovšem ovlivnily i vývoj uvažování o získaných datech a cílové skupině v Čechách. Vietnamci žijící v Čechách, kteří zde vyrůstali, jsou samozřejmě hluboce ovlivněni migračním procesem, ale také je na ně tvořen velký vliv výchovy a rodiny, která je stále

⁴² V roce 2014 jsem strávila několik měsíců na univerzitě v HoChi Minh City a následně v roce 2016 v Hanoji, kde jsem připravovala vietnamské studenty na budoucí studia v zahraničí.

s Vietnamem spojena. Právě tato zkušenost má velký vliv na další vnímání vietnamských migrantů a zejména interpretaci dat.

Postupně jsem došla k tomu, že výzkum by neměl být řešen pouze ze synchronního hlediska v daném čase a místě, ale jako proces. Ten je utvářen stejně jako žitá zkušenost informantů a informantek různými okolnostmi, jimiž jsou na příklad historie skupiny, migrace a kulturní či geografický kontext, nebo otázka urbánního a rurálního prostředí.

3.3 Percepce „terénu“⁴³

Terénní výzkum dává antropologovi určitou moc nad jeho informátorem. Vztah, který je v něm tvořený, jak bylo řečeno již v mnoha pracích, je asymetrický (Geertz 1967), což může být jedním z důvodů, proč v současné době mnoho metodologických textů volá po antropologově sebereflexi. Zároveň nás ovšem terénní výzkum uvádí do jiného prostoru, odvádí z naší komfortní zóny a nutí čelit věcem, které bychom si možná za jiných okolností nevybrali. Na jeho konci ovšem povětšinou čeká závěr v podobě odvedené uspokojivé práce, ať už se jedná o šedou akademickou literaturu či oficiální publikaci.

Jedním ze specifíků terénního výzkumu je i jeho ohraničenost, můžeme říci, že pokud výzkumník činí nějaké šetření, je si toho moc dobře vědom, pečlivě svůj terén vybírá, zkoumá a hýčká. Takže ví přesně, kde jsou hranice jeho výzkumného šetření. Může se ovšem stát, že se terén začne „slévat“ a tyto hranice smazávat? V rámci výzkumné sebereflexe, kdy by každý měl odstoupit a podívat se tak nějak z vrchu na svojí terénní praxi jsem došla k závěru, že právě to se může stát, a to v několika případech. Dokážu si to například velmi dobře představit v případě takzvané antropologie doma, kdy těžko určujeme hranice výzkumu a svého vlastního prostředí. Předkládaná esej se ovšem bude věnovat příkladu trochu odlišnému, a to otázce, co když se slije pole Vašich informantů s polem jejich nativní země a Vaší zkušenosti z ní?

Hlavním důvodem pro jeho vznik bylo téma konference tematicky zasazené do pole Antropologie a Etiky. Právě tam můžeme dozajista zařadit i pohled samotného antropologa a zejména diskuze mezi subjektivním a

⁴³ Kapitola pochází z publikované eseje „A co když se to slije?“ Původně se jednalo o jeden z referátů k příležitosti 12. Mezinárodní studentské konference Antropowebu na téma Antropologie a Etika. Záměrem bylo reakcí na dlouhodobý pobyt v cizí zemi, která je v ohnisku antropologova zájmu a shrnutí negativních i pozitivních reakcí výzkumníka na tuto situaci (Bednářová 2017).

objektivním náhledem na danou problematiku. Diskuze v tomto tématu probíhá výrazněji zhruba od poloviny 20. století a je stále velmi vratká, jelikož stojí na několika pilířích, jako je odosobnění antropologa, pohled z vrchu, interpretaci a reinterpretaci daných jevů, ve kterých by se pokud možno neměla odrážet osobnost antropologa. Antropolog má tak nejen popisovat, nýbrž interpretovat zkoumané jevy, a to bez přítomnosti hodnotícího prvku.

Diskuze, které celé téma objektivitu výzkumu ovlivnily, se soustředí kolem osoby Bronislawa Malinowského či ještě spíše jeho soukromých deníků, které stály u zrodu diskuze nad antropologovou sebereflexí a objektivností. Ty publikovala Valetta Malinowska, manželka výše zmíněného autora, v roce 1967⁴⁴ čili celých 25 let po jeho smrti a jedním z důvodů, který udala, bylo nahlédnutí do mysli někoho, jehož názory a práce ovlivnily generace myslitelů: „Došla jsem k závěru, že je mnohem důležitější dát současným i budoucím studentům a čtenářům Malinowského tento přímý vhled do jeho vnitřní osobnosti, způsobu života a myšlení během období jeho nejdůležitější práce v terénu, spíše než zanechání těchto deníků v archivu“ (Malinowska 1967: IX). Právě tato její myšlenka se stala zlomovou pro následující výzkumnou praxi v antropologii. Většina předchozích prací postavu výzkumníka nereflektovala. V první polovině 20. století se tak často setkáváme s názorem, že výzkumník byl považován za neviditelného, nezasahujícího do reality informantů a informantek. Ve chvíli publikace Malinowského deníků už ale antropologická veřejnost zavírat oči nemůže, vidíme, že ani antropolog není jakousi nestrannou entitou s otevřenou myslí. Raymond Firth, který napsal předmluvu k oběma vydáním deníků (1967, 1988), píše po dvaceti letech od prvního vydání: „Viděl jsem v nich především vodítko pro výklad osobnosti Malinowského, a tím i jeho

⁴⁴ Publikovaná kniha vyšla pod názvem *A Diary in the Strict Sense of Term*, druhé vydání bylo publikováno v roce 1989, předmluvu k oběma vydáním napsal Raymond Firth.

práce, ale neuvědomil jsem si, že pro mladší antropology, kteří se s ním a jeho prací nesetkali, by zájem mohl být v tom, co si z jeho knih oni sami mohou vzít jako pomoc nebo ujištění v pochopení jejich vlastní pozice při řešení problémů v terénu“ (Firth 1988: XXVIII).

Mimo jiné vedlo toto odhalení výzkumné reality k výraznému vzestupu antropologovy sebereflexe, v současnou chvíli se tedy žádný metodologický text či práce pojednávající o výsledcích výzkumu v empirické praxi neobejde bez zhodnocení výzkumníkovy osoby, jeho vztahu s informanty a s terénem. Důležitou otázku hraje gender, věk, pohled insidera nebo outsidera skupiny. Stejně tak je neopomenutelný popis samotného prostředí a participantů na výzkumu. Částečně v tomto můžeme spatřovat jakousi zpětnou kontrolu autora, zhodnocení vlastních závěrů v obrazu ostatních skutečností, jež s výzkumem souvisejí.

Výše bylo zhodnoceno, jak se antropologie počala vyrovnávat se subjektivitou autora a vlivem jeho osoby na zkoumaný terén. Co, když Vás ale zkušenost vlastní sebereflexe a hodnocení terénu dostane do dalších rovin, někam ještě dál za tuto hranici. Nyní se dostáváme k názvu předkládané eseje „A co když se to slije?“ aneb, jak se má antropolog v rámci vlastní sebereflexe i psané praxe vyrovnat se situací, kdy je nejen ovlivňován vlastní osobou a prostorem z něhož pochází, ale zároveň i jiným prostředím, které se dle jeho úvah promítá v jeho výzkumném terénu.

S čím počítáme, že se metodologie antropologa musí vyrovnat v kontrastu vztahů:(A) *antropolog + informant*; (B) *antropolog + prostředí + informant*, ale co když máme i (C) *prostředí 1 + antropolog + informant + prostředí 2*. Respektive, jak má antropolog ve své sebereflexi zhodnotit situaci, kdy je ovlivněn sám sebou, prostředím z něhož dle jeho mínění vychází

informanti a informantky, zemí původu, zároveň informanty a informantkami „tady a teď“ a prostředí, v němž nyní žijí.

V tomto místě se zdá dobré vytvořit praktickou odbočku a položit otázku, jak se k této úvaze může výzkumník dostat? Na začátku doktorského studia jsem byla upozorněna, že bych měla odjet do země původu mých informantů a informantek – do Vietnamu. A to, i přestože moji informanti a informantky jsou česky mluvící a rozumějící, absolventi českých základních a středních škol. Důvodem pro můj odjezd mělo být poznání kulturního kontextu, z něhož moji informanti a informantky vycházejí. Do Vietnamu jsem na několik měsíců odjela dvakrát. Absolvovala jsem i několikaměsíční kurz vietnamštiny, vytvořila si vztah s touto zemí i jejími obyvateli. Někdy v průběhu prvního pobytu jsem začala spatřovat podobnosti a rozdíly mezi mými informanty a informantkami v České republice a nativními obyvateli Vietnamu, postupně se mi tak začala tato dvě původně odlišná pole slévat dohromady. Pravděpodobně by to nemusel být problém, kdybych se dokázala vrátit a soustředit se na své informanty a informantky jako svébytné entity žijící v České republice, jako zástupce druhé generace migrantů, jako na *banánové děti*.

Většina publikovaných textů, které v současné době v České republice o Vietnamcích vznikají, jen málokdy reflektují zemi, ze které pocházejí. Vzhledem k současným humanitně vědním trendům můžeme spatřit několik základních důvodů, které toto zapříčiňují.

Důvod první – nebudeme primordialisté. V zásadě je to jednoduché, předpoklad, že prototyp určitého etnika či národa žije a předává se dlouhodobě v krvi - genech aktérů je v současné době považován za překonaný. Podle primordialistických přístupů je příslušnost k národu vrozená, sjednocuje ho společným jazykem, kulturou i historií a tím pádem není proměnlivá v čase

(Gellner 1993; Hirt 2007). Proti primordialistickým přístupům se vyhrávají modernistické teorie jako je konstruktivismus či instrumentalismus (Hirt 2007).

Důvod druhý – nemůžeme esencionalizovat problém. V druhé polovině 20. století se v rámci humanitních věd silně rozdělily dvě skupiny paradigmat a to esencionalistické a konstruktivistické. „Kolektivní verze esencionalizmu, kulturní identita, předpokládá pak skupinovou esenci, ze které vyplývá povinnost ji hájit a toto pravé já uskutečnit“ (Paleček, Martin 2008: 63). Z tohoto hlediska bychom patrně o Vietnamcích žijících v Čechách mohli prohlásit, že se prokazují mnoha shodnými vzorci chování jako Vietnamci ve Vietnamu, jelikož jsou z Vietnamu a tyto vzorce patří do jejich způsobu vnímání a uchopování žitého světa, které si nesou v sobě. Problémem je, že v tu chvíli přisuzujeme vietnamství jakousi esencionalistickou hodnotu, která je předávána z jedince na jedince, tedy z Vietnamce na Vietnamce. Tím pádem do ní nezasahuje konstrukce reality, kterou vytváří momentální situace a společnost, v níž se aktér nachází.

Důvod třetí - Migranti žijí tady a teď, tento argument je možná nejpodstatnější a rozhodně nemůže být opomenut, ano migranti žijí v jiné zemi, než jejich příbuzní. Žitá realita vietnamských migrantů v České republice je tedy jiná než realita Vietnamců ve Vietnamu. Často se tak na jejich jednání a percepce života nahlíží jako na migrační proces. Viz například text Adély Suralové (2014), v němž autorka popisuje výsledky mladých Vietnamců v českém školství jako jeden z hlavních předpokladů úspěšné migrace z pohledu vietnamských migrantů. Na druhou stranu důležitost vzdělání pro Vietnamce není jen pouhým migračním procesem, jak ukazuje přehledová studie Ivy Stuchlíkové a Nely Vokrojové (2013). Pokud by totiž byla, pravděpodobně bychom podobné edukační úspěchy zaznamenali i u dalších migrantských skupin.

Odkloníme-li se od primordialismu a esencialismu jako přístupů v jejichž krocích by práce patrně v současné chvíli nesměřovaly, musíme dát za pravdu argumentu číslo tři, jedinci žijící v jiné zemi, než je jejich původní země či nativní země jejich rodičů, jsou etablovaní v nové zemi a jako na takové bychom na ně měli pohlížet. Nalézt ovšem můžeme i protiargumenty, proč to není možné, jelikož ve chvíli, kdy mají tito jedinci stále život spojený s původní zemí, jejími zvyky a vzory, jsou jí také ovlivňováni.

Právě zde přichází možné řešení a tím jsou teorie transnacionalismu, kdy se na skupinu díváme optikou propojení dvou polí. Toho, ze kterého informanti a informantky vycházejí čili země původu a toho, ve kterém nyní žijí. Ideálním příkladem a pro některé autory základem transnacionální migrační sítě je rodina. Nina Glick Schiller (in Nešporová, Kuchařová 2009) upozorňuje na to, „že současní imigranti nejsou vždy vykořenění, jak se dříve předpokládalo. Mnoho z nich je transmigranty, kteří si vytvořili četné vazby v nové zemi, ale zároveň si zachovávají vazby ke své původní zemi“ (9-10). Na výchovu dalších generací nemusí mít vliv pouze nukleární rodina, ale i členové rozšířené rodiny, předávaná kulturní kontinuita, jazyk či náboženství (Tingvolda a kol. 2012b). To se může projevit i pocitem sociálního a materiálního závazku k příbuzným po celém světě (Tingvolda a kol. 2012a). Rodina se tak stává systémem interakcí „tady a tam“ (Evergeti, Ryan 2011, 356), což se následně odráží i ve fungování jejich jednotlivých aktérů.

Druhým řešením by samozřejmě byla komparativní antropologie současného stavu Vietnamců v obou zmíněných prostředích. Příkladem může být text o užívání přezdivek místo vlastních křestních jmen Jsem Phuoc, ale říkej mi Lucky (Bednářová 2016), který čerpá z dat získaných v Čechách i ve Vietnamu. Tato varianta je ovšem poměrně náročná, jelikož vyžaduje získání

množství empirických dat z různých polí, čímž hrozí například zanedbání jedné skupiny informantů a informantek nebo nadhodnocení jiné.

Tato spíše esejovitě laděná podkapitola se snažila uchopit problematiku, která se může na první pohled zdát banální, vždyť každý výzkumník by měl vědět, kde přesně leží jeho terén, a jak se k němu postavit, jak interpretovat získaná data, jak objektivně zhodnotit situace, v nichž se výzkum nalézá. O důležitosti vlastní sebereflexe a sebereflexe výzkumu se, ostatně, učíme od dob vydání Malinowského deníku.

Na druhou stranu v případě zainteresovanosti do problému či jeho rozšíření, jak bylo ukázáno na příkladu výzkumu druhé generace Vietnamců v Čechách, se snadno může stát, že se pro interpretaci problému naskytne i jiný pohled, se kterým se musí výzkumník vyrovnat. Nejjednodušším řešením, zdá se mi upozadění jedné ze dvou rovin, nasnadě je zejména vzdání se zapojení poznatků z Vietnamu a minulosti informantů a informantek, ale v té chvíli se potýkáme s problémem synchronního bádání, které nepovažuji v dnešní době a v dlouhodobém výzkumu za optimální. Druhou variantou je pomoci si optikou transnacionalismu, který je sám o sobě postaven na vztazích odehrávajících se tady i tam, čímž umožňuje propojení obou polí a jejich vzájemné zhodnocení.

4 RODINA, GENDER A BANÁNOVÉ DĚTI

Vietnamské rodiny jsou dle výzkumů ve světě i v České republice řadou humanitních vědců označovány za rozšířené příbuzenské jednotky, prosazující kolektivní zájmy (Tingvolda a kol. 2012a, 260) a vyznačující se silnou kohezí (Martínková 2008, 2010). Tato definice ve zkratce shrnuje základní poznatky o vietnamské rodině nejen v Čechách a ve světě, nýbrž i ve Vietnamu. Vietnamské migrantské rodiny v České republice jsou navíc pokládány za značně homogenní čili skládající se hlavně z jedinců, kteří sami sebe označují za Vietnamce (Nešporová, Kuchařová 2009).

Část vietnamské migrace do České republiky po roce 1989⁴⁵ je považována právě za *migraci rodinnou* – kdy jedinci přicházejí do hostitelské země za rodinou ve větších příbuzenských celcích (Cooke 2008). Podle dělení Eleanore Kofmanové, které bylo představeno v teoretické části práce, by se nejčastěji jednalo o migraci za účelem sloučení rodiny (Kofman 2004). Rodinná migrace zároveň zjednodušovala získání trvalého pobytu. To je jedním z důvodů, proč od devadesátých let zaznamenává Česká republika příchod dalších vietnamských migrantů, kteří jsou v příbuzenském svazku s Vietnamci, jež zde již žijí (Freidingerová 2014: 98, 102-104; Pechová 2007).

Typickým příkladem je situace, kdy jeden z rodičů, nejčastěji otec, přijede do hostitelské země a žena s potomky za ním dorazí až ve chvíli, kdy se usadí a získá prostředky, kterými by v nové zemi rodinu zajistil. Při svém pobytu ve Vietnamu jsem ovšem potkala řadu dětí migrantů, které zůstaly ve Vietnamu

⁴⁵ Před rokem 1989 byla migrace Vietnamců do České republiky řízena skrze bilaterální smlouvy mezi Vietnamskou demokratickou republikou (od roku 1976 Vietnamskou socialistickou republikou) a Československou socialistickou republikou, kdy se jednalo zejména o migraci za prací a vzděláním (Brouček 2003a: 11-20; Kocourek 2006).

poté, co jejich rodiče odjeli do České republiky a následně hledali prostředky, jak by se za nimi děti mohly vydat. Rodiče je tedy podporovali z povzdálí. Jedním z takových prostředků cesty do Čech bylo například začít studovat na české vysoké škole. Několikrát jsem se také setkala s případem, kdy do Čech přijížděla příbuzná někoho z migrantů, jelikož zde chtěla začít znovu například po rozvodu. Samozřejmě, že část vietnamských příbuzných přichází právě za vidinou lepší budoucnosti, než by je čekala ve Vietnamu. Ve všech příbězích těchto osob, se kterými jsem se setkala, bylo ale jasné, že bez rodiny by se sem řada Vietnamců nikdy nevypravila.

Následující podkapitoly shrnují data získaná v průběhu terénního šetření v České republice. Rozděleny jsou dle jednotlivých oblastí tak, jak byly kódovány jednotlivé výpovědi informantů a informantek i vlastní zápisky z výzkumu. V podkapitole 1.4 poté následuje rozebrání těchto tematických celků v souvislostech proběhlých výzkumů v Čechách i ve světě.

4.1 Rodina a mladí Vietové

S otcem jedné z informantek jsem se poprvé setkala po vietnamské oslavě Nového roku v roce 2014, čekali jsme spolu tehdy několik minut na jeho dceru před halou, kde oslavy probíhaly. Během těchto několika minut mi oznámil, že jeho žena odjela navštívit rodinu do Vietnamu. V té krátké chvíli bylo tak prvním, co mi sdělil, právě to, že se o rodinu musí několik týdnů starat sám a že to vůbec není jednoduché. Neopomněl ani dodat, jak moc se těší, až se jeho žena vrátí. Tato možná banální příhoda, která by se pravděpodobně mohla stát i české rodině – pokud by ovšem české matky často odjížděly na několik dlouhých týdnů až měsíců mimo vlastní zem – se stala původcem mých dotazů ohledně rodinného uspořádání, které si čeští Vietnamci do českých zemí přivezli.

Informanty a informantkami práce jsem již na několika místech označila za *banánové děti*, specifický je pro ně dlouhodobý pobyt či narození v České republice. Jako většina migrantů druhé a první a půlté generace ve světě jsou na pomezí mezi dvěma světy – majoritní a minoritní společností. Určité ukotvení jim dává vietnamské komunita, kterou Jánská a kol. (2011) označují za jeden z faktorů integrace. Za jednotku této komunity můžeme považovat rodinu. Spojení všech mých informantek a informantů s rodinou bylo velmi silné a vyznívalo velice pozitivně. Rozhovory v této části byly kódovány a následně interpretovány podle 4 rovin: (1) Vietnamská rodina, (2) rozdíly mezi rodiči a dětmi, (3) prvorození a (4) čeští „příbuzní“.

4.1.1 Vietnamská rodina

Vietnamská rodina je velká, právě to mi s úsměvem říkala většina informantek i informantů a narážela tak na rozšířenost rodiny nejen jako rodiny nukleární, ale jako rozsáhlý systém příbuzenských jednotek, které ani pro různorodou vzdálenost nepostrádají význam. Příbuzní ve Vietnamu mají i pro mladší generace významnou hodnotu i přesto, že jejich pozici v některých případech zaujaly české babičky a tety. Celou rodinu si informanti a informantky spojovali zejména se slovy jako tradice, úcta a odpovědnost. Obzvláště matky byly popisovány jako držitelky tradic a často také jako osoby velmi pověřivé. Zajímavé bylo, že je sice takto označovali, ale sami nedokázali většinu tradic či pořekadel vysvětlit a mnohdy ani zopakovat.

Dle závěrů disertačního výzkumu pociťovali informanti a informantky k rodičům i celé rodině silné závazky, spojené zejména s pocitem, že by rodiče neměli zklamat, jelikož jen díky nim jsou v Čechách a mají možnost žít jinak než jejich vrstevníci ve Vietnamu. Někteří toto nazývali dluhem, který ke svým rodičům mají.⁴⁶ Jednou z linek, která se v tomto odráží, je i vzájemná rodinná pospolitost a koheze, kdy je v dětech nenásilným způsobem tvořen dojem, že zatímco nyní se o ně starají jejich rodiče a dávají jim vše, co k životu potřebují, v dospělosti budou oni dělat pro ně to samé. Tím vzniká určitý pocit povinnosti, který se odráží například ve vzdělání – kdy v sobě někteří mohou mít pocit, že nemohou své rodiče zklamat.

„To není jako tlačení, to je takový... takový..., jak bych to popsal, takový soustavný... nechci říct prostě teror, ale jo... já si myslím, že to je... od nějakýho určitýho věku na tebe tlačí rodina pořád. A tím, že my jsme Vietnamci a pocházíme z Vietnamu, kde je jako totální

⁴⁶ Viz také kapitola 5.1. Vietové, vzdělání a výchova.

chudoba, je to špinavý a tak... tak jakoby víme z jakýho prostředí pocházíme, hodně lidí – dobře jako hodně parchantů si to neuvědomuje, ale prostě jakým způsobem se jim zavděčíš, dobře jako není to čistý nátlak, je to ale takový jakoby ten tvůj dluh, takže to je takový nepříjemný...“ (Te Dung, M, 26 let)

Svou rodinu vnímali v první řadě jako podporující a chápající, jako oporu, která se za své členy vždy postaví. Popisovali svou rodinu v Čechách i ve Vietnamu jako své zázemí, které jim poskytuje lásku, domov a oporu. Toto vyplývalo z asociací slov, které vytvářeli, kdy k rodině nejčastěji přiřazovali výrazy jako domov, láska, opora, přátelství, milování a dále slova, která ji charakterizovala, jako hlučná, velká, propojená, všude. Většinou se shodovali v tom, že považují za štěstí mít takovou rodinu, jakou mají. V této chvíli se během rozhovorů také často pozastavili nad tím, jak jim vždy přišla rozdílná jejich rodina v porovnání s rodinami českých známých a kamarádů. Tu svou vietnamskou rodinu popisovali jako větší, zmiňovali skutečnost, že v Česku považujeme za rodinu často opravdu jen ty nejbližší, například nukleární rodinu. Zmiňovali se o ní také jaké o mnohem soudržnějším celku a přišlo jim, že vztahy mezi jejich jednotlivými příbuznými jsou mnohem silnější, než viděli u českých rodin.

„Tady jsou rodina jen ti nejbližší, ve Vietnamu to může být třeba i celá vesnice, někteří sice už neumí popsat, jak jsou vlastně příbuzní, ale ví, že jsou a chovají se tak podle toho, stejně každému říkáme dědo nebo strejdo.“ (Le, M, 23 let)

Za svou rodinu tedy informanti a informantky označují i rodinu ve Vietnamu, přestože někteří se s prarodiči setkali osobně jednou či dokonce

nikdy. Jsou si vědomi i toho, že jejich rodiče své příbuzné ve Vietnamu podporují. Remittance, které zmiňovali, nebyly pouze finanční, jednalo se také i o nový mobil nebo oblečení. Další pomoc, kterou si poskytují, je samozřejmě ta během migračního procesu. Rodina jednoho z informantů v době probíhajících rozhovorů zrovna ubytovala ve svém domě sestru jeho otce i s dětmi, kteří právě do Česka přijeli. V takovém případě se často postarají i o práci a finanční zajištění, dokud nebude nově příchozí příbuzný schopen se postarat sám.

V některých případech se u transnacionální migrace hovoří i o předávání dětí (viz Orellana a kol. 2001), kdy jsou děti vráceny zpět do země původu a starají se o ně příbuzní, zatímco rodiče zůstávají migranty v jiné zemi. Tuto zkušenost měla i jedna z informantek práce. Ta se sice narodila v Čechách, měla tu českou babičku, naučila se česky a dokonce nastoupila i do první třídy základní školní docházky. Na konci první třídy ji čekala její první cesta do Vietnamu, o němž ovšem nevěděla, že se má stát jejím novým domovem. Rodiče jí s informací, že by měla zůstat u prarodičů ve vesnici v blízkosti Hanoje, neinformovali a nic jí nevysvětlili. Zpětně se domnívá, že pro ně bylo velmi nesnadné se o ni v České republice starat, rozhodli se tedy, že bude jednodušší, pokud jí budou vychovávat příbuzní ve Vietnamu. Dívka to nesla velice špatně, ač se jednalo pouze o roční zkušenost, na jejímž konci jí čekal návrat zpět do Čech. Situace to není ojedinělá, před dvěma lety jsem se setkala s případem dvou vietnamských sester, které obě chodily do jiného ročníku. Dívka ve vyšší třídě uměla perfektně česky, ale druhá zařazená do ročníku pod ní nedokázala říct vůbec nic, přestože podle roku narození byla o dva roky starší. Při hledání příčin se ukázalo, že dívka byla po narození mladší sestry odeslána na výchovu k příbuzným do Vietnamu, kde se sice naučila vietnamsky, ale ztratila spojení s češtinou.

4.1.2 Rodič a dítě

Jednou ze sjednocujících linek, která byla patrná ve výpovědích informantek a informantů, bylo zmiňování opačných a podobných hodnot, které je s rodiči spojují či kterými se od nich odlišují. Případně vyzdvihování rozdílů mezi vietnamským a českým pohledem. Na jedné straně se aktéři výzkumu vnímali jako uvolněnější a více počestější, než jsou jejich rodiče. Na druhé straně často obraceli pozornost k vietnamské společnosti, zdokonalovali se ve vietnamštině a chtěli reprodukovat hodnoty své rodiny. Oba tyto opačné póly se, dle dosavadních výsledků výzkumu, v jejich vnímání a praxi vzájemně prolínají.

Rozdílnost mezi rodiči a dětmi vzniká u mých informantů a informantek již v komunikaci, kdy jejich komunikační dovednosti mnohdy nejsou na stejné úrovni. Rodiče informantů a informantek neumějí tak dobře česky a jejich děti zase sami mnohdy neovládají tak dobře Vietnamštinu. Velká část mladých Vietnamců, se kterými jsem se setkala, je například ve Vietnamštině částečně negramotná – neumějí přečíst a napsat vietnamský text a postupně se zlepšují, až v dospělosti. Jak mi sdělila jedna informantka, některé přísnější rodiny trvají na tom, aby dítě docházelo na lekce vietnamštiny, či ho učí sami doma. Toto mohu potvrdit nejen z rozhovorů s informanty a informantkami, ale také z pozorování mladších dětí, například při pořádání oslav se děti učily vietnamské básničky, samy je ale nedokázaly ve vietnamštině správně přečíst – přestože česky čtou a rozumí dobře. Jazyk je náš hlavní komunikační nástroj, takže ho chápu jako jeden z hlavních vlivů odluky dítěte migranta od jeho společnosti. Na druhou stranu každý rodič bude rozumět svému dítěti, i kdyby mělo silnou patlavost – logopedickou vadu.

I přes vzájemnou rozdílnost, která mnohdy byla u informantů a informantek patrná, všichni ke svým rodinám silně inklinují a cítí významné pouto mezi sebou, sourozenci, rodiči i rodinou ve Vietnamu a ve světě. Zdá se,

že právě toto pouto roste s věkem. Zatímco v útlém dětství byli informanti a informantky více přitahováni českou společností, s přibývajícím dospělostí se obracejí spíše k Vietnamu – příkladem je i užívání jmen, všichni informanti a informantky vyrůstali kromě oficiálního vietnamského jména i s českým pseudonymem. Ten jim byl dán hlavně pro lepší interakci s českým prostředím v průběhu dětství a dospívání. Zhruba kolem patnáctého roku života, tedy při přechodu na střední stupeň vzdělávání, ale velká část informantů a informantek začala více užívat své oficiální vietnamské jméno. Ve stejné době se mnoho z těch, kteří neuměli obstojně vietnamsky, začala snažit zlepšovat své komunikační schopnosti v rodném jazyce svých rodičů.

Informanti a informantky sice přiznávají rozkoly mezi jejich vnímáním některých skutečností a představou jejich rodičů, ale svou rodinu jako celek vnímají velice pozitivně (viz předchozí část 4.1.1). Hlavní rozdíly mezi generacemi jsou v tradičnějším, hodnotovém přístupu – například hodnotou vzdělání, představou, jaký by měl být životní partner a podobně.

4.1.3 Prvorození

Za zajímavou charakteristiku informantů a informantek považuji to, že téměř všichni jsou takzvaně prvorození, tedy jsou nejstaršími dětmi a mají pouze mladší sourozence. To poskytuje zajímavý materiál i skrze hierarchii rodiny, jelikož je na ně kladena zodpovědnost za bratry a sestry. Jeden z výkladů by zde mohla být možnost migrační strategie, kdy si jejich rodiče pořizovali další děti až ve chvíli, kdy si byli jistí, že je zaopatří.

Mezi nejstaršími dětmi a druhorozenými potomky je často značný věkový rozdíl a starší děti tak přebírají povinnosti, které dříve náležely českým chůvám. Jedná se například o starání se o školní docházku svého sourozence, kdy komunikují s učiteli a účastní se třídních schůzek. Dále dohlíží na sourozence

v době vlastního volna, což ne vždy musí být dáno jako povinnost, obzvláště mužští potomci za tuto pomoc dostávají zaplacenou takovou taxu, kterou by měla česká chůva. Dívky podle výkladu mých informantek nikoliv, ty to mají jako praxi na budoucnost. Kromě vlastních sourozenců přebírali informanti a informantky odpovědnost také za své rodiče, a to při komunikaci s lékaři či českými úřady.

Jako nejstarší jim mohou být svěřeny i úkoly důležité pro rodinu. Jedna z informantek tak například při návštěvě prarodičů ve Vietnamu dostala k opatrování celý rodokmen, musela ovšem slíbit, že své mladší sourozence do něj zasvětila a vysvětlila jim jednotlivé rodinné vztahy.

4.1.4 Čeští „příbuzní“

Protipólem k vietnamské rodině je česká společnost a výchova, ke které dochází díky českým chůvám a školnímu prostředí. Všichni informanti a informantky výzkumu mají zkušenost s českou chůvou, tetou nebo babičkou. Doteď je někteří popisují jako pevnou součást rodiny, přestože je již několik let nepotřebují, a rodiče jim tedy za jejich služby již neplatí. Někteří informanti a informantky se k nim například stále vrací v době českých svátků (Vánoce, Velikonoce). Jedná se ovšem například o ty, kteří s nimi trávili velkou část dětství, brali je k sobě mnohdy i na celé prázdniny a všechny víkendy. Jedna informantka tak například český pár, který se o ni a její sestru v dětství staral, popisuje jako babičku a dědu a pravidelně je stále navštěvuje. Pouze v jednom případě jsem se setkala s tím, že by se těchto setkání stále účastnili i rodiče informantky. Z původně pracovních vztahů tak vznikl vztah přátelský, možná skutečně můžeme říci rodinný. Pokud vezmeme v úvahu, že rodina nejsou jen biologičtí příbuzní, nýbrž i ti, kdo nás vychovávají a kdo se o nás starají.

Dovolím si zde krátkou odbočku směrem k označení českých tet a babiček příbuzenskými termíny. Ve vietnamštině se totiž lidé běžně neoslovují příjmením, jako například „pan Novák“ či „paní Stará“, pro oslovení se používají právě slova, která pro nás náležejí do příbuzenské terminologie. Pro označení staršího muže se tak například využívá *ông*, což může v češtině znamenat dědečka i staršího muže. Starší ženu oslovíme *bà*, v češtině možno přeložit jako babička či starší dáma. V tomto smyslu při označování českých chův jako babiček a tet zachovali Vietnamci v Česku i své vlastní označení pro starší osoby, kterým chtějí vyjádřit úctu⁴⁷.

Většinou se píše o českých tetách a babičkách, ale v rámci výzkumu jsem se měla možnost seznámit se strýčkem. Panu Karlíkovi je kolem padesáti let a práci s mladými Vietnamci se věnuje již přes dvacet let. Sám říká, že prvního svěřence mu do rukou dali hned v porodnici. Na otázku, jak se k této práci dostal, se usmál a zamyslel, jakoby si po tak dlouhé době nebyl vůbec jistý. Nakonec odpověděl, že ho k tomu přivedla jeho maminka, která sama byla českou chůvou. Děti mu prošlo rukama již desítky: *„To člověk musí mít rád a já už bych se bez toho nudil.“*

Kromě toho, že se sám o některé stará, bere si je domu po škole, případně je má u sebe, když jsou rodiče mimo Českou republiku. Zároveň funguje jako spojka mezi rodiči a dětmi pro několik základních škol, na kterých jsou jeho svěřenci či jejich příbuzní a známí. Pro své svěřence je velkou autoritou a s učiteli se seznamuje s větou: *„Jen řekněte, když bude nějaký problém, že to povíte strejdovi, a uvidíte, jak budou šlapat.“*

I přes silné vazby se svými českými „příbuznými“, které informanti a informantky popisují, zdá se, že jen minimum vietnamských rodin dnes využívá české chůvy stejným způsobem jako dříve. Podle dat získaných z výzkumu bych

⁴⁷ Více viz část 5.2 Vietové, jména a pseudonymy.

vietnamské rodiny rozdělila patrně na ty, kteří nově přijedou do České republiky a vezmou si okamžitě českou chůvu, přičemž hlavním účelem je naučit dítě český jazyk a zvyky a za druhé na ty, kteří jsou v Čechách již dlouho, mají určité zázemí a vychovali již jedno či více dětí v českém prostředí. Ti pak tolik nevyhledávají dlouhodobé české chůvy, které by z hlediska jejich pozice v rodině mohly být nazývány tetami či babičkami. Tuto pozici tak často zastávají starší děti, jak bylo naznačeno výše. České chůvy v očích těchto *banánových dětí* vyměnili lidé, kteří chodí děti doučovat předměty ze základní či střední školní docházky nebo krátkodobě pohlídat.

4.2 Gender a mladí Vietové

V teoretické části bylo naznačeno, jak důležitá je rodina v rámci socializace jedince a tedy i konstruování genderu. Pokud jsou tedy vietnamské rodiny nositeli určitých kulturních vzorců, které děti pozorují nebo jsou jim přímo vštěpovány, působí tímto způsobem i samotné vnímání a konstruování genderu. Shrňme-li výsledky kvalitativního šetření, zaznamenáme na poli genderu ve spojení s rodinou několik zajímavých bodů: (1) postavení žen a mužů v rodině a společnosti, (2) důležitost syna a (3) rozdílnost výchovy.

4.2.1 Vietnamec a Vietnamka

Praktickým příkladem vyplývajícím z pozorování je rozdělení genderových rolí například při dělbě práce v rámci oslav, a to nejen výlučně rodinných. Například samovolné formování zasedacích pořádků, kdy muži sedí pohromadě u jednoho stolu, ženy s dětmi u druhého, případně ženy připravují jídlo a následně se starají o úklid a mytí použitého nádobí či o děti. Záměrně je zde napsáno samovolné, jelikož dle výpovědí informantů a informantek neexistuje pravidlo, které by určovalo zasedací pořádek, jedná se tak spíše o nepsanou zautomatizovanou normu. Dalším příkladem může být požívání alkoholu, ženu Vietnamku jen málokdy ve větší společnosti uvidíte požívat alkohol. Jedna z informantek mi nadšeně vyprávěla, že poslední velký pokrok její matky směrem k české společnosti je setkávání se s kamarádkami na vínu, ještě před pár lety prý neexistovalo, že by třeba jen přiznala chuť na jakýkoliv alkohol. Kromě praktik, které mohou být pozorovány, existuje i řada představ o mužích a ženách, jež si informanti a informantky nesou v sobě.

Jednou z hlavních úloh muže Vietnamce je dle slov mých informantek zajištění rodiny, což je také důvodem, proč je velice často zmiňována důležitost vzdělání a dobrého zaměstnání u mladých Vietnamců.

„Pojištění, chlap by měl být jako pojištění, že když jde všechno do kytek, tak chlap by měl být jako to poslední, co tě zachrání. A pojišťuješ se právě tak, že se musíš chovat jako tradiční vietnamská dívka, protože pojištění není přece zadarmo.“ (Tuyet, Ž, 20 let)

Muž by tedy měl být stabilním prvkem společnosti, na který se žena i ostatní příbuzní mohou spolehnout. Měl by mít samozřejmě dobrou práci, aby mohl rodinu zajistit. Žena by měla tvořit jeho protipól, starat se o domácnost, děti a blahobyt celého domu. Neměla by vyčnívat a upozorňovat na rodinu negativním způsobem. Na druhou stranu jsou ovšem všechny tyto představy považovány za překonané. Informanti a informantky sami věří, že tato praxe přetrvává pouze na první pohled, na veřejnosti či v diskuzích starších. V domácnostech a svém vlastním partnerském životě či svých rodičů toto neshledávají:

„Holky by měly být takový ty puťky, neměly by se moc vyslovovat, a tak... musí vyprat, postarat se o děti, uklízet... to, co nebude doma uděláno, bude vytýkáno jí, a ne tomu chlapovi. Si myslím, že tahle představa se už docela smazává, že jsou ty páry v soukromí, doma, docela vyrovnaný, ale když vyjdou na veřejnost, tak jsou pořád nastavený prostě patriarchálně.“ (Te Dung, M, 26 let)

„Muž chodí do práce, žena vaří a stará se o děti... to se tak jako říká, ale u nás doma se naši normálně střídají.“ (Mai, Ž, 22 let)

Muž by měl ve vietnamské rodině dle představ informantů a informantek vytvářet stabilní prvek, který rodinu vede a zachraňuje před vnějšími vlivy. Žena by naopak měla rodinu držet pohromadě v soukromí. I v tom můžeme spatřovat jeden z hlavních závěrů informantů a informantek, že na veřejnosti působí jejich rodiny stále velmi tradičně v představách vietnamské společnosti, ale v soukromí se rodiny proměňují.

4.2.2 Syn

Staré vietnamské přísloví, které uvádí ve své knize Ivo Vasiljev (1999: 159), prý praví: „Mít jednoho syna znamená mít děti, mít deset dcer znamená nemít nic.“ Spatřovat v něm můžeme možnou nerovnost v přístupu k chlapcům a dívkám, které se do rodiny narodí, z čehož mohou vycházet i na ně kladené odlišné nároky. Pokud se na přísloví podívám očima svých informantů a informantek, jedná se v tomto skutečně o dodnes zaznamatelné vnímání pohlaví narozeného dítěte. Nejvýsadnější postavení by měl mít dle výsledků práce mužský dědic nejstaršího syna. Tato skutečnost je vštěpována i potomkům migrantů v Čechách a odráží se v jejich nahlížení na sebe navzájem:

„Jsem nejstarší syn a nejstarší vnuk, takže bych se třeba jako první měl oženit, ale to už nestihnu... už mě trumfli, teda trumfne mě bratranec.“ (Le, M, 23 let)

„Nejstaršího syna bych si nevzala, s tím je spousta starostí [smích]. Jakože musí ta jeho žena třeba uvařit všem příbuzným na oslavách a uspořádat rodinný slavnosti a to všechno leží na ní.“ (Anh, Ž, 25 let)

Tato pozice nejstaršího syna se zdá v současnou chvíli obtížná zejména pro jeho sourozence, přestože jsou od země původu velice daleko, bylo

informantkám i informantům, kteří mají bratra, připomínáno, že to on je TEN syn. A to i ve chvíli, kdy se nejednalo o staršího bratra, nýbrž mladšího, ale přesto jediného mužského potomka v rodině. Již malí chlapci si tuto skutečnost uvědomují. Ale samozřejmě s ní neumí nakládat, takže pouze ví, že je něco v rodině vyzdvihuje, že jim dává větší moc. Je to svým způsobem symbolický/sociální status, s kterým se narodili, a celá jejich rodina ho uznává:

„Brácha [pozn. 15 let] nikdy ve Vietnamu nebyl, ale všichni ho tam znají, když přijedu, ptají se jen na něj. Já jsem mohla odjet⁴⁸ prostě sama a nikdo se nepozastavil. Nabízela jsem rodičům, že ho tam vezmu a postarám se, ale on potřebuje mít jako oficiální doprovod nejlépe tátu, aby ho tam jako představil, uvedl do rodiny.“ (Yen, Ž, 26 let)

Na tuto pozici je navázána řada tradic a povinností, nejstarší syn rodiny by se měl například první oženit a převzít rodinný oltář předků. Také by se měl postarat o celou rodinu, pokud by jeho otec zemřel. V takové situaci by také mělo dojít k obrácení rolí a matka by ho měla poslouchat jako vůdce celé rodiny. Asi nejvíce se mi zde líbila metafora paní, která s Vietnamci dlouhodobě pracuje: *„Princové, ti kluci jsou v těch rodinách jako princové.“* (Paní Anna, 62 let)

Žena, která si tohoto muže vezme, by měla nést odpovědnost za svou domácnost a zároveň mít přehled o ostatních členech rozšířené rodiny, připravovat rodinné oslavy nebo se orientovat v náboženských rituálech manželovy strany rodiny. Tato představa sice v mladých lidech zůstává, ale dle reakcí a popisů, které k nim dodávají, je patrné, že už je některými značně zlehčována.

⁴⁸ Poznámka autorky: Informantka ve Vietnamu strávila u příbuzných před dvěma lety tři měsíce.

4.2.3 *Výchova chlapce a dívky*

Být vietnamským mužem nebo ženou s sebou v rámci představ mých informantů a informantek nese určité povinnosti a nároky, které povětšinou pramení z rodinné výchovy a zejména přání a představ rodičů. Pozice ženy jako dcery v rodině může být ztížena i tím, že dříve byla chápána jako součást rodiny svého potencionálního manžela, nikoliv primárně své vlastní. Syn naopak byl v rámci tehdejší patriarchální rodiny ve Vietnamu nositelem rodinného, duchovního dědictví (Vasiljev 1999: 159). To bylo ukázáno v předchozím bodu. Postupně ovšem vietnamské ženy získávaly v rámci rodiny i veřejné sféry více pravomocí, kromě starání se o děti to tak často byl i obchod a manipulace s penězi. Například významné postavení v Česku ženy získaly díky činnostem, které byly spojeny s přispíváním do rodinného rozpočtu (Martínková 2008: 197). Přesto se ukázalo, že stejně jako se ve vietnamských rodinách přenáší symbolika nejstaršího syna jako univerzálního dědice, některé informantky se cítily handicapovány právě svým vlastním postavením jako dcery.

Oproti mužským informantům se dívky mnohem více zabývaly různými zákazy a představami, které si spojovaly s požadavky svých rodičů. Většina informantů (bez ohledu na pohlaví) se také shodovala na tom, že výchova vietnamských dívek je přísnější. Jako příklad pak jmenovali zejména nároky na dívky ohledně vztahů s chlapci či chození ven ve večerních hodinách, povinností v domácnosti, vaření a dodržování rodinných tradic či oslav. V průběhu výzkumu bylo navíc zaznamenáno, že chlapci většinou nejsou schopni zodpovídat otázky směřované k fungování rodiny a jejích tradic, což může ovšem poukazovat i na větší zájem dívek o tyto skutečnosti.

„Hlavní je udržovat nějakým způsobem ty tradice, myslím si, že v naší kultuře je to tak, že žena má povinnost udržovat ty tradice,

pomatovat si ty svátky, co se má jíst, kdo se má uctívat z těch předků a tak... A muž, si myslím, že by měl být schopný se postarat. Hlavně, aby finančně zabezpečil rodinu a byl autorita, aby dokázal dobře vychovat děti a předat vědomosti a zvyky.“ (Hanh, Ž, 22 let)

„To mi vtloukali [myšleno rodiče] už od malinka do hlavy, že je ještě brzo na chození a brzo na kluky a kluka ti dovolíme až na vysoký škole.“ (Tuyet, Ž, 20 let)

Odlišný pohled na výchovu dívek a chlapců je vidět v přístupu ke škole stejně jako k počínajícímu partnerskému životu obou genderů. Na informanty muže byly v obou případech kladeny menší nároky než na dívky. Mohli například zůstat v probíhající devítileté docházce, když nechtěli na víceleté gymnázium. Zatímco jejich sestry se musely o přijetí na tento stupeň střední školy alespoň zkusit přihlásit, přestože by taky raději zůstali na běžné základní škole. Dle slov informantek to bylo proto, že mužského potomka rodiče spíše poslechli v jeho vlastních přáních.

V případě prvních vztahů je tato rozdílnost pravděpodobně nejočividnější. Informantky neměly v dospívání dovoleno scházet se s chlapci nebo mít přítele, přestože rodiče museli vědět, že se s někým vídají, nesmělo se o tom mluvit nahlas, dokud to nebylo pokládáno za vážný vztah. Příkladem takového chování je i popírání sexuálního života potomků ze strany rodičů, a to i ve chvíli, kdy je viděli při koitálními styku, což byl příklad jedné z informantek, které matka vešla bez zaklepání a vyzvánění do pokoje a našla ji s přítelem v posteli uprostřed sexuálního aktu. Matka beze slova odešla a vše v dalším rozhovoru s dcerou popřela, dokonce dívce opakovala, že musí zůstat pannou do svatby, přestože si musela být vědoma toho, že tomu tak již není. Zajímavou je v tomto i představa nalezení kondomu, který jedna z informantek rychle před matkou schovávala.

„Bratr mi přinesl kondom, dostávali ho ve škole, ani si nedokážu představit, jak by máma vyváděla, kdyby ho našla u mě, ale u něj by se vůbec nic nestalo.“ (Yen, Ž, 26 let)

Za naprostý extrém považuji následující příběh, který mi vyprávěl již výše zmíněný český strýček: *„Starší bratr ztřískal svoji čtrnáctiletou ségru, že chodila s českým klukem a do očí mi říkal, že na to měl právo. Doslova prohlašoval, že ona je holka a musí poslouchat, nesmí se tahat s klukama. To on může, on jich měl desítky a samý blondýny, ty se mu prej líbily. Dokonce jí svázal a nechal celou noc v koupelně, holka byla celá potlučená, tak jsme na to přišli.“ (pan Karlík, 57 let)*

Pohled, který výše vložená citace nabízí je sice extrémní a vliv měl patrně značně arogantní a egoistický postoj bratra. Na druhou stranu ho svým způsobem mohla umožnit rozdílná výchova chlapce a dívky v této rodině. Ta mu dala možnost na svou sestru takto nahlížet. Podobným způsobem se totiž cítily i jiné informantky, které sice neměly tak extrémní zkušenosti, ale často zmiňovaly, že se necítí se svými mužskými sourozenci na stejné úrovni.

I sami informanti si uvědomovali rozdíl mezi nimi a jejich ženskými protějšky. Zmiňovali například, že ze začátku vztahu bylo nepřipustné přiznat, že se jedná o schůzku a chodili za vietnamskými dívkami pod záminkou, že se s nimi budou učit. Doučování se tak pro většinu informantů a informantek stalo zajímavou strategií pro zakrytí začínajícího vztahu.

Kromě výše zmíněných oblastí se dívek týká další specifická část, a sice vzhled. Dle slov informantek existuje jasná představa, jak má vypadat „správná“ Vietnamka a mnohé z nich s touto představou obzvláště v dospívání bojovaly. Vietnamka by totiž měla být malá, drobná, s feminním obličejem. Navíc matky informantek před nimi často hodnotily dcery ostatních rodin a srovnávaly je.

„Myslím, že vypadám spíš jako otec a jsem na Vietnamku velká, když jsem byla malá, tak mi nikdo nikdy neřekl, že jsem hezká, takový ty věci, co se říkají holčičkám, ale známý třeba šli a řekli: já... ty jsi velká!“ (Hanh, Ž, 22)

Část výzkumu zaměřená na gender a jeho konstruování v rodině zaznamenal, že jsou ve vietnamské rodině migrantů reprodukovány hodnoty, které jsou spojeny i s jejich obecnou představou o vietnamské společnosti. Oproti chlapcům se dívky mnohem více zabývají různými zákazy a představami, které si spojují s požadavky svých rodičů. Většina informantů (bez ohledu na pohlaví) se také shoduje na tom, že výchova vietnamských dívek je přísnější.

V konstruování genderu se odráží výchova a hodnoty, které vietnamská rodina v České republice přináší a můžeme zaznamenat rozdíly mezi ženami a muži. Podle výsledků výzkumu jsou dívky od útlého věku vedeny k tradicím, dobrému až poslušnému chování a snaze chovat se dle mravů společnosti, oproti tomu chlapci se jeví uvolněněji a není na ně kladen takový výchovný tlak.

4.3 Ideální partner a mladí Vietové

Hodnoty vietnamské společnosti se odráží i při výběru partnera, kdy je nejvíce ceněno vzdělání a původ. Představa ideálního partnera sloužila jako experimentální prvek celého výzkumu k nastavení zrcadla mezi představami informantů a informantek samotných a ideou, kterou dle nich zastávají jejich rodiče. Jedním z důvodů byla skutečnost, že uzavření manželství je věcí rodiny a svatba je ve Vietnamu rodinným podnikem (Malarney 2002: 148). Jen málo z participantů výzkumu přiznává, že by si nechali do výběru partnera mluvit, i tak připouštějí, že jejich rodiče mají určitá kritéria a většina z nich by například nesouhlasila s partnerstvím/manželstvím s Čechem či Češkou. To vysvětlují prakticky jednomyslně tím, že česká a vietnamská mentalita je odlišná. Čerpají ze zkušenosti svých příbuzných a známých, kteří podobný vztah měli, a říkají, že většina takových manželství, která byla uzavřená, již dnes nefunguje či jsou dávno rozvedená. V představách o ideálním partnerovi se odráží nejen vnímání mladých lidí a představy rodičů a rodiny, ale také hodnoty, které jsou ve vietnamské společnosti vysoce zastoupeny a ceněny: (1) původ, (2) sociální a ekonomické postavení a (3) dobré mravy.

4.3.1 Původ

Původem je zde myšleno, odkud má budoucí protějšek pocházet, přičemž jsem s informanty a informantkami zde narážela na dvě možnosti, tedy z Čech a Vietnamu. Jednohlasně se shodovali na tom, že by si jejich rodiny určitě přáli budoucího životního partnera z Vietnamu. Zároveň přiznávali, že by i jejich rodiče byli pravděpodobně radši, pokud by se jednalo o Vietnamce, který stejně jako jejich děti vyrůstal v Čechách. Jelikož si uvědomují, že jsou jejich děti dnes

už jiné než mladí lidé ve Vietnamu a vztah s někým, kdo se ve Vietnamu narodil a prožil v něm většinu života, by pro ně nemusel být jednoduchý.

„Tím, jak jsem tu vyrůstala od malička, tak rodiče by pro mě nechtěli partnera, který by přijel teď z Vietnamu a neuměl by česky. Pokud bysme chtěli žít tady spolu v Čechách, tak by to bylo složitější. A když mluví dobře česky a vyrůstal tady, tak by nám to dost ulehčilo budoucnost. Navíc, když vyrůstáme v Čechách, jsme Vietnamci a máme český přátele, tak ale doma řešíme ty samý problémy a tradice a v tomhle si rozumíme.“ (Kim, Ž, 23 let)

Pouze jedna informantka měla zkušenost s partnerem, který přijel z Vietnamu až v dospělosti. Právě ta narazila na skutečnost, že se neuměl bavit s jejími přáteli, jelikož nerozuměl česky. V tomto případě se nejednalo pouze o české přátele, nýbrž i vietnamské, kteří neuměli užívat vietnamský jazyk. Rodičům se navíc nelíbilo, že právě přijel z Vietnamu a pracuje ve večerce, jelikož jen těžko získá bez znalosti jazyka jinou práci a vždy ho bude zaměstnávat jeho rodina.

Jednou z nejdiskutovanějších námitek je, že by partner/ka neměl/a být Čech/Češka. Zatímco informanti muži byli často názoru, že by si Češku třeba přivedli a rodiče by to nějak dříve nebo později akceptovali, dívky tuto možnost často automaticky zamítaly jako něco nemožného. I zde můžeme spatřovat rozdílnost ve výchově dívek a chlapců, jelikož chlapci mají pocit, že přivést českou dívku do rodiny v závěru nebude pro rodiče velkým problémem. Naopak dívky mnohem častěji zmiňují zákazy a připomínky rodičů, které je ve spojení s českými chlapci od dětství provázejí. Navíc většina z těch, které vztah s Čechem mají, to před rodiči tají.

„Třeba mi říkaj, abych si nenašel českou holku, protože, jak byli ty Vietnamci, jako ta generace rodičů, tak docela dost si našlo český manželky, ale to manželství jim nevydrželo... Podle mě proti Češkám nic nemaj, ale nechtěj, abych tak dopadl... jako kdybych si přivedl Češku, tak by asi chvíli remcali a srovnávali se s tím, ale tak zvykli by si.“ (Quang, M, 20 let)

„Mamka vzala fotku z první třídy a zeptala se: Líbí se ti někdo ze třídy? Tak já třeba: Joo... Kubík je hezký. A už začla: Ale ten se ti nemůže líbit, ty seš z Vietnamu a nebudete si rozumět, jak si s náma bude povídat, když nemluví vietnamsky a kde bys měla svatbu a tak... Já si teda říkám, že je to zas můj život, jako měla jsem českýho přítele, ale naši o tom neví.“ (Tuyet, Ž, 20 let)

Názor jedné informantky, který bohužel v současné chvíli můžeme spíše považovat za neprozkoumanou hypotézu, říká, že je velký rozdíl mezi vietnamskými rodinami v jednotlivých územních celcích, odlišných například tím, zda vietnamská rodina žije ve velkém nebo malém městě. Dívka hovořila o tom, že se setkala s tím, že přeci pro Vietnamku není vztah s Čechem překážkou a komentovala to tak, že ale vietnamské rodiny, které takto vychovávají své děti, její rodiče označují za ty až moc moderní Vietnamce.

Zde si dovolím kvantitativní odbočku, vzhledem k tomu, že nikdo z mých informantů a informantek nebyl v době výzkumu v dlouhodobém vztahu s Čechem, pokusila jsem se v rámci rychlé rešerše získat širší pohled mimo skupinu svých informantů a informantek. Požádala jsem kolegu z přírodovědné fakulty Karlovy univerzity, zda by během svého výzkumu, kdy pořizoval záběry obličejů vietnamských migrantů, rozdál těmto vietnamským respondentům několik krátkých dotazníků. Kromě personálních údajů bylo součástí šest otázek

týkajících se vztahu s Čechy: 1. Kdo tvoří okruh Vašich přátel? (uzavřená otázka s možnostmi: pouze Češi/ spíše Češi než Vietnamci/ tak půl na půl/ spíše Vietnamci než Češi/ pouze Vietnamci). 2. Měl/a jste už partnerský vztah s Češkou/Čechem? (ano/ne), 3. Pokud ano, jak byste ho označili (Spíše krátkodobý: flirt, randění, na jednu noc/Spíše dlouhodobý partnerský vztah). 4. Věděli o tom rodiče? 5. Jak se k tomu stavěli/případně proč to nevěděli?

Tento dotazník vyplnilo celkem 16 žen, z toho 8 přiznalo vztah s Čechem a 20 mužů, z toho 14 mělo zkušenosti s Češkou, tázání byli ve věku od 18 do 30 let. Více než polovina tázaných odpověděla, že většinu jejich blízkých přátel tvoří Vietnamci i Češi. Zkušenost s dlouhodobým vztahem s Češkou či Čechem mělo sedm mužů a čtyři ženy. Zatímco u mužů o tomto vztahu věděli až na jednoho tázaného všichni rodiče, u žen to bylo naopak a pouze jedni z nich o vztahu věděli. Přestože zkoumaný vzorek nemůžeme považovat za příliš velký a jeho výsledky nemohou být zobecněny, obzvláště poslední otázky přinesly zajímavé možnosti interpretace z hlediska genderu a pohledu na výběr partnera Čecha/Češky. Vzhledem k výsledkům dotazníku muži neměli větší problém o vztahu s Češkou rodičům říci, zatímco dívky se rozhodly své vztahy před rodiči tajit. Poslední otázka, jak rodiče reagovali případně, proč jim to tázání neřekli, ovšem vyznívá pro obě pohlaví stejně. Reakce byly negativní, rodiče nesouhlasili s výběrem českého partnera, ze stejných důvodů se někteří rodičům o této zkušenosti ani nezmínili, protože měli představu, že by takto reagovali⁴⁹. Přesto ale česko-vietnamské páry začínají být ve společnosti dle mých informantů a informantek častější a častější, ač stále čelí kritice ze strany vietnamských rodin.

⁴⁹Kromě výsledků, které podpořily myšlenky mých informantů, mě tento dotazník upevnil v myšlence, že toto téma je vhodné spíše na osobní rozhovor než na kvantitativní analýzu. Při zkoumání a zapisování jednotlivých dotazníků mě opakovaně napadalo, co přesně lidé asi museli prožívat a na co vše bychom se jich mohli ještě zeptat.

4.3.2 Postavení

První bod této části byl věnován původu z hlediska země či můžeme říci národnosti, sociální a ekonomický status jedince souvisí spíše s jeho původem společenským. Podle informantů a informantek se jejich rodiče vždy jako první zajímají o to, z jaké jejich případný protějšek pochází rodiny, kolik je mu let, co dělá a co studuje. Většina otázek celkově směřuje k tomu, zda je schopný zajistit patřičné finance.

„Ona je hodně důležitá ta pověst rodiny, jakmile je holka z rozvedený rodiny nebo z nějaký horší rodiny, tak se všechny nároky na ní ještě zvětšují.“ (Duong, M, 20 let)

Vzhledem k tomu, že muž by měl zajistit rodinu, považuje se za nežádoucí zejména to, že jedinec není cílevědomý a pracovitý. Vysoké vzdělání má být známkou schopnosti v životě něčeho dosáhnout. V určité symbolické rovině jsou nejlépe hodnocena ta povolání, která mají velkou váhu i v české společnosti a ve světě obecně. Za nejprestižnější partnery jsou díky tomu považováni lékaři, právníci a ekonomové. Vysoce je hodnoceno vysokoškolské vzdělání, které je dle informantů (bez ohledu na pohlaví) znakem cílevědomosti a vytrvalosti. Zde je zajímavé, že se očekává od žen i od mužů.

Právě zmíněná tři povolání uvedli shodně se smíchem všichni informanti a informantky výzkumu, což napovídá tomu, že se jedná o schéma, které je ve společnosti předáváno. Neznamená to ovšem, že každá Vietnamka se provdá za lékaře, ekonomu či právníka, ale z velké části to napovídá zaměření a snaze o budoucí vzdělání mladých Vietnamců.

Pověst rodiny je podle informantů a informantek považován za zásadní a je zajímavé, že ji může poznamenat právě nevhodné chování spojené s genderem, jako výběr špatného protějšku, střídání sexuálních partnerů, ale

také rozvod či nedokončené vzdělání. I přesto se ovšem jedná pouze o pomluvy, které s ohledem na to vzniknou a záleží na samotné rodině, jak se dále zachová. Jedna z informantek například čelí již několik let tomu, že se údajně nikdy nebude moct vdát za svého současného partnera, oba jsou Vietnamci, ale ona není z „dobré“ rodiny, takže jí její matka připomíná, že si jí on nikdy nevezme a jeho rodina jí nikdy nepřijme.

„Už s ním chodím 5 let, jeho rodina mě tak trochu stále ignoruje a mamka mi opakuje, že si mě stejně nikdy nevezme, protože oni jsou na rozdíl od nás bohatý a naši jsou navíc rozvedený.“ (Tuyet, Ž, 20 let)

Hierarchie, která byla zmiňována v rámci postavení v rodině, může být zaznamenána i uvnitř vietnamské komunity. Terénní výzkum se odehrával ve městě, kde rodiny vzájemně fungují, připravují společně velké slavnosti, tráví čas s dětmi a vzájemně se znají. Můžeme říct, že i vedle sebe působí v různých obchodních odvětvích. Přestože, jak jsem psala výše, jsou tato témata například pro narativní rozhovor určitým tabu, během doby, kterou jsem v tomto zaměření trávila, by bylo nemožné některé hranice mezi rodinami nezaznamenat. Také Češi, kteří se kolem vietnamské komunity pohybují, toto vnímají:

„A pak je tu hierarchie v komunitě, komunita je jako stát ve státě, staraj se, ochraňují, poskytnou útočiště, vše ze svého, ale když se jedinec postaví na vlastní nohy, chtějí to splatit. Máte tu za prvé bohaté rodiny, lidi se pak rozdělují pracovní podle toho, za kým z nich jdou. Bohaté rodiny jsou nejvýše a rozšiřují se sňatky. Potom máte ty příbuzný těch bohatých, ty si to postavení ještě budují. Nakonec jsou chudí. V hierarchii klesaj podle prohřešků, exekuce, podvody, špatná výchova dětí, bordel v domácnosti, to jde ruku

v ruce. Ale úplně nejniž, to jsou děti těch, který maj otce ve vězení⁵⁰.“ (pan Karlík, 57 let)

V citaci je vietnamská komunita označena státem ve státě a tuto metaforu můžeme považovat za poměrně příhodnou. Není tak divu, že pro rodiče informantů a informantek je natolik důležitá pověst jejich rodiny i rodiny jejich případných partnerů či přátel. Ve skutečnosti se totiž jedná o něco, co může významně ovlivnit i jejich vlastní společenský status.

4.3.3 Dobré mravy

S rodinou je svázána výchova, právě rodina by měla dítě dle mých informantek a informantů naučit slušnosti a respektu. To jsou dle nich dva základní prvky dobrých mravů, které musí být k rodině a starším projevovány. Informanti a informantky se často pozastavovali nad představou, že by do domu svých rodičů nemohli přivést někoho, kdo by nevěděl, jak se správně chovat. Tato skutečnost není až tak překvapivá, jelikož souvisí s pověstí jedince i jeho rodiny (viz výše).

„Musím si dávat pozor na jazyk kvůli všem těm drbům a tak, musím se chovat hodně slušně. Třeba českým rodičům můžu po nějaký chvíli i tykat, ale vietnamským to prostě neexistuje, to nejde – do konce života jenom vykání a potom jsou tam takový ty slušňácký gesta, který já třeba skoro neznam.“ (Tu, Ž, 21 let)

„Nikdy nesmíš chodit s Čechem, hlavně ne s Čechem, by to byla ostuda pro rodinu. Mně to trošku vadí, ale mamka hodně odsuzuje, že se třeba koukne na holku, co chodí s Čechem a řekne: Já jsem si myslela, že je ta holka slušně vychovaná.“ (Nhài, Ž, 18 let)

⁵⁰ Zde je myšleno vězení v České republice nikoliv ve Vietnamu.

Pro informanty a informantky souvisí se slušností i dodržování tradic a vyjadřování úcty nejen rodině, nýbrž i předkům. Stejně jako respektování rodinné hierarchie, kterou by měl vést otec a matka. Právě proto pro ně mohou být mravy jejich budoucího partnera tak důležité, za prvé by mohli výrazně ovlivnit postavení jejich rodiny a za druhé vzhledem k mocenským vztahům ve vietnamské rodině nechtějí tvořit zbytečné neshody. Očekávají od svých partnerů, že budou respektovat jejich rodinu stejně, jako ji respektují oni sami.

Z výše nastavenými požadavky o původu či postavení jedince se informantky a informanti se svými rodiči ve všem neztotožňují a věří, že většina vštěpovaných hodnot a názorů jsou spíše veřejně deklamované postoje než reálná praxe, v mnoha ohledech se jim ale sami přizpůsobují. Dívky mnohem silněji než chlapci souhlasí s tím, že by se představě rodičů měly podřídít. Mužští jedinci naopak často argumentují, že je to jen a pouze jejich volba a často se shodují na tom, že by neměli problém přivést svým rodičům jakoukoliv partnerku, kterou by chtěli – což může být vysvětleno i tím, že na ně není v porovnání s výchovou dívek tvořen takový tlak.

Zajímavé je, že podle informantů a informantek pro jejich rodiče není důležité, zda budou do svého budoucího partnera či partnerky zamilovaní či dokonce, jestli ho před svatbou více poznají. Setkala jsem se s názorem, že cit mezi manžely přichází až po svatbě, že láska je právě výsledkem všech ostatních zmíněných faktorů, které budou vést ke spokojenému životu. Pro informanty a informantky byla ovšem důležitá a sami trvali na tom, že si partnery a partnerky chtějí vybrat dle vlastních preferencí a zamilovat se.

*Chtějí, abych se co nejdříve vdala a říkají, proč byste se měli poznávat
– na poznávání budete mít celý život. (Yen, Ž, 26 let)*

4.4 Rozprava k výsledkům

Na základě praktického zhodnocení dat získaných v průběhu výzkumu bylo ukázáno několik tematických bloků, níže budou tyto informace zařazeny do současného empirického i teoretického poznání české a zahraniční literatury. Data z terénního šetření získaná s jednou skupinou informantů a informantek nemohou být jako výsledky kvalitativního výzkumu kvantifikovány a zobecňovány na vietnamskou migrantskou komunitu v Čechách, považují ovšem za důležité se na ně podívat v kontextu současných i proběhlých výzkumů a teorií.

4.4.1 Rodina

V rámci terminologie příbuzenství bychom vietnamskou rodinu podle výpovědí informantů a informantek mohli označit jako rozšířenou příbuzenskou jednotku, v níž dochází k propojení více generací, ke stejnému závěru dochází moji kolegové v Česku i ve světě (Tingvolda 2012a; Martínková 2008, 2010). V rodinách informantů a informantek jsou reprodukovány tradice, předávána rodinná dědictví i postavení, stejně jako popisují zastánci antropologie domu (Gillespie 2000). Rodina tak plní pro informanty a informantky funkci stavebního kamene, jak je metaforicky nazvána v kapitole 2.1.1.

Každopádně vzhledem k tomu, že se jednotliví členové rodiny nenacházejí na jednom místě, respektive v jednom státě, nemůžeme rodiny informantů a informantek práce chápat jako staticky ohraničený celek v jednom prostoru, nýbrž jako systém interakcí „tady a tam“ (Evergeti, Ryan 2011: 356). Často dochází k zachování vazeb mezi příbuznými a jejich vzájemnému upevňování, což ovšem umožňuje i silnější přenos rolí a stereotypů spojených s rodinným či partnerským životem. Přetrvávající vliv rozšířené rodiny u

migrantů ve světě je v současné době možný díky používání sociálních komunikačních sítí, což zároveň umožňuje utvářet zmíněné interakce. Díky tomu je možné udržovat i materiální a sociální závazky k příbuzným ve Vietnamu i k těm, kteří jsou roztroušeni po světě (Tingvolda a kol. 2012a). Tato svázanost s rozšířenou rodinou ovšem může ovlivnit i akulturaci v nové zemi, například výběr přátel či prosazování spíše endogamních svazků v rámci komunity.

Mladí Vietnamci jsou významně ovlivňováni svou vietnamskou rodinou i českou společností, přičemž nemůžeme říci, že by ztráceli vazby se zemí původu tedy Vietnamem, k čemuž ve své disertační práci dochází i Alena Svobodová (2017). Právě zde můžeme nalézt rysy transnacionalismu, k němuž řadíme udržování zmíněných rodinných vazeb ve větších vzdálenostech i fungování aktéra v různých transnacionálních polích (Vertovec 2001; Szálo 2007).

Vliv rozšířené rodiny na výchovu dětí vietnamských migrantů nenalezneme pouze v českém prostředí, nýbrž i v zahraničí. Na utváření jedince se tak podílí členové rozšířené rodiny a sourozenci, jazyk a kulturní kontinuita či náboženství (Tingvolda a kol. 2012a, 2012b ; Szymanska-Matusiewicz 2014: 199-201). V práci je uveden i příklad, kdy se nemusí jednat o obousměrný tok hmotných a nehmotných statků, nýbrž i o živé jedince (Orellana a kol 2001). Svým způsobem se může jednat o taktiku rodičů, kteří usoudí, že se o dítě v nové zemi nemohou postarat a využijí možností, které jim dávají příbuzní v rodné zemi. Na venek tento tah ovšem mohou označit jako příležitost pro dítě naučit se jazyk a hodnoty společnosti, ze které vychází.

Dvě kulturní prostředí ovšem neovlivňují pouze děti migrantů nýbrž i jejich rodiče, ti tak mohou čelit například střetávání s tím, jak byli vychováváni oni a jak se očekává, že bude dítě vychováváno v zemi, do níž přišli. Vietnamští rodiče v Norsku reflektují snahu o propojení těchto dvou pohledů, zároveň trvají na výuce vietnamského jazyka a zapojení starších dětí do domácnosti, zejména

formou starání se o mladší sourozence (Tingvolda a kol. 2012b). Podobným způsobem můžeme vidět jednat i rodiče informantů a informantek práce. Zejména poté, co vidí vychovávat své děti českými chůvami, jelikož se společně s nimi učí tradice naší země. Výhoda je toto například pro mladší sourozence, u nichž již rodiče ví, jak se které svátky slaví a více je s dětmi mohou prožít. Díky této znalosti také mohou postupně od volby dlouhodobých českých chův, z nichž by se postupně stávali babičky či tety pomalu upouštět a jejich roli mohou stejně jako v Norsku zastat sourozenci.

Neopomenutelnou složkou českého pole, která výrazně zasáhla i rodinný život, se mým informantům a informantkám staly české chůvy, ostatně stejně jako i dalším mladým Vietnamců v České republice (pro srovnání Brouček 2003b: 20; Suralová 2012). Z hlediska výzkumu bylo zajímavé, že tuto úlohu mohou zastávat i muži vystupující jako strýčci či dědečci. Silnějším spojení vietnamských dětí a těchto českých „příbuzných“ nahrává i to, že jsou tyto ženy označovány českou příbuzenskou terminologií a právě takovou roli v rodině malého Vietnamce zastávají, jelikož s nimi tráví Vánoce, Velikonoce, prázdniny, slaví narozeniny. Přesně toto pojetí nahrává tomu, že příbuzenství nevzniká pouze biologicky, ale i jako sociální proces skrze výchovu a vztah s těmi, kteří nás vychovávají. Příklad, který zde může být uveden, je dělení rovin otcovství na biologickou, genetickou a sociální (Barnes 1961). První dvě zmiňované odkazují k biologickému příbuzenství a označují za otce toho, jehož geny dítě nese, o němž se domníváme, že dítě zplodil. Sociální otec je ten, kdo dítě vychovává a působí tak v roli otce. V rámci této kategorizace bychom patrně mohli říci, že české babičky, dědečci, tety a strýčkové se stali právě těmito sociálními příbuznými.

Setkávání českého a vietnamského prostředí vedlo k otázkám a diskuzím na téma rozdílnosti starší a mladší generace, rodičů a dětí. Podle některých

autorů věnujících se migraci může být jedním z problémů potomků migrantů určitá vykořeněnost a pocit, že svým způsobem nepatří do žádné země – v případě této disertační práce ani do Vietnamu ani do Čech. Předpokládá se, že nemají jako jejich rodiče tak silná pouta s tradicí své země, ale zároveň nemusí vnímat ani spojení s takzvaným „češtvím“. Vietnamci pro toto odloučení druhé generace migrantů používají specifický termín Măt Góc – ve volném překladu „vykořeněný“⁵¹. Teoretici migrace používají spíše pojmy jako *akulturační trhlna* (Portes, Rumbaut 1996) či *etnická anomálie* (Eriksen 2012: 109-113). Dle výzkumu uskutečněného mezi vietnamskými migranty v New Orleans docházelo k takzvaně větší akulturační trhlině mezi jedinci, kteří cítili menší sounáležitost k vietnamské identitě. To se projevovalo méně silnou kohezí v jejich rodině. Silným nositelem soudržnosti s rodiči se zdá být jazyk, pokud vietnamští migranti hovořili stejným jazykem jako jejich rodiče, pomyslná sociální vzdálenost mezi nimi byla menší (Ho 2010).

Na základě interpretace dat se domnívám se, že se v případě těchto „trhlin“ bude jednat více o problém budoucí třetí generace a ve výpovědích informantů a informantek z řad první a půlté a druhé generace tedy zaznívá jen vzdáleně. Více patrný rozkol mezi vietnamským a českým prostředím by mohl být pocíťován u mladších sourozenců informantů, které jejich starší sourozenci označují za „počeštělejší“, ale to je spíše hypotéza k dalšímu prozkoumání, která v současné chvíli a vzhledem k věku těchto dětí není dost dobře ověřitelná⁵². Souhlasím ovšem s myšlenkou jazyka jako spojnice mezi jednotlivými

⁵¹V roce 2014 vznikl stejnojmenný amatérský/studentický film „Măt Góc“, jehož autorem je Dužan Duong.

⁵²Navíc tento pohled nabízí více možností interpretace, sourozencům se sice jejich mladší bratři a sestry zdají počeštělejší, protože se více orientují v české kultuře, což popisovali zejména znalostí českých tradic a svátků, množstvím českých přátel. Na druhou stranu jsem se v poslední době setkala s řadou dětí, které nastupovaly do školní docházky a díky absenci české chůvy neovládaly český jazyk přestože, byly narozeny v Česku. Zde by tedy byl nasnadě spíše výzkum týkající se mladších dětí, jejich schopností a integrace do českého prostředí.

generacemi, jelikož většina informantů a informantek vietnamštinu neovládá na stejně dobré úrovni jako češtinu, v práci bylo například zmíněno, že někteří nedokážou ve vietnamštině číst a psát. Naopak jejich rodiče neovládají češtinu jako jejich děti, i to informanty a informantky často vedlo k tomu se začít vietnamštinu doučovat v pozdějším věku.

Mezigeneračním konfliktům věnují velký prostor výzkumy asijských migrantů v Americe, dle kterých patří vietnamské rodiny, k těm kde dochází k největším střetům mezi západním a východním myšlením (Ying, Chao 1996). Největší rozkol je pak zaznamenán v době adolescence, kdy dochází mezi vietnamskými rodiči a jejich dětmi k výrazným střetům (Choi a kol. 2008). Mladí migranti tak sice cítí odpovědnost ke své rodině, ale zároveň touží po větší svobodě a možnosti volby (Kwak, Berry 2001). Z proběhlého výzkumu nevyplývá, že by tato pomyslná vykořeněnost ovlivňovala vztah k rodičům a rodině, naopak mezi dětmi a rodiči existuje silná svázanost a příbuzenství bylo pro informanty a informantky důležitou hodnotou. Rozkoly se ale projevují ve vnímání situací, preferencích trávení volného času, výběru přátel i partnerů, zde můžeme říct, že právě mladí migranti v dospívajícím věku toto mohou pociťovat silněji, jelikož se více srovnávají se svými českými vrstevníky. To se projevuje například během základní školní docházky a následně při výběru střední školy. Podle výsledků výzkumu měli tyto pocity informanti a informantky právě v období dospívání.

Kladné a pozitivní vztahy, které mladí Vietnamci chovají i k celé vietnamské komunitě (Jánská a kol. 2011: 486), mohou být ovšem zaměněny za závazky, které mnohdy *banánové děti* ke svým rodičům cítí. Vyplývají ze skutečnosti, že jejich rodiče jsou v českých zemích proto, aby svým dětem zajistili lepší budoucnost (Souralová 2014: 84-86). Data výzkumu by zde podpořila obě dvě teze, pozitivní vztah i pocit povinnosti a dluhu, je pravdou, že

by se zde ale měly cíleně oddělit dvě linky, kterými je na tuto situaci nahlíženo. Hovořili-li informanti a informantky o členech rodiny jednotlivě a svých vztazích k nim, byli vřelí a pozitivní. Na druhou stranu, pokud šlo o to, co se od nich očekává, ať už se jedná o jejich vlastní ambice či výběr partnera, rodina byla považována za hnací motor a tím pádem určité břímě, které v nich vyvolávalo povinnost. Vysvětlení můžeme nalézt i v tom, že vietnamská výchova vychází z konfuciánství a to zahrnuje důslednou poslušnost dětí vůči rodičům, úctu a silnou sounáležitost k rodině (Hong 2010: 255, Phan 2005).

4.4.2 Gender

V teoretické kapitole 2.2 je představeno nejen to, co je genderem jedince, nýbrž i to, jak se během posledních desetiletí měnilo postavení žen a mužů ve společnosti. I ve Vietnamu samotném se odehrála v rámci 20. století v postavení žen značná změna, svou houževnatost a samostatnost ukázaly v rámci vietnamsko-americké války, kdy v jižním Vietnamu zastávaly místa dobrovolných vojáků a na severu bránily vesnice, z nichž muži odešli do boje (Vasiljev 1999: 78-79). Poslední velká změna ve vnímání genderu přišla do Vietnamu společně s komunistickým smýšlením a jeho střetem s konfuciánstvím. Důsledkem byly některé změny v postavení vietnamských žen, které získaly zejména větší samostatnost. Od druhé dekády 20. století se zde odehrává výrazná změna, ženy začínají vstupovat do komerční sféry a i jejich image je měněna skrze západní trendy (Faxy 1998). Vietnamkám v České republice přinesla samozřejmě největší změnu migrace, která s sebou přinesla i rozsáhlé možnosti podnikání. Postupně vietnamské ženy získávaly v rámci rodiny i veřejné sféry více pravomocí, kromě starání se o děti, to tak často byl i obchod a manipulace s penězi. Významné postavení ženy získaly například díky činnostem, které byly spojeny s přispíváním do rodinného rozpočtu (Martínková 2008: 197).

Přes výše zmíněné změny mají ženy podle výsledků práce v hierarchii vietnamské rodiny v České republice stále podřazené postavení, stejně jako v řadě dalších zemí a ve Vietnamu. Někteří autoři toto vykládají jako vliv konfucianismu (Kibria 1993: 109), ten totiž nastavuje jasnou hierarchii ve společnosti, kterou tvoří společenský řád opírající se dvojice: král a subjekt; otec a syn; manžel a manželka (Phan 1993: 376). Hierarchické vztahy v rodině se kromě postavení staršího k mladšímu, dají velmi dobře znázornit i genderovými rolemi a s nimi svázanými stereotypy. S největší pravděpodobností většina pochází opravdu z konfuciánské tradice a čínského vlivu, který byl ve Vietnamu dlouhá léta prosazován. Tento myšlenkový směr měl prosazovat patriarchální předobraz rodiny, jehož předobrazem měla být středověká královská či císařská vláda⁵³ a ostatní se jí měli alespoň vzdáleně přiblížit.

Žena byla ve Vietnamu od narození chápána jako součást rodiny svého potencionálního manžela, nikoliv primárně své vlastní. Syn naopak byl v rámci tehdejší patriarchální rodiny nositelem rodinného, duchovního dědictví (Vasiljev 1999: 159). Přestože je zde použito spojení „tehdejší patriarchální rodiny“, které odkazuje na čas minulý, bylo možné vysledovat výše položenou myšlenku i u některých vypovědí informantů a informantek. Například ve chvíli, kdy jedna z informantek popisovala tradiční oltář předků a zmínila se, že ona ale většinu rituálů kolem něj nezná, protože jí matka řekla, že se je učit nemusí, jelikož stejně bude mít oltář v rodině svého manžela a bude muset uznávat jeho tradice. Případně druhý příklad, když se jedna z informantek vdávala, rodiče jejího manžela trvali na tom, že by po svatbě měli bydlet u nich v domě, přestože do té chvíle žili oba dva v jiném městě. Nakonec se mladí manželé prosadili vlastní bydlení, v čemž můžeme také spatřovat rozkol mezi tradicemi mladší a starší generace.

⁵³ Král a subjekt.

Protěžované postavení muže bylo nejvíce patrné zejména ve chvíli, kdy informanti a informantky popisovali postavení nejstaršího syna, zde si opět mohu vypůjčit citaci výše a zopakovat, že syn byl nositelem rodinného a duchovního dědictví. O tom vypovídali například informanti, kteří sami nejstaršími syny byli či informantky, které měly staršího bratra. Postavení jim připomínali nejen příbuzní ve Vietnamu tím, jak se o nich vyjadřovali, nýbrž i rodiče v Česku. Z pohledu informantů a informantek probíhal rozdíl zejména ve výchově a různých zákazech v dospívání. Kromě hierarchie mezi mužem a ženou, nalezneme ve vietnamské společnosti takový vztah mezi staršími a mladšími – takže rodiči a dětmi. Podle informantů a informantek se i nejstarší syn musí zodpovídat své matce do doby, kdy bude žít jeho otec. Následně se tento vztah mezi nimi proměňuje a matka je ta, která má poslouchat nejstaršího syna. Celou situaci jako kdyby přímo popisovala jedna z obecně známých Konfuciových citací: Žena se za svého života podřizuje třem mužům: v dětství otci, v zralém věku svému muži a ve stáří svému synovi. Běda ženě, která se tomu vzepře.

Mezinárodní výzkumy (Rosenthal 1996; Kibria 1993; Zhou, Bankston 2001; Bankston 1995) dokládají, že existují patrné rozdíly mezi výchovou a vzděláním vietnamských dívek a chlapců. Stejně jako existuje odlišné postavení těchto dvou kulturních pohlaví. Ve vietnamské rodině jsou genderové role silně rozděleny a toto rozdělení přetrvává i u migrantských skupin (Kibria 1993). Právě ženy migrantky mají být těmi, které důrazně drží pohromadě vietnamskou rodinu v zahraničí, snaží se sice využít naplno všech nových zdrojů hostitelské země, ale zároveň i udržet strukturu a tradiční ráz vietnamské rodiny (Kibria 1993: 109).

Podle textu, který pojednává o potomcích vietnamských migrantů v Austrálii (Rosenthal 1996), mají tyto děti pocit, že je jejich výchova méně přísná, než byla výchova jejich rodičů ve Vietnamu. Přesto se ale vyjadřují

k tomu, že problém v nové zemi mají spíše vietnamské dívky - dcery, jelikož jsou na ně kladeny větší nároky a více se u nich tak střetávají hranice mezi oběma kulturami (Rosenthal 1996). U druhé generace se tak střetává tvrdohlavý tradicionalismus rodičů s touhou po osobní svobodě mladých jedinců. Právě vysoké nároky, které jsou na dívky kladeny a jejich větší kontrola ze strany rodičů, jsou považovány za příčinu lepšího školního prospěchu vietnamských dívek oproti chlapcům (Zhou, Bankston 2001; Bankston 1995). V Čechách například dívky přiznávají, že je pro ně vzdělání velmi důležité, přestože na začátku byly ke studiu na gymnáziu přinucené rodinou (Hubertová 2016:12).

Následkem negativního pygmaliónského efektu se u žen často projevuje přijetí role, kterou jim společnost dává, když s nimi například společnost jedná příliš žensky, tak se takovými skutečně stávají. Podle Pierra Bourdieu jsou tak ženy například odrazovány od některých studijních a pracovních pozic či postrkovány více mimo veřejný prostor (Bourdieu 2000). V řadě společností jsou podobným způsobem ženy přiřazovány do takzvané domácí sféry a přijímají hodnoty, normy a povinnosti spojené s jejich genderem⁵⁴. Podle výpovědí informantů a informantek byl mezi nimi a jejich mužskými protějšky rozdíl, který se odrazil zejména ve výše popsané odlišné výchově a očekáváních, která od nich jejich rodiče měli. Právě ta jsou spojena s kulturním pohlavím, kdy je očekáváno, že vietnamská dívka bude něžná, krásná, ochotná, starající se a hlavně poslušná. Na základě výzkumu není jednoduché podobným způsobem charakterizovat muže, měl by být vzdělaný, ale jako hlavní bod bylo uváděno, že by se měl umět postarat o rodinu a dokázat ji finančně zajistit.

⁵⁴ Více viz kapitola 2.2 Gender.

4.4.3 Ideální partner

V 21. století není výběr partnera něco, u čeho bychom očekávali výraznější vliv rodičů, společnost má za sebou sexuální revoluci a emancipační vlnu, které výrazně do partnerských životů v tomto směru zasáhly. Na druhou stranu může být rodina stále vlivným činitelem v tomto rozhodování. Celkově můžeme ve výběru partnera rozeznat dvě obvyklá hlediska: (1) fyzickou atraktivitu a (2) kulturní předpoklady – zahrnující i sociální a ekonomické faktory. Právě rozdíly v rozlišování těchto vlivů mezi muži a ženami jsou prokázány mnoha výzkumy (Weiss 2009; Karsten 2006; Hewstone, Stroebe 2006: 419 - 449). Obě pohlaví se liší ve strategiích výběru vhodného partnera a preferencích. Pro ženu má být v posuzování mužského protějšku důležitý materiální fakt, posuzována je například schopnost postarat se o rodinu a větší důraz je kladen na socioekonomický status muže (Karsten 2006). Muži při výběru partnerky naopak preferují více fyzickou atraktivitu. Z výzkumů vyplývá, že se u mužů vyskytuje větší preference žen s juvenilními rysy. Takové ženy působí mladě a tím pádem vyvolávají dojem vyšší reprodukční kapacity (Hewstone, Stroebe 2006: 440). Navíc „obvykle platí, že jsou k sobě přitahováni jedinci, kteří jsou přibližně stejně atraktivní. Je-li míra atraktivity značně odlišná, postupně začne být vztah neuspokojivý pro oba partnery“ (Hewstone, Stroebe 2006: 441).

Kapitola 4.4.3 věnovaná výběru ideálního partnera nepojednávala o fyzické atraktivitě, ale můžeme v ní nalézt druhou taktiku, kdy jedinec zohledňuje ve svém rozhodování o budoucím protějšku kulturní předpoklady, včetně sociálních a ekonomických faktorů. Za kulturní předpoklad zde považuji to, co jedinci dává jeho vietnamská rodina a komunita, ovšem v případě *banánových dětí* se toto střetává navíc s optikou české společnosti.

Jak bylo ukázáno, rodiče informantů a informantek by své děti rádi viděli po boku dalších Vietnamců a nikoliv Čechů či jiných cizinců, což je dozajista

určitý kulturní předpoklad. Ideálním spojením by se tak stal homogenní vietnamský pár dvou *banánových dětí*, což vypovídá o uzavřenosti vietnamské komunity, která se může projevat i touto formou endogamie. Jedinci zainteresovaní v interkulturním vztahu často musí čelit různým překážkám ze strany rodiny i veřejnosti, které například znamenají, že je jejich společnost či rodina jako pár nepřijímá (McFadden, Moore 2001). Vliv odlišné kultury není patrný jen v soukromé sféře, nýbrž také v takových aktivitách jako je trávení volného času. Provedený výzkum v USA prokázal, že se smíšené páry často snaží vybírat prostředí, v němž bude menší či žádná možnost výskytu negativní reakce okolí (Hibbler, Shiner 2002).⁵⁵ Za způsob vyrovnání se partnerů s vlastní jinakostí páru, může být označeno vzdání se hodnot, zvyklostí a dalších atributů kultury jednoho z páru nebo vytvoření vlastního pojetí kultury skrze syntézu obou jedinců (Markoff in McFadden, Moore 2001: 265). Rodiče se často do vztahů informantů a informantek angažovali, zejména poskytovali rady, vyjadřovali starosti a vyslovovali podmínky, které by na budoucí partnery svých dětí měli.

Postoj informantů a informantek je ovšem velmi individuální, spatřovat v něm můžeme právě ovlivnění českou společností, která na ně působí otevřeněji a méně zkostnatěle. Na tomto základě se o své budoucnosti chtějí rozhodovat sami a zejména informanti muži přijímají myšlenku na možnost české partnerky bez ohledu na to, co by si o tom mysleli jejich rodiče. K podobným závěrům dochází i výzkum odehrávající se v letech 2012-2014, ze kterého vyplývá, že do výběru partnera může sice zasahovat i respekt k vědomě

⁵⁵ Zmíněný výzkum reflektoval interkulturní páry skládající se z Afro-Američanů a evropských Američanů.

i nevědomě vysloveným přáním rodičů, každopádně vlastní postoj a přístup může být velmi individuální (Svobodová, Jánská 2017: 129).⁵⁶

Dle závěrů proběhlého šetření je stále patrné, že vietnamští rodiče neradi vidí smíšené vztahy svých dětí a zejména informantky s jejich názory svým způsobem souhlasí. Z výzkumu Hubertové mezi mladými vietnamskými ženami v Čechách vyplývá, že její informantky se smíšeným vztahům nebrání a hlavním kritériem je pro ně kulturní tolerance partnera, zároveň ovšem polovina z nich má dlouhodobý vztah s Vietnamcem, přičemž dochází k názoru, že by vztah s nevietnamcem přinesl komplikace do jejich rodinných vztahů (Hubertová 2016: 12-13). V zahraničních výzkumech se objevuje, že mladí Vietnamci žijící mimo Vietnam dávají přednost partnerovi, který je také Vietnamec (Chen a kol. 2001). I informanti a informantky práce by oproti Vietnamci nebo Vietnamce z Vietnamu preferovali Vietnamce, který si prošel stejnou životní trajektorií, tedy někoho, kdo vyrostl v jiné zemi, nejlépe v Česku a zažíval v dětství to samé, co oni. Participanti práce bez ohledu na pohlaví často naráželi na tradičnost své komunity a rodiny, je zajímavé, že i to by mohlo být důvodem, proč by nechtěli Vietnamce vyrůstajícího ve Vietnamu, kde jsou dle nich rodiny stále tradičnější (pro srovnání Svobodová, Jánská 2017: 130; Svobodová 2017).

Výše bylo řečeno, že do výběru partnera zasahuje i sociální a ekonomický status jedince. Důležitost statusu jedince ve výběru partnera je zmiňována v mnoha výzkumech, a to zejména z ženského pohledu. Pro ženu má být

⁵⁶ Pro zajímavost přikládám informace k demografickým datům sňatkovosti pro rok 2017. V tomto roce bylo v České republice uzavřeno 52 567 sňatků, z toho 2 654 žen si vzalo cizince a 1994 mužů si vzalo cizinku. Ženu Vietnamku si vzalo 60 Čechů, muže Vietnamce si vzalo 49 Češek. O deset let zpět byl počet sňatků mezi českými muži a vietnamskými ženami vyšší, jednalo se o 101 sňatků, oproti tomu byl ale výrazně nižší počet uzavřených manželství mezi Čechy a Vietnamci, kdy šlo o 57 sňatků. V roce 1997 se jednalo dokonce o 185 uzavřených manželství mezi Čechem a Vietnamkou a 334 sňatků mezi Čechkou a Vietnamcem (ČSU 2018). Je ovšem pravděpodobné, že značná část sňatků v minulosti byla výrazně účelová a jejím cílem bylo získání trvalého pobytu na území ČR.

v posuzování mužského protějšku důležitý materiální fakt, posuzována je například schopnost postarat se o rodinu, kladen je větší důraz na socioekonomický status muže (Karsten 2006). To můžeme spatřovat ve jmenování preferovaných pracovních pozic či potřebě, aby muž rodinu zaštil a uživil, viz přirovnání muže k pojištění. Sociální status a s ním vertikální i horizontální postavení jedince ve vietnamské společnosti souvisí i s postavením jeho rodiny a označit ho můžeme za prakticky stejně důležitý jako národnost jedince. Postavení rodiny je podle informantů a informantek práce pro jejich rodiče velmi důležité. Vietnamské rodiny se hodnotí navzájem, posuzují se podle výsledků dětí či finanční zdatnosti a zahanbit je může i chování jednoho člena.

Z kulturního hlediska je zajímavá otázka mravů, jelikož i její základ můžeme opět hledat v konfuciánství. Informanti i informantky hovořili o důležitosti dobré výchovy a pochopení pravidel, která jsou ve vietnamské rodině. Zmiňovali to i ve vztahu s nevietnamcem, kdy je důležité, aby se jejich případný protějšek choval k rodičům správně a s úctou. Pro konfuciánství hraje důležitou roli pět základních ctností: shovívavost, spravedlnost, zdvořilost, znalosti, věrnost (Phan 1993: 376). Právě zdvořilost se zdá být základním pravidlem v komunikaci mezi vietnamskými rodiči a partnery jejich dětí.

V teoretické části 2.1.2 Svazek muže a ženy byla představena idea romantické lásky. Z hlediska výsledků výzkumu docházím k názoru, že právě ta ovlivňuje postoje informantů a informantek. Přestože se částečně cítí ovlivnění názory a výchovou svých rodičů, partnera si chtějí vybrat sami, neohlíží se již tolik na to, z jaké by měl být společnosti a je pro ně důležitá právě idea zamilovanosti. To znamená, že pokud se rozhodnou vybrat si Čecha, věří, že se s tím v závěru rodiče smíří, stejně jako by se museli smířit s jakýmkoliv jiným cizincem⁵⁷.

⁵⁷ Zde nalézám ovlivnění českou společností, jelikož vietnamští rodiče svým dětem podle výpovědí informantů a informantek důležitost tohoto citu nezdůrazňují, pro další prověření by ovšem byl zapotřebí výzkum zaměřený přímo na vnímání „romantického vztahu“ mezi partnery.

5 MOŽNOSTI KOMPARACE

V části věnované metodologii výzkumu byla jako jedna z možností vyrovnání se s terénem informantů a informantek, kteří se sami pohybují na pomezí dvou sociálních skupin, zmíněna možnost komparativního výzkumu. Na počátku studia mě přijímací komise postavila před skutečnost, že při šetření v migrantských skupinách je důležité znát jejich zemi původu, vidět tradice a hodnoty, z nichž pocházejí takzvaně v praxi. Ze začátku jsem se s touto myšlenkou neztotožňovala a již při přijímacím řízení jsem se snažila přítomné přesvědčit, že moji budoucí informanti a informantky budou přeci hovořit stejným jazykem jako já a žít budou tady v Česku. Nechápala jsem, proč bych se měla vydat někam, kde někteří z informantů a informantek ani nebyli.

S odstupem času ale musím s mými tehdejšími oponenty souhlasit, přestože informanti a informantky výzkumu žijí v Čechách, není tomu dávno, co jejich rodiče opustili Vietnam a my bychom měly prozkoumat možnosti srovnání toho, jak žijí Vietnamci tady i tam. Jak moc se jejich život v některých oblastech změnil a odlišil od jejich příbuzných, se kterými jsou stále v kontaktu.

Komparativní výzkumy nám právě toto srovnání umožňují. Tyto výzkumy mohou otevřít nové obzory a možnosti interpretace. Níže budou představeny dva příklady komparace, do nichž jsem mohla nahlédnout během studií etnologie, jsou to vzdělávání/výchova a pojmenovávání. I tato zdánlivě vzdálená témata se dotýkají rodiny a genderu. Zejména v případě prvního z nich, části 3.1 Vietové, vzdělání a výchova, jelikož jak bylo několikrát v práci řečeno právě rodina má velký vliv na výchovu jedince a jeho postoje. Část 3.2 Vietové, jména a pseudonymy naopak kromě samotného pojmenovávání potomků a vytváření přezdivek vypovídá o vnímání informantů a informantek skrze užívání oficiálních vietnamských jmen a českých přezdívek, což souvisí s integrací *banánových dětí* do české společnosti.

5.1 Vietové, vzdělání a výchova⁵⁸

V roce 2018 jsem se v komparativním výzkumu, který uzavřel má magisterská pedagogická studia, věnovala percepci vzdělání u mladých Vietnamců v Čechách a Vietnamu. Interpretace dat tohoto výzkumu byla rozdělena do jednotlivých podkapitol, které tematicky pojednávaly o vztahu jedince k edukačnímu procesu a hodnotě vzdělání: (1) z hlediska rodinného prostředí, (2) individuálních potřeb a (3) vidiny budoucnosti. Cílem práce bylo podat reflexi nejen samotného vzdělávání, ale také jeho propojení s ohledem na socio-kulturní prostředí jedince a života cizinců – migrantů i jejich potomků v České republice.

Současné diskuze v českém prostředí často směřují k tomu, že úspěšnost vietnamských dětí v českém školství je dána snahou o co nejúspěšnější integraci v nové společnosti. Na téma vzdělání z pohledu vietnamských migrantů můžeme ale ve skutečnosti nahlížet ze dvou rovin. (1) Migračního procesu a (2) Kulturního dědictví. První z pohledů pojednává často o vietnamských migrantech takzvaně synchronním způsobem, čili tady a teď. Jedná se například o interpretaci úspěšnosti vietnamských žáků jako výsledku migračního procesu. Kdy „vzdělané dítě rovná se integrované dítě, integrované dítě rovná se úspěšný rodič, úspěšný rodič rovná se naplnění migračního projektu“ (Souralová 2014: 95). Pokud se toto podaří, považují migranti proces migrace za úspěšný a nejen to, za úspěšné jsou tak považováni i samotní rodiče mladého Vietnamce (Souralová 2014). Díky škole se tak Vietnamci postupně integrují do české společnosti, a to po stránce sociální, kulturní, identifikační i institucionální (Jánská a kol. 2011). Pro sociální integraci Vietnamců jsou děti považovány za klíčové. Od druhé generace se navíc očekává, že by mohla zásadně proměnit obraz

⁵⁸ Základem této části je výzkum pro diplomovou práci na PEDF UK odevzdané a obhájené v roce 2018 (Bednářová 2018).

Vietnamců i jejich ekonomickou činnost v České republice (Hofírek, Nekorjak 2012).

Zmínky o důležitosti vzdělání a potřebě nejlepších výsledků ovšem nenalzáme pouze v zemi příchodu – v tomto případě České republice, nýbrž i ve Vietnamu jako zemi původu (například Crawford 1968: 91). Kulturním dědictvím je myšlen vliv rodiny a výchovy, který můžeme považovat za socio-kulturní determinantu pohledu na vzdělávání. Ten je i v současné vietnamské společnosti ovlivněn zejména myšlením Konfuciovým, kde nalezneme důležitost vzdělání i respekt k učení a učitelům (Stuchlíková, Vokrojová 2013). Souvisí s tím i představa, že čím vyšší vzdělání jedinec má, tím lepší je jeho výchozí pozice do dalšího života (Šišková 2001). Můžeme říci, že „úcta ke vzdělanosti je asi nejpozitivnějším dědictvím tradiční vietnamské kultury (Černík a kol 2006: 82).

Vietnamští učitelé ve Vietnamu sami dbají na výuku zaměřenou na chování a morální hodnoty, o čemž vypovídá i vietnamské přísloví „Napřed se nauč chování, pak se nauč lekci“ (Baurain in Phan, Phan 2009: 136).⁵⁹ Bez ohledu na vyučovaný předmět jsou vietnamští učitelé v první řadě považováni za nositele morálních hodnot. Učitel se tak stává jakýmsi morálním průvodcem a vychovatelem. Kromě konfucianismu můžeme kořeny těchto morálních základů, vzájemné úcty a pospolitosti zde najít v buddhismu, taoismu a ideovém myšlení Lac Viet. Díky tomu, že jsou učitelé společností považováni za motory morálních hodnot, je i respekt k nim a jejich profesi mnohem větší. Zároveň tato situace sama o sobě učitele zavazuje, spojuje a formuje jejich identitu (Phan, Phan 2009).

Dle Ivy Stuchlíkové a Nely Vokrojové (2013), které se právě vlivu konfucianismu ve své studii věnují, by měly být rozdíly v behaviorální rovině interpretovány nejen s ohledem na kulturní vzorce chování, ale také

⁵⁹ Ve vietnamštině: *Tien hoc le, hau hoc van*.

v součinnosti s rozvojem základních psychických potřeb, klíčových učebních motivů, atribučních mechanismů a cílových preferencí žáků (Stuchlíková, Vokrojová 2013: 20). Navrhuji zde nahlížet na vzdělání z pohledu synchronního i diachronního, tak abychom měli na zřeteli vliv migrace informantů a informantek i jejich sdílené kulturní vzorce, které mají společné se zemí původu.

Následující data byla získána v rámci komparativního výzkumu mezi Vietnamci v Česku a Vietnamu. Získaná data od obou skupin byla nejprve tříděna, kódována a kategorizována, následně proběhla formulace základních jádrových tvrzení, jejich interpretace, komparace a teoretická generalizace. Vyhledávány byly kódy týkající se vzdělání a rodiny; vzdělání a jedince; vzdělání a budoucnosti, jednalo se tak o tři hlavní skupiny tematicky spojené s výsledky šetření. Rozhovory se zaměřovaly na život ve vietnamské rodině, dětství či školní docházku. Odděleně byla realizována i část výzkumu s informanty a informantkami z Vietnamu, která byla následně komparována s výsledky v České republice.

Ze získaných dat vyplývá, jak výrazný vliv mají na své vietnamské informanty a informantky jejich rodiče. Zmiňovali ho informanti a informantky v Čechách i ve Vietnamu. U obou skupin se jednalo o výraznou podporu ze strany rodičů, která mohla hraničit až s nátlakem na lepší výsledky a výkon ve vzdělávacím procesu. O tomto stavu ovšem informanti a informantky hovořili velmi pozitivně. Zmiňovali, že cítí vděčnost ke svým rodičům. Objevilo se i označení tohoto stavu jako dluhu. K podobnému závěru ve svých pracích dochází i čeští badatelé jako například Adéla Suralová (2014). Navíc možnost získání kvalitnějšího vzdělání je pro rodiče jednou z hlavních samozřejmě jednou z hlavních priorit pro rodiče, kteří chtějí svým dětem zajistit lepší budoucnost (Suralová 2014: 80-82).

Vietnamští rodiče informantů a informantek v Čechách i ve Vietnamu chtěli, aby jejich děti studovaly, aby byly v budoucnosti něčím víc a získaly toho víc pro sebe i pro celou rodinu. Nabízela by se pravděpodobně otázka, více čeho? Z odpovědí obou skupin informantů a informantek vyplynulo, že více než měli jejich rodiče. Ať už se jedná o představu, že se budou mít v jiné (české) zemi lépe a proto mají studovat nebo, že se mají mít lépe ve Vietnamu a studium jim pomůže – rodiče obou skupin věřili, že pro jejich děti je studium to nejlepší a prakticky jediné, co jim může zajistit lepší život, úspěšnou práci a hlavně finanční zabezpečení.

„Říkali mi, že bez vzdělání nebudu mít lepší život než oni. Oni berou vzdělání jako záchranu z chudoby a těžké práce.“ (Linda⁶⁰, ČR⁶¹, Ž, 24 let)

„Je to pas do budoucnosti, zítřky patří těm, kteří jsou na ně připraveni dnes. Je to možnost.“ (Mai, VN, Ž, 18 let)

U informantů a informantek z řad *banánových dětí* byl zmiňován pocit vděčnosti, jejich rodiče s nimi přeci žijí tady, aby se mohli mít lépe – zde se závěry výzkumu shodují s daty Adély Suralové (2014). Děti jsou považovány za klíčové pro sociální integraci Vietnamců, od druhé generace se navíc očekává, že by mohla zásadně proměnit obraz Vietnamců i jejich ekonomickou činnost v České republice (Hofírek, Nekorjak 2012). Zde se dostáváme, k druhému bodu výzkumného šetření a to jsou individuální potřeby jedince, ty jako by se

⁶⁰ Pro lepší odlišení informantů a informantek jsou pro Vietnamce a Vietnamky z České republiky používány české pseudonymy a pro informanty a informantky z Vietnamu vietnamské pseudonymy, více viz tabulka č. 2 Informanti a informantky v ČR v době dotazování a tabulka č. 3 Informanti a informantky ve VSR v době dotazování, Přílohy část 9.2 Tabulky.

⁶¹ ČR – Česká republika/VN – Vietnam.

z hlediska interpretace mnohdy dostávaly do pozadí, kde v popředí je právě úspěšná integrace a další život.

„Není to tak dávno, co se kamarád musel vrátit do večerky, protože ho vyhodili z univerzity. Rodiče mu řekli, že už ho více podporovat nebudou a musel se zapojit do rodinného obchodu. Myslím, že to brali jako velké selhání.“ (Linda, Ž, ČR, 24 let)

Odkud se ale toto bralo u informantů a informantek ve Vietnamu? Zmiňovali například to, že jejich rodiče neměli takové možnosti, že život ve Vietnamu je náročný a jejich rodiče pro ně chtějí to nejlepší. Jedno z vysvětlení, které se nabízí společně pro obě skupiny, plyne z výše popsaného vlivu konfucianismu, který mimo jiné vyžaduje i důslednou poslušnost dětí vůči rodičům (Hong 2010: 255). Jednou ze základních charakteristik Vietnamců ve Vietnamu i České republice je kolektivní koheze skupiny (Martínková 2010), pojetí rodiny a společnosti jako celku, které je velice odlišné od našeho střeoevropského vnímání. Právě rodina hraje v rámci vzdělávání mladého Vietnamce v jeho pohledu důležitou úlohu. Díky rodinné migraci (Cooke 2008; Evergeti, Ryan 2011: 356) často dochází k zachování vazeb mezi příbuznými a jejich vzájemnému upevňování, což ovšem umožňuje i silnější přenos rodinných vazeb, rolí a stereotypů spojených s žitými skutečnostmi. Zároveň to pomáhá udržet charakteristické kulturní atributy, což se může promítnout i do percepce edukace a právě tu konfucianismus silně ovlivnil.

„Řekli mi, že pokud nebudu studovat tvrdě a nedostanu dobré známky, nikdo mě nebude milovat nebo nebude chtít být mým přítelem a že nikdy nevydělám ani korunu. Ukázalo se, že je to pravda. Žiju dnes svůj život dobře díky mému akademickému vzdělání a tvrdě

práci, pracuji. A jsem naprosto vděčná svojí rodině.“ (Kim, VN, Ž, 23 let)

Zejména ve výpovědích z Vietnamu se dal vysledovat i vztah k ideologiím a představám, které vzdělání evokuje. Spatřovat v nich můžeme některé z konfuciánských myšlenek, například důležitost rodiny a podřízenost dětí vůči rodičům. Závazek nebo jakýsi dluh, který ke svým rodičům vietnamské děti cítí, může mít tedy základy již v kozezi vietnamské rodiny. U vietnamských migrantů je tento závazek znásoben i vděkem vyplývajícím ze skutečnosti, že jejich rodiče opustili rodnou zemi, aby jim zajistili lepší budoucnost (Souralová 2014: 82-86). Podobný pocit provinilosti u dětí vietnamských migrantů, byl zaznamenán ve výzkumech i mimo Českou republiku (Stuchlíková, Vokrojová 2015: 15).

„Vzdělání je důležité, protože dělá z lidí lidi. Popravdě vzdělání není rozhodující fakt. Prostředí, v němž žijeme je mnohem důležitější věcí, ale bez vzdělání mohou být lidé jen těžko dobří a lidští.“ (Duy, VN, M, 23 let)

Přes patrnou důležitost vzdělání se společným bodem stala jistota obou skupin informantů a informantek, že přímé propojení jejich studia a pracovního zaměření nemusí být jisté a nemusí k němu vlastně vůbec dojít. Zatímco v Čechách to některé vedlo k ukončení studia či představě, že již studium nepotřebují. Participantů na výzkumu z Vietnamu věřili, že jim vysokoškolský titul otevře dveře a pomůže v sociálním jednání s lidmi. Mohli bychom říci, že díky němu získají vyšší vertikální pozici ve společnosti. Vzdělání tak bylo ve Vietnamu vnímáno mnohem více jako symbolický status otevírající dveře do lepší společnosti. Svým postojem k uplatnitelnosti svého vysokoškolského vzdělání ovšem informanti a informantky jen potvrdili trend dnešní doby, a sice

současnou malou uplatnitelnost vysokoškoláků v oboru studia. Nedá se sice přímo říci, že by se přibližovali takzvaným prekérním intelektuálům⁶² (Keller, Tvrdý 2008: 78-80), ale sami žijí v očekávání toho, že vystudovaný obor nebudou pravděpodobně provozovat. Každopádně na rozdíl od České republiky, kde se postupně symbolická rovina vysokoškolského titulu v očích mladých vietnamců informantů a informantek ztrácí, ve Vietnamu byla pro informanty i informantky velmi důležitá a může dle nich ovlivnit postavení jedince ve společnosti. Souviset by to mohlo s celkovou symbolickou rovinou školství, které má ve Vietnamu mnohem vyšší hodnotu než v Čechách.

Školství je ve Vietnamu považováno za velmi důležité a prokazatelně se to odrazilo i na uvědomělých odpovědích některých informantů a informantek. Ti považovali vzdělání například za cestu k lidskosti, možnost otevření obzorů a naplnění sebe sama. Právě zde vidím spojení s původními konfuciánskými myšlenkami, které se dle mého u *banánových dětí* již tolik neobjevují. Celkově to můžeme spojit s respektem ke školskému systému a vzdělání, který informanti a informantky v Čechách postrádají. Od rodičů byli sice vedeni k touze po vzdělání, ale v jejich pohledu nenajdeme takovou zainteresovanost do situace například českého školství, jako mají informanti a informantky z Vietnamu. To může být samozřejmě způsobeno tím, že vyrůstají v českém prostředí, kde je velmi nízký respekt ke školství a učitelům (MŠMT 2009; Dolton, Marcenaro-Gutierrez a kol 2013: 31).

Hlavním a neopomenutelným rozdílem mezi Vietnamci ve Vietnamské socialistické republice a v České republice je ale pochopitelně migrace. Nikoliv však samotný vliv migračního procesu na vzdělání a tlak rodičů, ale ta možnost,

⁶² S rostoucím počtem vysokoškolsky vzdělaných absolventů není pracovní trh schopný nabídnout stejné množství pracovních pozic. Vzniká tak skupina jedinců, kteří se protloukají pracovním světem jako nomádi, často nemají sociální jistoty a pracují jako krátkodobí zaměstnanci často bez sociálních výhod.

kteřou mladým Vietnamcům v Čechách přináší. To by teoreticky mohlo být důvodem, proč zástupci cílové skupiny ve Vietnamu vidí ve vzdělání stejně jako jejich rodiče cestu k úspěchu, zatímco postoj *banánových dětí* se zdá být vlažnější. Informanti v Česku (bez ohledu na pohlaví) už totiž v tom lepším světě dle jejich pohledu žijí a vděční jsou za to svým rodičům, kteří emigrovali. Stírá se u nich díky tomu například přístup k cizímu. Vietnamci v Čechách ač neustále čelí tomu, že jsou jiní – fenotypově jinak vypadají, takže se jim velmi špatně bude dařit splynout s davem. Ve skutečnosti nejsou v tak důrazném odlišení od Čechů jako Vietnamci ve Vietnamu od ostatních cizinců. Zatímco pro Vietnamce v Čechách je umět český jazyk prakticky nezbytnost. Studují a snaží se o dobré výsledky, protože se jedná o jejich propojení s českou společností, ve které žijí a která jim dává další pohled na svět vedle optiky jejich rodiny. Vietnamci ve Vietnamu toto získávají, až díky osvojení si cizího, nejběžněji anglického jazyka⁶³.

V pohledu na důležitost různosti vzdělání vidím jazyk u obou skupin jako velmi důležitý – český jazyk dává skupině *banánových dětí* možnost žít v české společnosti, najít si zde přátele, partnery i zaměstnání. Ovládnutí jazyka a s ním dalších schopností a know how české společnosti je to, co tvoří *banánové děti* banánovými dětmi. Stejnou moc má anglický jazyk ve Vietnamu, otevírá možnosti a dveře do budoucnosti, i mysl svých nositelů.

Asi nejzajímavějším rozdílem při sledování a opětovném pročitání rozhovorů bylo jakési vnitřní uvědomění informantů a informantek z Vietnamu, které jsem u *banánových dětí* postrádala. Vysvětlují si ho zejména současným stavem legislativy i systémového uspořádání Vietnamské socialistické republiky a jejího školského systému⁶⁴. Informanti a informantky se měli tendenci

⁶³ Ta se dnes podle některých stává i *lingvou frankou* jihovýchodní Asie (Kirkpatrick 2010).

⁶⁴ Více ke školskému systému Vietnamské socialistické republiky viz *The Vietnamese education system described and compared with the Dutch system* (Ep-Nuffic 2016) a *Vietnam national education for all 2015 review* (MOET 2015).

vyjadřovat ke stavu škol a přístupu ke vzdělání, který ve Vietnamu panuje, a to bez toho aniž by jakákoliv podobná otázka byla položena – většinou ve chvíli, kdy jsem na závěr pokládala pouze poslední dotaz, zda by ještě chtěli něco doplnit. Níže bych ráda představila závěr rozhovoru s nejmladší účastnicí výzkumu – s jejím věkem je spojena samozřejmě i určitá idyličnost, každopádně je možná až zvláštní, že například tato dívka nikdy neopustila hranice Vietnamu:

„Škola je místo, kde studuješ, kde získáváš přátele, kde najdeš lásku. Mnoho lidí teď přemýšlí o odchodu ze školy hned, jak to bude možné, a neuvědomují si, že:

Za první, jsi šťastný, že máš šanci studovat.

Za druhé, jsi šťastný, když máš peníze na studium.

Za třetí, nemusí se starat o nic víc než spánek, učení a jídlo.

Za čtvrté, nemusíš čelit těžkému životu kolem.

Za páté, máš šanci objevovat svůj život jako student.

Zatímco si někteří stěžují na vzdělání ve Vietnamu, přemýšlím o Iráku, jak těžké to tam děti mohou mít. Mnoho z nich nemůže jít do školy a mohou opravdu zemřít každou chvíli. Namísto toho, abychom byli pesimističtí ohledně vzdělání, studia a změn, nečekejme na ostatní, udělejme to sami. Já chci studovat a pár let pracovat v cizině, abych získala zkušenosti a přinesla je zpět do své země. Nikde není lépe než v tvém rodném městě. Změním ho k lepšímu.“ (Mai, VN, Ž, 18 let)

V jednání informantů a informantek vidím dvě hlavní linky. Za první životní strategie, kdy nejde pouze o strategie jejich vlastní nýbrž i jejich rodin, ať už jsou ovlivněny rodinou migrací či mnohdy náročným životem ve Vietnamu. A za druhé vliv ideologie a socio-kulturního prostředí, v němž jedinci vyrůstají.

Vzhledem k tomu, že jevy ve společnosti nevznikají ad hoc, považuji například vznik fenoménu úspěšnosti vietnamských dětí na českých školách za spojení několika kauzálních příčin – zejména touhy uspět v nové zemi a respektu ke vzdělanosti vyplývající z ideologické tradice konfucianismu.

V rámci komparace celého výzkumu můžeme nalézt mnoho různých podobností mezi mladými Vietnamci v Čechách a ve Vietnamu. Někdo by mohl dokonce namítnout, že bychom mohli nalézt mnoho takových podobností mezi mladými Čechy v České republice a Vietnamci ve Vietnamu – a měl by patrně pravdu. Mladí lidé žijí v očekávání lepší budoucnosti, ke které dostanou jako první nástroj školu a učení. Jejich rodiče je podporují a záleží jim na dobrých výsledcích potomků. Takový popis by bezpochyby měl sedět na všechny mladé lidi z funkčních rodin na celém světě. Odlišují je drobné nuance, které nemusíme na první pohled v popisu dat z výzkumu vidět, ale vyvstávají ve chvíli, kdy máme možnost je analyzovat za pomoci známých teorií a komparovat s recentními informacemi z literatury.

5.2 Vietové, jména a pseudonymy

„Já jsem Lucky.“

„Lucky?“

„Tak joo.. jsem Phuoc, ale to je pro tebe asi těžký, tak to necháme jako Lucky⁶⁵, v překladu moje vlastní jméno je něco jako štěstí, takže tak...“

(rozhovor s Luckym/Phuoc⁶⁶, M, VN, 26 let)

Následující kapitola čerpá ze studie, která byla publikována již v roce 2016 (Bednárová 2016). Data, která jsou v kapitole používána, byla shromážděna v rámci kvalitativního výzkumu⁶⁷. Ten se odehrával v České republice i ve Vietnamu a jeho účastníky se stali studenti univerzit v obou zemích ve věku dvaceti až třiceti let. Jméno v práci není uchopováno pouze jako symbolická a identifikační kategorie, ale jako procesuální označení, které zjednodušuje jedinci fungování v různých společnostech. Samotné užívání jména/přezdívky ho zařazuje do určité skupiny, ve které se právě chce nacházet.

Předtím než budou představena konkrétní specifika jmen, příjmení a přezdívek věnujme pozornost dvěma oblastem, které mohou mít vliv na jména, respektive jejich vyslovování a identifikování - mateřskému jazyku mluvčích

⁶⁵ *Lucky* – anglický výraz pro „štěstí/mít štěstí“.

⁶⁶ Pro vytvoření představy o užívání přezdívek mají kromě pseudonymu informanti i smyšlenou přezdívku, příklad výběru přezdívek a formy utváření viz přílohy část 9.2 Tabulky, Tabulka č. 4: Vybrané příklady jmen a přezdívek.

⁶⁷ Ve Vietnamu byl realizován prostřednictvím neformálních rozhovorů a zúčastněné pozorování, zatímco v České republice bylo toto šetření navíc doplněno o hloubkové polostrukturované rozhovory. Zúčastněné pozorování v jižním Vietnamu probíhalo mezi studenty univerzity z rozličných oborů, od technických po humanitní. Z rozsáhlé sítě informantů zde byla vytvořena užší skupina deseti jedinců, se kterými byly vedeny *face to face* rozhovory. V rámci pozorování bylo důležité zaregistrovat zejména reakce informantů při seznamování s cizinci ve chvíli, kdy jim sdělovali svá vlastní jména, jejich výslovnost a také rychlost s jakou přistoupili na modifikaci jména či užití přezdívky. Na základě poznatků z vietnamského prostředí byly ověřovány podobné mechanismy a přístupy také u Vietnamců v Čechách, kde byly na toto téma vedeny polostrukturované rozhovory s 12 informanty, z toho 6 ženami a 6 muži) (více viz Bednárová 2017).

(vietnamštině) a genderu aktéra. Jedním z charakterových znaků vietnamské společnosti je silná hierarchie, která se odráží i v samotné vietnamštině. Při oslovení se rozlišuje věk oslovovaného, postavení v rodině i gender.

Příklad:

Oslovení *starší sestry* jménem Anh – *chi* Anh

Oslovení *staršího muže* jménem Thin – *anh* Thin

Oslovení *mladší osoby* jménem Linh – *em* Linh

Vietnamština náleží mezi austroasijské jazyky a celkově se odhaduje, že je na světě zhruba 70 miliónů jejích mluvčích. Zápis vietnamštiny je uváděn v latině, a to pravděpodobně zásluhou jezuitských mnichů.⁶⁸ Za její určité specifikum můžeme ovšem pokládat složitou výslovnost, ta se skládá ze šesti různých tónů (Nguyễn a kol. 2013). Právě to může nezavěšenému mluvčímu způsobit obtíže při vyslovování nejen jednotlivých slov, nýbrž i samotných jmen.

Příklad konkrétního jména Binh:

Výslovnost jména Binh se na první pohled nemusí jevit nijak zvlášť náročně. Pokud ovšem nevíte, že *binh* vysloveno ve sníženém tónu může také znamenat „nemocný“ a oslovovaného nijak nepotěšíte, pokud jméno vyslovíte špatně.

Klasický zápis evropských a celkově západních jmen se skládá s křestního jména a příjmení, přičemž bývá většinou na první pohled patrné, o které z nich se jedná. Oproti tomu u zápisu vietnamských jmen se příjmení užívá jako první, následuje druhé případně i třetí křestní jméno a první křestní jméno.

⁶⁸ Zásluhy za zápis vietnamštiny do latinky i popsání gramatiky tohoto jazyka jsou připisovány jezuitskému mnichovi Alexandru de Rhodesovi (Alves 2009).

Příklad zápisu jména:

Mužské jméno: Lê Minh Quốc *Anh*/Nguyễn Dược *Thị* (*Anh* a *Thị* spíše mužská jména)

Ženské jméno: Lê *Thị* Mỹ Tuyết /Nguyễn *Thị* Thu Hằng (*Thị* ve jméně odkazuje na ženu)

U některých jmen můžeme v zápisu rozeznat i gender jedince, například *Anh* nebo *Thị* často odkazuje k muži a *Thị* uprostřed jména spíše k ženě. Zde je nutné upozornit, že se jedná o ideální případy jmen a ne vždy může být toto posouzení sto procentní. Některá jména jsou navíc stejná pro muže i pro ženy, příkladem může být jméno *Linh*. Tyto náležitosti jména znesnadňují neznalým jedincům správné zacházení s oficiálním vietnamskými jmény, což v mnohých případech může vézt k potřebě jméno modifikovat, jak bude ukázáno níže.

Svou pozornost si jména zasloužila nejen jako značka identity a znázornění sociálních/rodinných vztahů (Finch 2008), nýbrž také jako klasifikační systém odkazující na sociální organizaci a ideologii společnosti (Geertz, Geertz 1964), včetně označení opravňujícího jedince k vystoupení nebo zařazení se do klasifikace dané skupiny (Levi-Strauss 1996: 222, 231). Mohou tímto způsobem být „užívána jako ‘databáze’ používaná jedinci jako ‘přístupové heslo’ pro přestup skrze různé geografické, etnické a náboženské dimenze, přes systém hodnot a základní etnické stereotypy“ (Bankova 2008: 130). Tímto způsobem chápou někteří kolegové z řad sociálních vědců například etnická jména (Aceto 2002) nebo naopak zvolení takového oficiálního jména, které je typické pro majoritní společnost (Gerhard, Silke 2009).

Co se týká pojmenovávání samotného, jsou Vietnamci často svázáni s tradicí a pověřivostí. Stejně jako v mnoha případech po celém světě mohou jména nést mystický či symbolický význam, být tabuizována či dokonce zcela

zakázána dle jejich vhodnosti (Goodenough 1965) a je jim tak přikládána mnohdy moc nad jedincem a jeho osudem.

„My jsme tři sourozenci. U mě to jméno vybírala mamka, takže mě pojmenovala po tehdejším známém vietnamském zpěvačce a ten druhý brácha, toho pojmenoval děda a znamená to něco ve smyslu, jakože stoupání a úspěch. Ty jména většinou nemají přímo překlad, přímo se nedají přeložit do vietnamštiny, spousta výrazů je převzatá z čínštiny, takže třeba to bráchovo jméno je taky taková staročínština. Třetí brácha se v překladu jmenuje Tančící drak“ (Vo/Joe, VN, M, 24 let)

Častým jevem je přejímání jmen a jejich významu z čínštiny. Vietnam je značně ovlivňován čínskou kulturou v historii i v současnosti. V rámci mladé generace zároveň i korejskou zejména kulturní scénou. Zároveň to zapříčiňuje, že jména jsou často špatně přeložitelná do vietnamštiny, natož do dalších jazyků jako je například angličtina či čeština. Přesto se dají povětšinou významově k něčemu připodobnit (viz příklad se jménem *Phuoc* – štěstí). Jména mohou být ovšem vybrána i na základě obdivu k nějaké osobě, hrdinovi či členovi rodiny a nemusí být vždy spojeno s určitým symbolem nebo překladem.

„Měla jsem mít jméno, co má teď moje mladší ségra, ale když jsem se měla narodit, tak byly hrozný závěje, takže než jsem došla do nemocnice, tak jsem se skoro narodila v autě – tak jsem dostalo to jméno znázorňující světlo a sníh. Ségra je 'Perla' a bráchovi vybral jméno děda – podle vysněného jména pro svého druhého případného syna.“ (Hana/Hanh, ČR, Ž, 23 let)

V některých rodinách informantů a informantek se objevila i tabuizace jména předků, které nesmí být znovu použito u dalších generací – jednat by se ovšem mělo o první křestní jméno, jelikož prostřední jména se v rodině často opakují, například sestry mohou mít stejné prostřední jméno, ale ani jedna z nich by se neměla jmenovat po babičce či matce.

„Ještě nevím, zda to platí i z matky na dceru, já bych chtěla, aby moje dcera měla stejné prostřední jméno, ale nevím, zda se to smí, musím to ještě zjistit. A kdyby jo, tak se holt podřídím.“ (Katka/Kim, ČR, Ž, 23 let)

Do pojmenovávání může významně zasáhnout u potomků širší rodina, a to i v případě, kdy se nalézá na jiném kontinentu. Často tak například nejstaršímu synovi/vnukovi vybere jméno dědeček, v čemž se odráží hierarchie rodiny a postavení nejstaršího syna⁶⁹.

Nejčastějším příjmením ve Vietnamu je Nguyễn, které je zastoupeno zhruba 38,4 % vietnamské populace, následováno je příjmeními Trần (12,1%), Lê (9,5%) či Phạm (7%) (Lê 2005). Své prvenství si příjmení Nguyễn nese i mezi vietnamskými migranty v českém prostředí. Rozšířenost tohoto příjmení se přičítá císařské rodině sídlící až do poloviny 20. století v Hue (Nguyễn 1985). Nguyễn bylo jménem rodu této dynastie, která ho měla zároveň udělovat jedincům jako čestné vyznamenání. Někteří informanti a informantky ve Vietnamu i v České republice se ovšem domnívají, že se k tomuto příjmení mnoho aktérů přihlásilo právě proto, aby mohly být jejich rodiny spojovány se zmíněným vládnoucím rodem.

Příjmení se ve vietnamských rodinách předává patrilineárně a na děti tak automaticky přechází rodové jméno jejich otce. Zajímavé je, že v rámci uzavření

⁶⁹ Viz podkapitola 4.2.2 Syn.

manželství toto příjmení nepřijímá po svém manželovi i manželka, ta si naopak ponechává své rodné příjmení po celý svůj život.

„Táta je Lê a máma Tràn a vím, že takový to smýšlení jakože rodiče mají jiný příjmení, tak musí být rozvedený nebo se nevezali a tak, to mi trošku vadilo dřív, aby si někdo nemyslel, že mám rozvedený rodiče nebo, že se nevezali. Ted' to neřeším, nebo se o tom možná víc ví, že si vietnamská žena nebere příjmení svého muže.“ (Le/Luboš, ČR, M, 22 let)

Pokud se vrátíme k výše zmíněným ženským a mužským jménům z předchozí části textu a budeme o jednotlivých dvojicích hovořit jako o manželích – označíme je za manžele *Quốc Anh Tuyết* nebo *Dược Thịn Hường* – oslovení jsou nikoliv podle příjmení muže, nýbrž podle spojení manželova a manželčina křestního jména. Vysvětlení můžeme v tomto vidět hned třikrát. Za prvé užívaných vietnamských příjmení není v oběhu příliš mnoho a bylo by tak velmi těžké rozpoznat, o kterou rodinu se jedná, pokud bychom je označili pouze například za *Nguyễn*ovi bez dalšího upřesnění. Spojení křestních jmen ovšem skýtá pravděpodobně nejoriginálnější a nejméně zaměnitelné označení. Za druhé jsou z historického hlediska příjmení pro vietnamskou společnost stále spíše novinkou a je pravděpodobné, že toto označování přetrvává z minulosti. A za třetí můžeme říci, že manželé nemohou být označováni společným příjmením, jelikož manželka není nositelkou stejného označení rodu jako manžel. Příjmení tak na rozdíl od západoevropského prostředí⁷⁰ netvoří rámec pro sociální vztahy a individuální zařazení jedince, které dává aktérovi právě jeho křestní jméno.

⁷⁰ Pro západoevropské prostředí je typické, že právě příjmení nás zařazuje do konkrétní sociální struktury, jak popisuje na příkladu bulharských Čechů Lenka Budilová (2012a).

Jednou z mála oficiálních modifikací, k níž dochází v rámci ženského příjmení vietnamských žen v České republice, je přidání příčestí „-ová“ po získání českého občanství. Tato specifická koncovka se stává i jednou z genderových odlišností ve vietnamském jméně, která je poté například pro Čecha patrná na první pohled. Dokonce díky tomu působí příjmení i jeho nositelka mnohem méně cizokrajně.

„Jak jsem získala české občanství, tak mám v dokladech Leová a najednou se cítím být jako Češka. U mě osobně se mi to líbí, asi nevím, jakože, když se představím a zvedám telefon a říkám Leová, tak mám takový pocit, jakoby krok blíž k tomu, aby mě míň diskriminovali, aby moje jméno neznělo tak cize, když tam mam Leová, tak to jakoby zní trochu víc jako bych byla Češka“ (Linh/Linda, ČR, Ž, 24 let)

Definujeme-li přezdívky jako „neúřední, doplňkové vlastní jméno, které většinou charakterizuje osoby, místa nebo věci a vztahuje se k povolání, vlastnostem, původu atd. nositele jména“ (Pleskalová a kol. 2002: 354), jedná se tak o neoficiální/neúřední jména, která jedinec používá buď z vlastní vůle, nebo díky vlivu společnosti. Toto neoficiální jméno získává až v průběhu života podle vlastností či okolností, v nichž se nachází (Svoboda 1964: 41). S přezdívkou může být díky tomu nakládáno jako s referenčním nástrojem, který společnost používá k odkázání na konkrétní osobu (Budilová 2012b: 7-8) nebo ji můžeme uchopit jako takzvaně adresnou, jíž nositelé chtějí být sami oslovení a mnohdy si ji i dokonce sami zvolí.

Rozlišit můžeme několik motivů vzniku přezdívek, některým bude věnována pozornost níže – kromě toho jsou ale přezdívky i reakcí na soudobou společenskou situaci a sociální vztahy (Knappová 1999: 82). „Tvorba přezdívek je tedy pojmenovávacím procesem přinášejícím stále svěží materiál, takže

přezdívky se tak zároveň stávají výmluvnými svědky dobové společenské situace i mezilidských vztahů“ (Knappová 1999: 86). Přezdívky a neoficiální anglická či česká jména by měly být považovány za reakci na současnou situaci, v níž se nacházejí vietnamští migranti či jiní Vietnamci, kteří se často stýkají s cizinci a ne-vietnamsky hovořící populací. Nejedná se tím pádem o přezdívky, které by vznikaly uvnitř určité skupiny, například o přezdívky Vietnamců mezi Vietnamci, ale o pseudonymy, které se vytvářejí skrze kontakt s jinou skupinou. Právě z tohoto hlediska je v práci pohlíženo na česká/anglická jména a další přezdívky Vietnamců, kteří i přesto, že mají v rodném listě Nguyen Quangh Son se představují jako Tomáš. Tato neoficiální jména/přezdívky jsou utvářeny třemi způsoby – jedná se buď o neoficiálně přijatá česká či anglická jména, modifikace oficiálních vietnamských jmen nebo jejich překlady.

Jedním z nejčastějších typů přezdívek u Vietnamců je přezdívka motivovaná rodným jménem nositele (Knappová 1999: 87) – ty vznikají buď rýmováním, nebo přetvořením hláskového skladu: Hanh – Hanna; asociací: Linh – Linda; zkratkováním přezdívek: Te Dung – Tedy. Ve Vietnamu se pak častěji než v Čechách objevují přezdívky jmen vzniklé překladem (Knappová 1999: 88), viz příklad Phuoc – Lucky.

Česká jména nejčastěji získala většina informantů a informantek v době raného dětství od českých chův/tet nebo v mateřské škole. Důvod byl prostý, většina Čechů nedokázala oficiální vietnamské jméno ani přečíst, takže volili první nejjednodušší cestu a to volbu české přezdívky. Ty byly vytvořeny buď na základě podobnosti s oficiálním vietnamským jménem (př. Hanh – Hanka) nebo náhodně podle oblíbenosti českých jmen. Prakticky každý český Vietnamec má své české jméno – mnohdy i ve starší generaci – nutností je zejména u těch, kteří se pravidelně setkávají a komunikují na osobní bázi s majoritní společností.

„Když se někdo jmenuje třeba Tam, tak se mu říká Tomáš jako T a T, ale druhý brácha, ten se jmenuje Vu a podle toho V tak jsem říkal, že se mi líbí třeba Viktor, ale tenkrát s tím jako nesouhlasili, jako že by se mu říkalo Viki a že to zní prostě jako zženštile a tak nakonec někdo přišel s tím, že Pavel je hezký jméno a říká se mu Pája.“ (Tomáš/Thin, ČR, M, 22 let)

„To jméno mi dala vlastně chůva, protože nevěděla, jak mi říkat česky. Tak mi dala to jméno Pavel, takže mi tak říkali jako od mateřský na základce a prostě na gymplu.“ (Filip/Vinh, ČR, M, 27 let)

Zajímavé je, že zvolená jména bývají jedněmi z nejčastějších, které jsou v dané společnosti užívány. Z anglických jmen se často vyskytuje Joe u českých pak Pavel, Tomáš, z ženských Lenka či Hana. Ve Vietnamu se naopak zdá, že si anglická jména či přezdívky jedinec velice často volí spíše sám v období dospívání. V dětství se vietnamské děti tak často s cizinci nesetkávají a neexistuje zde tak žádná potřeba modifikace jména. Na druhou stranu v dospělosti už se s těmito situacemi vyrovnávají právě tvorbou přezdívek – velice často si například průvodci turistů začnou říkat anglickým jménem.

K modifikaci oficiálního jména na přezdívku dochází oboustranně buď komolením oficiálního jména, na něž adresát přistoupí nebo jeho představením už modifikovaným jménem – přezdívkou. Stejně tak překlad jména je záměrným vytvořením přezdívky a obojí se dá pokládat za určitou taktiku užívání jiného než oficiálního jména jedince.

Výše popsané zacházení se jménem a přezdívkou, jejich vytváření a referenční či adresný rámec se dá označit za klasifikační a identifikační prvek pojmenovávání. Jak ovšem bylo naznačeno v úvodu práce – jméno samotné může být použito i jako přístupové heslo do určité skupiny či společnosti

(Bankova 2008) a jedinec ho může během života modifikovat a využívat i jako určitou strategii. Oslovení, které si jedinec vybírá nebo je mu zvoleno, nabízí pohled na to, jak bude jeho nositel vnímán, do jaké společnosti bude zařazen, dotváří tak část jeho identity a postavení (Aceto 2002: 577-578).

První taktika, která ve spojení s modifikací jména přezdívkami byla v rámci výzkumu identifikována, je potřeba zjednodušení jména. Druhá, jenž na ní svým způsobem navazuje je schopnost jméno využívat podle skupiny, se kterou se informanti a informantky setkávají nebo s níž chtějí být ztotožňováni.

Vietnamština, jak již bylo poukázáno, má šest tónů a vyslovovat jméno správně je pro jedince, který jí neovládá, velmi obtížné. Pro zjednodušení komunikace a oslovování informanti a informantky svá jména často modifikují, zkracují, přetrpí špatnou výslovnost či si ponechají neoficiální jména v anglickém a českém jazyce.

Ve Vietnamu umožňuje představení sama sebe anglickým jménem či přezdívkou (viz příklad jména Lucky) snazší komunikaci s cizinci, zejména turisty, kteří do země přicházejí. Všichni informanti a informantky se vzdělávají v angličtině a věří, že jednou budou pracovat pro zahraniční společnosti, vycestují či budou alespoň cizince ve své zemi potkávat. Zároveň ví, že jejich jména jsou pro tyto jedince obtížná. Navíc představení se rovnou anglickým jménem tvoří v západních turistech pocit zvláštní sounáležitosti a boří bariéry, které často přináší problém výslovnosti jména. Zároveň se to pro mnoho mladých Vietnamců stává zajímavým otvíracím vtipem pro navázání přátelské konverzace a odlehčení atmosféry.

„No jasně, že mi můžeš říkat jen Kim“ (Kim/Kim Ngan, VN, Ž, 20 let)

*„Jsem Te Dung – ale říkej mi Tedy, to pro tebe bude jednodušší“
(Tedy/Te Dung, ČR, M, 22 let)*

Zatímco ve Vietnamu je přezdívka, která se užívá pro komunikaci s cizinci spíše volbou v průběhu života, která navazuje na konkrétní situaci, práci či osobu, s níž jedinec jedná, v Čechách získávají mladí Vietnamci svá česká jména v útlém dětství a nemohou do nich zasahovat – ne vždy jsou s nimi spokojeni a smířeni. Důvod jejich užívání je ale prakticky stejný jako ve Vietnamu – potřeba zlepšení komunikace, zjednodušení života, přiblížení se majoritní české společnosti.

„Ty český se dávají, aby se to dítě mohlo líp integrovat do český skupiny dětí. Nad to, že vypadá jinak, aby ještě nemělo hrozně cizí a zvláštní jméno a ty menší děti si z něho neutahovali.“ (Pavel/Thang, ČR, M, 24 let)

To má ovšem i opačný vliv na jedince často svázaný s identitou a pocitem sounáležitosti k vlastní skupině. Zatímco české jméno je využíváno v komunikaci s českým prostředím: mateřská škola, základní škola, české chůvy, kamarádi, vietnamské jméno je spojeno s rodinným zázemím, vietnamskou komunitou, přáteli a rodinou ve Vietnamu. Častým jevem se tak stává, že pokud mladí Vietnamci v České republice komunikují v češtině, používají mezi sebou česká jména. Naopak ve chvíli, kdy hovoří ve vietnamštině, použijí vietnamské jméno. Tato situace je ještě více viditelná v rodinném prostředí, a to například mezi sourozenci.

„Když si povídáme česky, tak se řekne Týna a ve vietnamštině používáme vietnamský jméno. My jsme sestře od malička říkali, že to má říkat takhle, aby zároveň dodržovala pravidla oslovování a oslovoval mě ještě před jménem ‘chi’“ (Týna/Tuyet, ČR, Ž, 21 let)

Zajímavým fenoménem u informantů a informantek v České republice je rozhodnutí přestat v období dospívání používat českou přezdívku. Důvodem často bývá uvědomění si, že chtějí být osloveni vlastním oficiálním jménem, že chtějí být identifikováni jako Vietnamci. Důležité je zde zmínit, že se v tomto směru často nejedná pouze o užívání jména, ale i obnovení zájmu o vietnamštinu a rodinné obyčeje.

*„Když jsem měla možnost to nějak změnit, tak jsem si řekla, že se nebudu představovat Linda... že se budu představovat Linh, že se to dobře vyslovuje a že je to prostě moje jméno, tak si tak budu říkat.“
(Linda/Linh, ČR, Ž, 24 let)*

„Já si myslím, že si to dítě tak jako uvědomí, že není jen Čech, že je i Vietnamec, že třeba to jméno není tak špatný nebo se nevyslovuje tak zle, že by asi nechtělo, aby mu lidi říkali ve 40 Jana, že chtějí, aby používali ostatní pravé jméno.“ (Tomáš/Tu, ČR, M, 21 let)

Příkladem podobné situace je i užití jména na sociálních sítích, kdy zejména po překročení náctiletého věku většina Vietnamců v České republice používá svá oficiální celá vietnamská jména. To odkazuje zejména na vlastní vědomí symbolického spojení jména s Vietnamem a příbuznými, se kterými skrze sociální sítě a internet udržují vztah mnohdy i na dálku.

„Většinou máme všichni český jména, ale vím, že kolem věku maturity nebo na střední si třeba mění i jména na FB, že před tím tam měli, já nevím: Jana Tran Thi.. blabla... tak si to změní a maj tam jen vietnamské jméno.“ (Jana/Yen, ČR, Ž, 26 let)

Stejně jako anglické jméno spojuje informanty a informantky ve Vietnamu s turisty a cizinci celkově, české jméno umožňuje vietnamským migrantům snazší fungování v majoritní společnosti, oficiální vietnamské jméno se stává pojítkem s vietnamskou kulturou, rodinou a tradicí. Za prvé v tomto můžeme spatřovat hodnotu jména jako vstupního údaje do určité společnosti. Za druhé zde nalézáme prvky vyjádření etnicity jakožto náležitosti k určité skupině v rámci dané situace a relace (Eriksen 2007; Barth 1969). Tento typ přezdívky může být označen také jako *etnické jméno* (Aceto 2002), kterým se jedinec přibližuje k určité společnosti, vyjadřuje k ní solidaritu a soudržnost. Používáno je tím pádem jen v daném socio-kulturním prostředí, do kterého náleží. V případě, že migranti zvolí již po narození běžné jméno z majoritní společnosti jako oficiální úřední jméno, je to dokonce výrazem akulturace a dle výzkumů má tak jedinec umožněno snazší působení v hostitelské zemi, což se projevuje například v navazování osobních a pracovních vztahů (Gerhard, Silke 2009). Užívání přezdívek, pseudonymů, dávání oficiálních jmen z řad majoritní společnosti je taktikou nejen Vietnamců v Čechách, ale i migrantů a cizinců v jiných zemích. Popsány jsou podobné případy například u Turků a migrantů z bývalé Jugoslávie v současném Německu (Gerhard, Silke 2009), afro-panamských obyvatel ostrova Bastimentos (Aceto 2002) či Korejců v Torontu (Kim 2007). Tato pojmenování souvisí se zařazením a fungováním jedince v určité skupině, prostupují hranice mezi majoritní a minoritní společností či odkazují k etnické identitě.

Zobecněně můžeme trochu troufale říci, že jména nejsou jen nositelem identity, ale zároveň umožňují pohybovat se v určité společnosti. Správně zvolené jméno nebo pseudonym může usnadňovat komunikaci mezi jedinci, otevírat pomyslné dveře do jiné skupiny a právě pro tyto účely není pro informanty a informantky práce mnohdy problém ho změnit.

6 ZÁVĚREM

„Každý by chtěl být rebel, ale nakonec se vrátí zpátky, můžu dělat cokoliv, třeba skákat padákem, odejít do jiný země, vzít si cizince, ale ta rodina tam je a k tý se vrátíme.“

(Yen, Ž, 26 let)

Disertační práce vedla čtenáře od stručných přehledů teoretických základů přes vlastní kvalitativní šetření probíhající mezi mladými Vietnamci v České republice. Hlavním cílem bylo vyjádřit se ke změnám, které probíhají v rodinných a genderových vztazích cílové skupiny, přičemž velká pozornost byla věnována i popisu skupiny jako první a půlté a druhé generace Vietnamců v Česku.

Banánové děti, jak bývají informanti a informantky často označováni, se vyznačují dlouhodobým pobytem či narozením v České republice a jsou jako většina migrantů druhé generace ve světě na pomezí mezi dvěma světy. Ty jsou zastoupeny majoritní a minoritní společností. V případě této cílové skupiny je za majoritu považována česká společnost a minoritou je vietnamská komunita. Hovořit o nich můžeme i jako o různých transnacionálních polích, kterými jedinci proplouvají a sami si vybírají, kterou pozici, chtějí právě zastávat. Z tohoto pohledu zasahuje do života *banánových dětí* nejen vietnamská komunita v České republice a česká společnost, nýbrž i vietnamští příbuzní ve Vietnamu. Domnívám se, že právě pohled *banánových dětí* nastavuje zrcadlo těmto polím a oni sami se dle svých slov snaží brát si z nich to nejlepší.

V rámci interpretace dat byly výsledky rozděleny podle kategorií rodiny, genderu a výběru ideálního partnera a v širším měřítku odpovídaly na otázky:

Jaká je vietnamská rodina v České republice a jaký vliv má na *banánové děti*? Jací by měli být mladí vietnamští muži a ženy? Jak se odráží vliv vietnamské rodiny na výběr partnera u první a půlté a druhé generace Vietnamců v České republice?

Rodina je v práci označena za stavební kámen, který byl napřed chápán vědci jako neměnný a následně jako stabilizující prvek, který se sice přizpůsobuje aktuální realitě, ale zároveň působí jako pomyslná hráz a základní jednotka každé společnosti. Vietnamská migrantská rodina je pro její členy právě takovým stabilním prvkem, přestože v rámci migrace prochází řadou proměn a v současnosti ji můžeme označit za transnacionální příbuzenskou jednotku. Vztahy mezi příbuznými jsou prohlubovány a upevňovány, i když část z nich nežije na stejném kontinentu a děti jsou vychovávány k úctě i respektu ke všem z nich. Mezi vietnamskými příbuznými v Čechách i ve světě probíhá neustálý tok hmotných i nehmotných statků a v některých případech také osob.

V případě dalších generací migrantů se často hovoří o akulturační trhlině či etnické anomálii, v současnou chvíli považuji za jednu z největších odluk mezi *banánovými dětmi* a jejich rodiči jazyk. Informanti a informantky často nehovořili vietnamsky na úrovni rodilého mluvčího a naopak jejich rodiče neovládali komunikativně češtinu. Právě to vytváří odluku mezi dětmi a rodiči a může jedince více přitahovat k české společnosti. Zároveň díky tomu musí mladí Vietnamci často působit jako tlumočníci pro členy své rodiny a zejména nejstarší děti tak vystupují jako jednatelé na úřadech i ve školách. Přesto je pro informanty a informantky svázání s rodinou stále silné, příčinou spatřuji v důsledné vietnamské výchově, která vede k úctě a buduje ve vietnamských dětech silné rodinné hodnoty. Ty se střetávají s českou výchovou v podobě školství a českých „příbuzných“, kteří se o ně v dětství starali. Přestože díky tomu můžeme hovořit o určité odluce mezi rodiči a dětmi, mladí Vietnamci

k rodičům silně inklinují a cítí významné pouto mezi sebou, sourozenci, rodiči i rodinou ve Vietnamu i ve světě. Navíc pouto, o kterém hovoří, se prohlubuje s věkem, zatímco v dětství a dospívání byli informanti a informantky více přitahováni českou společností, s přibývajícím dospělostí se obrací zpět k vietnamské komunitě. Tyto projevy můžeme spatřovat v prosazování oficiálních vietnamských jmen, snaze zlepšit své komunikační schopnosti ve vietnamštině i vyhovět přáním rodiny ve výběru studia či partnera.

V problematice genderu se odráží výchova a hodnoty, které vietnamská společnost přináší. Zatímco informantky práce byly od útlého věku vedeny k tradicím, dobrému až poslušnému chování a snaze chovat se dle mravů vietnamské komunity. Informanti muži se zdáli v popisu svých zkušeností uvolněnější a dle interpretace jejich výpovědí na ně nebyl kladen takový výchovný tlak. Výsadní postavení mají podle informantů i informantek v rodinách stále nejstarší synové, kteří mají mít v budoucnu odpovědnost za rodinu v České republice i ve Vietnamu.

Informanti a informantky sami zastávají názor, že se doba mění a rodina po nich nevyžaduje tak striktní uznávání pravidel toho, co by žena nebo muž měli, přesto se domnívám, že jsou výchovou a pohledem svých rodičů a vietnamské komunity stále výrazně determinováni. Zejména ve výpovědích informantek nalezneme vyhledávání rozdílů mezi vietnamskou a českou společností, podle níž se ony musí chovat jinak než jejich české vrstevnice, což je vliv vietnamské výchovy a zejména přísnější sociální kontroly a norem, které pro ženy platí.

Příklad představ o ideálním partnerovi nastavuje praktické zrcadlo genderovým rolím ve vietnamské rodině. Odráží se v něm, jací by měli muž a žena být, a to zejména charakterově či dosaženým vzděláním. Zároveň se opět stejně jako v genderových rolích opakuje odlišný přístup k mladým vietnamským

ženám a mužům, z výpovědí informantů a informantek je patrná zejména větší volnost ve smýšlení nad budoucí partnerkou u mužů Vietnamců. Požadavky na ideálního partnera byly rozděleny na původ, postavení a dobré mravy. Každý jedinec zohledňuje ve svém rozhodování o budoucím protějšku kromě fyzické atraktivity také kulturní předpoklady, včetně sociálních a ekonomických faktorů. Za tyto faktory můžeme považovat právě původ jedince, kdy se v případě *banánových dětí* jednalo o to, zda má partner či partnerka být Vietnamcem či cizincem. Sociální a ekonomické faktory se odráží i v tom z jaké rodiny pochází, jaké má vzdělání či finanční zabezpečení.

Ačkoli informanti a informantky sami se dle svých slov leckdy se svými rodiči neztotožňují, v mnoha ohledech se jim podřizují. Často například přejímají myšlenku nevhodnosti protějšku z české společnosti či nutnost vzdělání a reprodukuje tak stereotypy, které ve vietnamské společnosti přetrvávají. Zde plně souhlasím s názorem, že důvodem je respekt k přáním rodičů a touha předejít komplikacím, které by tyto vztahy mohly přinést⁷¹.

Podle výsledků výzkumu by ideálním párem pro rodiče informantek a informantů byl pár složený s Vietnamcem a Vietnamkou, což zde ovšem vypovídá i o určité uzavřenosti vietnamské komunity. Pro samotné zástupce první a půlté a druhé generace vietnamských dětí je toto spojení také označováno za nejlepší s tím, že by se ale mělo jednat o spojení Vietnamce a Vietnamky z řad *banánových dětí*, hlavní roli zde hrají zejména předpokládané stejné osobní zkušenosti, zázemí vietnamské migrantské rodiny a propojení s českou společností.

⁷¹ Viz práce pojednávající o vývoji identity potomků vietnamských migrantů (Svobodová, Jánská 2017: 129), vlivu transnacionálního prostředí na mladé Vietnamce v Čechách (Svobodová 2017) a identity mladých Vietnamek v České republice (Hubertová 2016: 12-13).

Mnoho otázek stále zůstává nezodpovězených a poskytují tak prostor pro další šetření, nabízí se například problematika genderu Vietnamců ve školství, česko-vietnamské přátelství a partnerství, rozdíl ve výchově mladších sourozenců či výzkum, který by se zaměřoval přímo na vietnamské rodiče a jejich pojetí výchovy v České republice, u takového výzkumu se ovšem domnívám, že by měl probíhat ve vietnamštině. Nabízí se také srovnání se stejně starou generací Čechů, jejich životními zkušenostmi a postoji. Domnívám se dokonce, že toto srovnání by bylo podstatné pro další práce, jelikož v opačném případě označujeme za vietnamské něco, co klidě může být české a naopak.

Banánové děti mají nesnadnou pozici potomků transnacionální rodiny, na jednu stranu se snaží vyhovět představám vietnamských příbuzných v České republice i Vietnamu a na druhou se chtějí přiblížit české společnosti. Informanti a informantky jako mnohdy nejstarší děti svých rodičů zároveň bojovali s pozicí těch prvních, kteří vstupovali do českého školství, slavili české svátky a přinášeli do rodiny názory české společnosti, čímž se podíleli na změnách, kterými jejich rodina prochází. Vietnamské rodiny i jejich členové se neustále proměňují, což povede k dalším změnám, která budou patrné již na chování mladších sourozenců mých informantů a informantek.

7 POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE

A

- Aceto, Michael. 2002. Ethnic Personal Names and Multiple Identities in Anglophone. *Language in Society*. 31: 577–608.
- Alves, Mark. 2009. Sino-Vietnamese Grammatical Vocabulary And Sociolinguistic Conditions For Borrowing. *Journal of the Southeast Asian Linguistics Society*. 1: 1-9.
- Ardener, Edwin. 1975. Belief and the Problem of Women. In *Perceiving Women*. S. Ardener (ed.). Pp.: 1-17. London, Toronto, Melbourne: J. M. Dent and Sons.

B

- Bankova, Petia. 2008. The Given Name – Sign of Identification. In *Dynamics of National Identity and Transnational Identities in the Process of European Integration*. Marushiakova, Elena (ed.). Pp.: 130-137. Cambridge Scholars Publishing, 130–137.
- Bankston, Carol L. 1995. Gender Roles and Scholastic Performance among Adolescent Vietnamese Women: The Paradox of Ethnic Patriarchy. *Sociological focus*. 28 (2): 161-176.
- Barnes, John A. 1961. Physical and Social Kinship. *Philosophy of Science*. 28(3):296-299.
- Barth, Fredrik. 1969. *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Differences*. Boston: Little, Brown.
- Bártlová, Sylva, Stanislav Matulay. 2009. *Sociologie zdraví, nemoci a rodiny/ Sociológia zdravia, choroby a rodiny*. Martin: Osveta.
- Bauman, Zygmunt. 2013. *Tekutá láska: O křehkosti lidských pout*. Praha: Academia
- Bauman, Zygmunt. Tim May. 2010. *Myslet sociologicky, netradiční uvedení do sociologie*. Praha: SLON.
- Becker, Howard. 1973. *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: Free Press.
- Bednárová, Lenka. 2013. *Sexualita náctiletých*. Diplomová práce. Plzeň: KSA FF ZČU.
- Bednárová, Lenka. 2014. Sexualita náctiletých: Otázky serióznosti a limity výzkumu mezi dětmi. *Speculum*. 1/2014: 5-14.
- Bednárová, Lenka. 2015. Sexualita náctiletých: Bezpečný sex, obavy a rizika. *AntropoWebzin*. 1-2/2015: 1 – 10.
- Bednárová, Lenka. 2016. Jsem se Phuoc, ale říkej mi Lucky. *Anthropologia Integra*. 7(2):67-74.
- Bednárová, Lenka. 2017. „A co když se to slije?“ Vyrovnání se s výzkumným terénem. *Antropowebzin*. 1-2/2017: 47-50.
- Bednárová, Lenka. 2018. *Vzdělání a jeho atributy z pohledu mladých Vietnamců*. Diplomová práce. Praha: Pedf UK.
- Benedictová, Ruth. 1999. *Kulturní vzorce*. Praha: Argo.
- Berg, Bruce L. 2001. *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. USA: Allyn and Bacon.
- Bernard, Russell H. 2006. *Research Methods in Anthropology, Qualitative and Quantitative Approaches*. USA: Altamira.

- Bernstein, Basil. 1971. *Class, Codes and Control*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Blackledge, Cathrine. 2005. *Vagina. Otevírání Pandořiny skříňky*. Praha: Triton.
- Bogue, Donald J. 1963. *Techniques and Hypotheses for the Study of Differential Migration: some Notes from an Experiment with U. S. Data. International Population Conference*. London: UNESCO
- Boswell, John. 1994. *The Marriage of Likeness: Same-Sex Unions in Pre-Modern Europe*. London: Fontrana Press.
- Bourdieu, Pierre. 2000. *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum.
- Brouček, Stanislav. 2003a. *Imigrace, adaptace, majorita: Český pohled na Vietnamce*. Praha: Etnologický ústav AVČR.
- Brouček, Stanislav. 2003b. *Aktuální problémy a adaptace vietnamského etnika v ČR*. Praha: Etnologický ústav AVČR.
- Brouček, Stanislav. 2018. *Migrace a česká etnologie*. Praha: AV ČR.
- Broude, Gwen J. 1994. *Marriage, Family and Relationships: A Cross-Cultural Encyclopedia*. Santa Barbara: ABC-Clio Inc.
- Budil, Ivo. 2003. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha: Triton.
- Budilová, Lenka. 2007. Studium příbuzenství v antropologickém kontextu. Přehledové studie 07/01, CAAT Plzeň.
- Budilová, Lenka. 2012a. „Ať se neztratí jméno.“ Jména a pojmenovávání u bulharských Čechů. *Český lid*. 99(4): 407-425.
- Budilová, Lenka. 2012b. Původ, význam a používání přezdivek u bulharských Čechů. *Antropologia Integra*. 3(1): 1-9.

C

- Cesar, Gaius Julius. 1964. *Zápisky o válce galské*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění.
- Cooke, Thomas J. 2008. Migration in a family way. *Population, space and place*. 14: 255-265.
- Crawford, Ann Caddell. 1968. *Customs and Culture of Vietnam*. Japan: Charles E. Tuttle Co. Publisher.
- Cupples, Julie. 2002. The Field as a Landscape of Desire: Sex and Sexuality in Geographical Fieldwork. *Area*. 34 (4): 382-390.

Č

- Čábalová, Dagmar. 2011. *Pedagogika*. Praha: Grada.
- Černík, Jan. 2006. Vietnamští žáci na základních školách: náčrt problémů a přístupu. In *S vietnamskými dětmi na českých školách*. Jan Černík, Eva Pechová a kol. (eds.). Pp: 169-177. Jinočany: H&H.
- ČSÚ. 2018. *Sňatky cizinců v ČR podle vybraných státních občanství v letech 1995 – 2017*. [online]. [cit. 20-07-2019]. Dostupné z <<http://www.czso.cz>>.
- ČSÚ. 2019a. *Cizinci v ČR v letech 2004 - 2018 (stav k 31. 12.)*. [online]. [cit. 20-07-2019]. Dostupné z <<http://www.czso.cz>>.

ČSÚ. 2019b. *Nejčastější státní občanství cizinců podle regionu soudržnosti, kraje a okresu v letech 2004 - 2018 (k 31. 12.)*. [online]. [cit. 20-07-2019]. Dostupné z <<http://www.czso.cz>>.

D

Dalsgaard, Steffen. 2016. The Ethnographic Use of Facebook in Everyday Life. *A Journal of Anthropology and Comparative Sociology*. 26: 96 – 114.

Dang, Nghien Van, Chu Thai Son. Luu Hung. 2000. *Ethnic Minorities in Vietnam*. Hanoi: The Gio.

Demuth, Andreas. 2000. Some Conceptual Thoughts on Migration Research. In *Theoretical and Methodological Issues in Migration Research*. Agozino, B. (ed.). Pp.: 21-58. Aldershot: Ashgate Publishing.

Dillman, Don A. 1978. *Mail and Telephone Surveys: The Total Design Method*. New York: Wiley.

Dolton, Peter, Oscar Marcenaro-Gutierrez. 2013. *Global Teacher Status Index*. Varkey GEMS foundation. [online]. [cit. 20-03-2019]. Dostupné z <www.varkeyfoundation.org>.

Donoghue, Suné. 2000. Projective Technique in Consumer Research. *Journal of Family Ecology and Consumer Science*. 28: 47-53.

Drbohlav, Dušan a kol. 2010. *Migrace a (i)migranti v Česku. Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?* Praha: SLON.

Duong, Viet Duc. 2014. *Mặt Góc*. [film] [online]. [viděno 08-07-2019]. Dostupné z <<https://vimeo.com/109699206>>.

E

Eriksen, Thomas H. 2012. *Etnicita a nacionalismus: z antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Eriksen, Thomas H. 2007. *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě*. Praha: Triton.

Ep-Nuffic. 2015. The Vietnamese Education System Described and Compared with the Dutch System. [online] [viděno 17-08-2019]. Dostupné z <www.nuffic.nl>.

Evans-Pritchard, Edward Evans. 1949. *The Nuer: A Description of the Modes of Livelihood and Political Institutions of a Nilotic People*. Oxford: Clarendon

Everett, Lee S. 1966. A Theory of Migration. *Demography*. 3 (1): 47-57.

Evereti, Venetia, Louise Ryan. 2011. Negotiating Transnational Caring Practices among Migrant Families. In *Gender, Generation and the Family in International Migration*. Alebert Kraler a kol. (eds.). Pp: 355-375. Amsterdam: Amsterdam university.

F

- Fahey, Stephanie. 1998. Vietnam's Women in the Renovation Era. In *Gender and power in affluent Asia*. Sen Krishna, Maila Stevens (eds.). Pp: 222-249. London, NYC: Routledge.
- Fatková, Gabriela. 2013. O čem se nemluví: Příspěvek k problematice sexuality terénního výzkumníka. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 14(1): 36-48.
- Fausto-Sterling, Anne. 2000. *Sexing the Body*. New York: Basic Book.
- Fiala, Tomáš, Josef Kunc a Václav Toušek. 1999. *Aktuální tendence v zaměstnávání cizinců na trhu práce v ČR*. Brno: PedF MU.
- Finch, Janet. 2008. Naming Names: Kinship, Individuality and Personal Names. *Sociology*. 42: 709–725.
- Firth, Raimond. 1988. „Second introduction.“ In *A Diary in the Strict Sense of Term*. Bronislaw Malinowsky. Pp.: XXI – XXXI. Cambridge: University press
- Firth, Raimond. 1967. „Introduction.“ In *A Diary in the Strict Sense of Term*. Bronislaw Malinowsky. Pp.: XI – XX. Cambridge: University press.
- Formánková, Lenka, Marta Lopatková. 2018. Nerovná startovní čára? Intersekcionalní analýza počátků profesních drah jeden a půlce generace vietnamských mužů a žen na českém trhu práce. *Gender a výzkum*. 2/2018: 135-160.
- Foucault, Michel. 1999. *Vůle k věděni: Dějiny sexuality I*. Praha: Herrmann a synové.
- Freeman, Derek. 1983. *Margaret Mead and Samoa: The Making and Unmaking of an Anthropological Myth*. Cambridge: Harvard University Press.
- Freidingerová, Tereza. 2014. *Vietnamci v Česku a ve světě: migrační a adaptační tendence*. Praha: Slon.

G

- Geertz, Hildred, Glifford Geertz. 1964. Teknonymy in Bali: Parenthood, Age-grading and Genealogical Amnesia. *Journal of the Royal Anthropological Institute*. 94: 94–108.
- Geertz, Clifford. 1967. „Under the Mosquito Net.“ In *New York Review of Books*. [online] [cit. 30-01-2017]. Dostupné z <www.nybooks.com>.
- Gerhards, Jürgen, Hans Silke. 2009. From Hasan to Herbert: Name-Giving Patterns of Immigrant Parents between Acculturation and Ethnic Maintenance. *American Journal of Sociology*. 114(4): 1102-1128.
- Giddens, Anthony. 1999. *Sociologie*. Praha: Argo.
- Giddens, Anthony. 2012. *Proměna intimity: Sexualita, láska a erotika v moderních společnostech*. Praha: Portál.
- Gillespie, Susan D. 2000. Beyond Kinship: An Introduction. In *Beyond Kinship: Social and Material Reproduction in House Societies*. Rosemary A. Joyce, Susan D. Gillespie (eds.). Pp.: 1-21. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Goffman, Erving. 2003. *Stigma: poznámky o způsobech zvládání narušené identity*. Praha: Slon.
- Goffman, Erving. 1999. *Všichni hrajeme divadlo: sebezprezentace v každodenním životě*. Praha: Studio Ypsilon.

- Goodenough, William. 1965. Rethinking "Status" and "Role". In. *The Relevance of Models for Social Anthropology*. Michael Banton (ed.). Pp.: 1-24. London: ASA.
- Goody, Jack. 1990. *The Oriental, the Ancient and the Primitive: System of Marriage and the Family in the Pre-industrial Societies of Eurasia*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gough, Kathleen E. 1959. The Nayars and the Definition of Marriage. *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*. 89 (1): 23-34.
- Grotevant, Harold D., Catherine R. Cooper. 1985. Patterns of Interaction in Family Relationships and the Development of Identity Exploration in Adolescence. *Child Development*. 56 (2): 415-428.
- Grygar, Jakub, Karel Čada, Tereza Freidingerová. 2016. *Vietnamese diaspora In Prague: Food, Consumption, and Socio-material proximity in the Making of a Cosmopolitan City*. [online] [cit. 15-08-2019]. Dostupné z <www.academia.edu>.
- Guest, Greg, Arwen Bunce, Laura Johnson. 2006. How Many Interview are Enough?: An Experimental with Sata Saturation and Variability. *Field methods*. 18: 59-82.

H

- Hagan, John, Ross Macmillan, Blair Wheaton. 1996. New Kid in Town: Social Capital and the Life Course Effects of Family. *American Sociological Reviv.* 61(3): 368-385.
- Hammersley, Martyn, Paul Atkinson. 1997. *Ethnography: Principles in practice*. London: Routledge.
- Handwerker, Penn W., Stephen P. Borgatti. 1998. Reasoning with Numbers. In *The Handbook of Methods in Cultural Anthropology*. Bernard Russell (ed.). Pp: 259-299. Walnut Creek, CA: Altamira.
- Harper, Douglas. 2002. Talking about Pictures: A Case for Photo Elicitation. *Visual Studies*. 17 (1): 13-26.
- Hastrup, Kirsten. 1978. The Semantics of Biology: Virginity. In *Defining Females*. Shirley Ardener (ed.). Pp.: 49-65. London: Croom Helm.
- Hašková, Hana. 2000. „K gender kontraktu v české společnosti 90. let.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 1(1): 7 - 8.
- Helus, Zdeněk. 2004. *Dítě v osobnostním pojetí: Obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Praha: Portál.
- Hewstone, Miles, Wolfgang Stroebe. 2006. *Sociální psychologie*. Praha: Portál.
- Hibbler, Dan K., Kimberly J. Shinew. 2002. Interracial Couples' Experience of Leisure: A Social Network Approach. *Journal of Leisure Research*. 30(2): 135-156.
- Hirschon, Renee. 1993. Open Body/Closed Space: The Transformation of Female Sexuality. In *Defining Females: The Nature of Women in Society*. Shirley Ardener (ed.). Pp.: 51-72. Oxford: Berg Publisher.
- Hirt, Tomáš. 2007. Přehlede základních tezí modernistického pojetí naciolonalismu. *Antropowebzin*. 2-3(2007): 27-34.
- Ho, Joyce. 2010. Acculturation Gasp in Vietnamese Immigrant Families: Impact on Family Relationships. *International Journal of Intercultural Relations*. 34/2010: 22–33.

- Hofírek, Ondřej, Michal Nekorjak. 2012. Vietnamští imigranti v českých velkoměstech – Integrace přistěhovalců z Vietnamu. In *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. Miroslava Rákoczyová, Robert Trbola (eds.). Pp.: 198-248. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Holeček, Václav, Jana Miňhová, Pavel Prunner. 2007. *Psychologie pro právníky*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o.
- Holý, Ladislav. 1985. Fire, Meat, and Children: the Berti Myth, Male Dominance and Female Power. In *Reason and Morality*. Joanna Overing (ed.). Pp.: 180-199. London: Tavistock.
- Holý, Ladislav. 1996. *Anthropological perspectives on kinship*. London: Pluto
- Hong, Jun Sung. 2010. Understanding Vietnamese Youth Gangs in America: An Ecological Systems Analysis. *Aggression and violent behavior*. 15: 253–260.
- Hubertová, Lucie. 2016. Jak uvažují nad svou identitou mladé Vietnamky žijící v České republice. *E-psychologie*. 10(2): 1-17.
- Hyde, Janet Shibley. 1990. *Understanding Human Sexuality*. Madison: University of Wisconsin.

CH

- Chen, Chuansheng a kol. 2001. Close Relationship between Asian American and European American College Students. *Journal of Social Psychology*. 141 (1): 85-100.
- Choi, Yoonsun a kol. 2008. Intergenerational Cultural Disonance, Parent Child Conflict and Bonding, and Youth Problem Behaviors among Vietnamese and Cambodian Immigrant Families. *Journal of Youth Adolescence*. 37(1): 85-96.

I

- Iacono, Valeria Lo, Paul Symonds, David H. K. Brown. 2016. Skype as a Rool for Qualitative Research. *Sociological Research Online*. 21 (2): [online] [cit. 15-08-2019]. Dostupné z < <http://www.socresonline.org.uk>>.

J

- Jánská, Eva a kol. 2011. Možnosti výzkumu integrace dětí Vietnamců v Česku: Příklad základní školy Praha-Kunratice. *Geografie*. 116 (4): 480-496.
- Johnson, Paul. 2005. *Love, Heterosexuality and Society*. London: Routledge.

K

- Karsten, Hartmut. 2006. *Ženy – muži, genderové role, jejich původ a vývoj*. Praha: Portál.
- Katrňák, Tomáš. 2000. Moderní partnerské vztahy a jejich proměna v době pozdní modernity. *Sociologický časopis*. 36(3): 307-316.
- Keller, Jan, Lubor Tvrdý. 2008. *Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Kibria, Nazli. 1993. *Family Tightrope: The changing lines of Vietnamese Americans*. Princeton: Princeton University Press.

- Kim, Tae-Young. 2007. The Dynamics of Ethnic Name Maintenance and Change: Cases of Korean ESL immigrants in Toronto. *Journal of Multilingual and Multicultural development*, 28(2), 117-133.
- Kirkpatrick, Andy. 2010. *English as a Lingua Franca in ASEAN: A Multilingual Model*. Hong Kong: Hong Kong University Press.
- Klapisch-Zuberova, Christine. 1999. Ženy a rodina. In *Středověký člověk a jeho svět*. J. le Goff (ed.). Pp.: 241-262. Praha: Vyšehrad.
- Knappová, Miloslava. 1999. Přezdívky v proměnách staletí. *Acta onomastica*, 40, 82-88.
- Kocourek, Jiří. 2006. Vietnamci v ČR. In *Menšinová problematika v ČR: Komunitní život a reprezentace kolektivních zájmů (Slováci, Ukrajinci, Vietnamci, Romové)*. Yana Leontiyeva (ed.). Pp.: 46-62. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Kofman, Eleonore. 2004. Family-Related Migration: A Critical Review of European Studies. *Journal of Ethnic and Migration studies*. 30 (2): 243-262.
- Kohoutek Rudolf. 2009. *Komunikace v prostoru a času* [online]. [cit. 07-03-2019]. Dostupné z <<http://rudolfkohoutek.blog.cz/>>.
- Kwak, Kyungha, John W. Berry. 2001. Generational Differences in Acculturation among Asian Families in Canada: A Comparison of Vietnamese, Korean, and East-Indian Gross. *International Journal of psychology*. 36(3): 152-162.

L

- Lê, Trung Hoa. 2005. *Họ và tên người Việt Nam*. Hà Nội, Việt Nam: NXB Khoa học Xã hội.
- Leacock, Eleanor. 2004. Interpreting the Origins of Gender Inequality: Conceptual and Historical Problems, In *Anthropological Theory. An Introductory History*. John R. McGee; Richard L. Warms (eds.), Pp.: 485-500. McGraw-Hill.
- Levi-Strauss, Claude. 1969. *The Elementary Structures of Kinship*. Boston: Beacon Press.
- Levi-Strauss, Claude. 1982. *The Way of the Masks*. Seattle: University of Washington Press.
- Lévi-Strauss, Claude. 1996. *Myšlení přírodních národů*. Praha: Dauphin.

M

- Malarney, Shaun K. 2002. *Culture, Ritual and Rrevolution in Vietnam*. New York: Routledge.
- Malinowska, Valetta. 1967. „Preface.“ In *A diary in the Strict Sense of Rerm*. Bronislaw Malinowsky. Pp.: VII – IX. Cambridge: University press.
- Markham, Anette, Stavrova Simona. 2016. Internet Digital Research. In *Qualitative Research*. David Silverman (ed.). Pp.: 229-244. London: Sage.
- Martin, Emily. 1991. The Egg and the Sperm: How Science Has Constructed a Romance Based on Stereotypical Male-Female Roles. *Signs*. 16 (3): 485-501.
- Martínková, Šárka. 2008. Sociabilita vietnamského etnika v Praze. In *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: Vybrané případy významných imigračních skupin v České republice*. Zdeněk Uherek a kol. (eds.). Pp.: 167-210. Praha: Etnologický ústav AVČR.

- Martínková, Šárka. 2010. *Vietnamská komunita v Praze*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy.
- Mcfadden, John, James L. Moore. 2001. Intercultural Marriage and Intimacy: Beyond the Continental Divide. *International Journal for the Advancement of Counselling*. 23: 261–268.
- Mead, Margaret. 1928. *Coming of age in Samoa*. New York: William Morrow and company.
- Mead, Margaret. 2010. *Pohlaví a temperament u tří primitivních společností*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Merton, Robert K., Patricia L. Kendall. 1946. The Focused interview. *The American Journal of Sociology*. 51(6): 541-557.
- MOET. 2015. Vietnam National Education for all 2015 Review. Hanoi: MOET
- Moore, Henrietta L. 2001. Co se stalo se ženami a muži? *Cargo*, (3,4): 174-197.
- MŠMT. 2009. *Analýza předpokladů a vzdělávacích potřeb pedagogických pracovníků pro zkvalitňování jejich práce*. [online]. [cit. 15-04-2019]. Dostupné z <www.msmt.cz>.
- Morus, Richard L. 1992. *Světové dějiny sexuality*. Praha: Naše vojsko.
- Možný, Ivo. 2008. *Rodina a společnost*. Praha: SLON.
- MVČR. 2019. Cizinci 3. zemí se zaevidovaným povoleným pobytem na území České republiky a cizinci zemí EU + Islandu, Norska, Švýcarska a Lichtenštejnska se zaevidovaným pobytem k 31.07.2019. [online]. [cit. 15-08-2019]. Dostupné z <www.mvcr.cz>.

N

- Nešporová, Olga, Kuchařová Věra. 2009. *Rodiny přistěhovalců II*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.
- Nguyễn, Thê Anh. 1985. The Vietnamese Monarchy under French Colonial Rule 1884-1945. *Modern Asian Studies*. 19(1): 147-162.
- Nguyễn, Van Hue a kol. 2013. *Giáo trình tiếng Việt cho người Hàn Quốc Nước Ngoài: Vietnamese as a second language*. Nhà Xuất Bản Đại Học Quốc Gia: Ho Chi Minh City.
- Nguyen Jirásková, Duong. 2017. *Banánové dítě: Vietnamka v české džungli*. Brno: Albatros.

O

- Oakleyová, Ann. 2000. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál.
- Okely, Judith. 1978. Privileged, Schooled and Finished: Boarding Educationa for Girls. In *Defining Females: The Nature of Women in Society*. Shirley Ardener (ed.). Pp: 109-139. London: Berg.
- Orellana, Marjorie Faulstich a kol. 2001. Transnational Childhoods: The Participation of Children in Processes of Family Migration. *Social problems*. 48(4): 572-591.

Ortner, Sherry B. 1998. Má se žena k muži jako příroda ke kultuře? In *Dívčí válka s ideologií: Klasické texty angloamerického feministického myšlení*. Libora Oates-Indruchová (ed.). Pp.: 89-114. Praha: Slon.

P

- Paleček, Martin. 2008. Identita – Podivný problém. *Antropowebzin*, 1: 62-71.
- Pechová, Eva. 2007. *Migrace z Vietnamu do České republiky v kontextu problematiky obchodu s lidmi a vykořisťováním*. Praha: La Strada Česká republika, o. p. s.
- Petersen, Wiliam. 1970. A General Typology of Migration. In *Readings in the Sociology of Migration*. Clifford J. Jansen (ed.). Pp.: 49-67. Oxford: Pergamon Press.
- Phan, Huy Le a kol. 1993. *The traditional village in Vietnam*. Hanoi: The Gioi
- Phan, Tan. 2005. Interdependent Self: Self-Perceptions of Vietnamese-American Youths. *Adolescence*. 40(158): 425–441.
- Phan, Le Ha, Que Van Phan. 2006. Vietnamese educational morality and the discursive construction of english language teacher identity. *Journal of Multicultural Discourses*. 1(2): 136-151.
- Pleskalová, Jana, Petr Karlík, Marek Nekula. 2002. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Portes, Alejandro, Rubén G. Rumbaut. 1996. *Immigrant America: A Portrait*. Berkeley: University Calif.

R

- Rákoczyová, Miroslava, Hana Pořízková. 2009. Sociální integrace přistěhovalců – teoretická východiska výzkumu. In *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. Miroslava Rákoczyová a Robert Trbola (eds.). Pp.: 23-34. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Rosaldo, Michelle Z. 1974. Introduction, In *Woman, Culture, and Society*. Michele Z. Rosaldo a kol. (eds.). Pp.: 1-15. Stanford: Stanford University Press.
- Rosenthal, Doreen. 1996. Vietnamese Adolescents in Australia: Relationships between Perceptions of Self and Parental Values, Intergenerational Conflict, and Gender Dissatisfaction. *International journal of Psychology*. 31(2): 81-92.
- Ryšavý, Martin. 2009. Banánové děti. Česko [film] [online]. [viděno 10-07-2019]. Dostupné z <www.ceskatelevize.cz>.

S

- Sana, Mariano, Douglas S. Massey. 2005. Household Composition, Family Migration, and Community Context: Migrant Remittances in Four Countries. *Social science quarterly*. 86(2): 509-528
- Secká, Milena. 1987. Vietnamští pracující ve středočeské frutě. *Český lid*. 74(4): 203-209.
- Skupnik, Jaroslav. 2007. Antropologie manželství a sexuality. In *Kruh prstenu 1*. Jaroslav Malina (ed.). Brno: Nauma.
- Skupnik, Jaroslav. 2010. *Antropologie příbuzenství*. Praha: SLON.

- Souralová, Adéla. 2012. Vietnamské rodiny a jejich české chůvy: Vzájemná závislost a péče o děti. *Sociální studia*. 3: 31-50.
- Souralová, Adéla. 2013. „She Fave us Family Life“: Vietnamese Immigrante Families and Their Czech Nannies Redefining Relatedness. *Urban People/Lidé města*. 15 (2): 257-278.
- Souralová, Adéla. 2014. Vzdělané dítě jako úspěšné naplnění migračního a rodičovského projektu? Vietnamské matky, jejich děti a vzdělanostní aspirace. *Sociální studia*. 2/2014: 75–97.
- Spradley, James G. 1980. *Participant Observation*. Wadsworth Engage Learning.
- Stojanov, Robert, Wadim Strielkowski, Dušan Drbohlav. 2011. Pracovní migrace a remittance: Současné trendy v době ekonomické krize. *Geografie*. 116(4): 375-400.
- Stuchlíková, Iva, Nela Vokrojová. 2013. Kulturní rozdíly v učební motivaci žáků – specifikum vietnamské kultury. *Pedagogika*. 63(1): 5-24.
- Sullivan, Jessica R. 2012. Skype: An Appropriate Method of Data Collection for Qualitative Interviews? *The Hilltop Review*. 6(1): 54-60.
- Svoboda, Jan. 1964. *Staročeská osobní jména a naše příjmení*. Praha: Nakladatelství československé akademie věd.
- Svobodová, Alena. 2017. *Vietnam vzdálený i blízký. Potomci Vietnamců v Česku z pohledu teorie transnacionalismu*. Disertační práce. Praha: Přírodovědecká fakulta UK.
- Svobodová, Alena, Eva Jánská. 2017. Identity Development Among Youth of Vietnamese Descent in the Czech Republic. In *Contested Childhoods: Growing up in Migrancy*. Marie Louise Seeberg, Elżbieta M. Goździak (Eds.). Pp.: 121-138. Berlin: Springer.
- Szálo, Csaba. 2007. *Transnacionální migrace, proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: CDK.
- Szymanska-Matusiewicz, Grazyna. 2014. Vietnamese from eastern Europe as a transnational migrant community. In *The age of asian migration: Continuity, diversity, and susceptibility Volume 1*. Yuh Wah Chan a kol (eds.). Pp.: 189-210. Newcastle: Cambridge scholars publishing.

Š

- Šípek, Jiří. 2000. *Projektivní metody*. Praha: ISV.
- Šišková, Tatjana. 2001. *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál.

T

- Théry, Irène. 2010. *Qu'est-ce que la distinction de sexe?* Bruxelles: Yapaka.be.
- Tingvolda, Laila a kol. 2012a. Parents and Children Only? Acculturation and the Influence of Extended Family Members among Vietnamese Refugees. *International Journal of Intercultural Relations*. 36: 260– 270.

Tingvolda, Laila a kol. 2012b. Seeking Balance between the Past and the Present: Vietnamese Refugee Parenting Practices and Adolescent Well-being. *International Journal of Intercultural Relations*. 36: 563– 574.

Toušek, Laco. 2012. Vybrané aspekty metodologie aplikované antropologie. In *Vybrané kapitoly z aplikované sociální antropologie*. Tomáš Hirt a kol. (eds.). Pp.: 25–106. Plzeň: ZČU.

V

Valouchová, Pavlína. 2015. *Krásný holky, neformální sociální kontrola žen prostřednictvím vzhledu*. Olomouc: Univerzita Palackého.

Vasiljev, Ivo. 1999. *Za dědictvím starých Vietů*. Praha: Etnologický ústav AVČR.

Vertovec, Steven. 2001. Transnacionalism and Identity. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 27(4): 573-582.

Vertovec, Steven. 2007. *Circular Migration: The Way Forward in Global Policy?* [online]. [cit. 10-07-2019]. Dostupné z <www.imi-n.org>.

Vrhel, František. 2000. Antropologie sexuality: sociokulturní hledisko. In *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie*. Jaroslav Malina (ed.). Univerzitní noviny: List Masarykovy univerzity a Nadace Universita Masarykiana.

W

Wayne, Dennis. 1951. A Further Analysis of Reports of Wild Children. *Child development*. 22(2): 153-158.

Weiss, Petr. 2009. Sexuální atraktivita a její determinanty. *Psychologia pre prax*. 10(4): 190-192.

Wilkinson, Melvin L. 1978. Romantic Love and Sexual Expression. *The Family Coordinator*. 27(2): 141-148.

Wilson, Edward Osborne. 1978. *On Human Nature*. Harvard University Press.

Wolf, Naomi. 1991. *Mýtus krásy*. Praha: Aspekt.

Y

Ying, Yu-Wen, Chua Chiem Chao. 1996. Intergenerational Relationship in lu Mien American families. *Amerasia Journal*. 1996/22: 44–64.

Z

Zhou, Min, Carl L. Bankston. 2001. Family Pressure and the Educational Experience of the Daughters of Vietnamese Refugees. *International migration*. 39(4): 133-151.

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů. [online]. [cit. 18-08-2019]. Dostupné z <www.mvcr.cz>.

8 RESUMÉ

Souhrn:

Vietnamci v České republice tvoří jednu z největších migrantských skupin (cca 60 000 osob), není tedy divu, že zaujali řadu akademiků na našich univerzitách a vědeckých ústavech. Práce, které se na tuto cílovou skupinu zaměřují, se často zabývají jejich integrací do české společnosti a otázkami migrace. Text disertační práce toto pole doplnil o pohled na rodinu a gender mladých Vietnamců v České republice. Hovoříme zde o takzvané první a půlté a druhé generaci Vietnamců v Česku označované také termínem Banánové děti.

Tato cílová skupina je specifická tím, že vyrůstá mezi dvěma poli – vietnamskou a českou společností. Zatímco vietnamská strana je zastoupená rodinou a migrantskou komunitou, českou stranu nejčastěji zastupují české chůvy, přátelé a školy. Není tedy překvapením, že se informanty a informantkami práce stali právě tito potomci vietnamských migrantů. Výzkum byl prováděn formou kvalitativního šetření, uskutečněno bylo pozorování i hloubkové rozhovory.

Práce je členěna na část teoretickou, metodologickou a empirickou. Teoretické kapitoly nabízí přehled soudobých teorií v oblastech týkajících se rodiny, genderu a migrace. V metodologické části je čtenáři představen průběh výzkumu, otázky týkající se cílové skupiny i vyrovnání se výzkumníka s terénem. Největší prostor je ponechán empirické části. Ta je rozdělena do tří oblastí: (1) Rodina, (2) Gender a (3) Ideální partner, které jdou následně systematicky rozčleněny dle interpretace dat do dalších celků a hodnoceny formou diskuze. Doplnkem práce jsou dva srovnávací výzkumy, které poukazují na možnosti komparace dat se zemí původu – Vietnamem, formou představených textů o vzdělání a jménech.

Práce přináší pohled na mladé Vietnamce žijící v Čechách a zasazuje je do jejich nejbližšího prostředí – tedy vietnamské rodiny. Rodinu zde chápe jako nositele kultury, jednotku socializace, která v jedinci konstruuje jeho pohled na svět i vnímání sebe sama. Vietnamské rodiny, i přes dobu strávenou v Čechách, v sobě nesou silné spojení s Vietnamem ve svých tradicích a vnímání každodenních skutečností. Ty se odráží zejména v rodinném uspořádání a genderu, dvěma atributům žitého světa, kterým je věnován představovaný výzkum a jeho výsledky. Mladí Vietnamci jsou navíc silně ovlivněni jejich transnacionálním způsobem života, kdy jsou stále spojeni se členy svých rodin v Čechách i v zahraničí a zároveň žijí své životy v české společnosti.

Summary:

Vietnamese in the Czech Republic grow up to one of the biggest migrants group (approx 60 000 people), so it is no wonder that they attracted many academics at our universities and scientific institutes. Papers that are focused on this target group often deals with their integration into Czech society and migration issues. The dissertation text supplemented this field with a view of the family and gender of young Vietnamese in the Czech Republic. We are talking about the so-called first and half and second generations of Vietnamese in the Czech Republic, also called Banana Kids.

This target group is specific by growing up between two specific fields – Czech and Vietnamese society. The Vietnamese part is represented by family and migrant community, the Czech part is formed around Czech nannies, friends and schools. That is a reason why the descendants of Vietnamese migrants became the main informants of this thesis. Gathering the necessary data was conducted through qualitative research - carried out under semi-structured interviews supplemented by participant observations and projective techniques.

The dissertation is systematically divided into theoretical, methodical and empirical part. The theoretical chapters provide an overview of contemporary theories in the fields of family, gender and migration. In the methodological part, the course of the research, questions concerning the target group and the coping with the researcher are presented. The largest space is left to the empirical part. It is divided into three areas: (1) Family, (2) Gender and (3) Ideal partner, which are then divided according to the interpretation of the data into other units and evaluated by discussion. Last part of theses is supplemented of two comparative studies about education and names, which point to the possibility of comparing the data with the country of origin - Vietnam.

The work brings a view of young Vietnamese living in the Czech Republic and puts them in their immediate environment - the Vietnamese family. We can say that the family is as a bearer of culture, a unit of socialization that constructs an individual's view of the world and self-perception. Despite the time spent in Bohemia, Vietnamese families carry a strong connection with Vietnam in their traditions and perceptions of everyday reality. These are reflected in perceptions of family structure and gender. Young Vietnamese are also affected by their transnational way of living because they are connecting with other members of their families in the Czech Republic and around the world and also live their lives in Czech society.

Résumé:

Les Vietnamiens forment en République tchèque un des plus grands groupes des migrants (à peu près 60 000 personnes), il n'est donc pas étonnant qu'ils ont attiré l'attention d'un grand nombre de chercheurs dans nos universités et nos instituts de recherche. Les travaux qui visent ce groupe cible traitent souvent l'intégration dans la société tchèque et la question de migration. Le manuscrit de thèse a complété ce champ en ajoutant le regard sur la famille et le „gender“ des jeunes Vietnamiens en République tchèque. Nous parlons ici de la soi-disant première et demie et de la deuxième génération des Vietnamiens en Tchéquie désignées comme „Les enfants de banane“.

Ce groupe cible est particulière car il grandit entre les deux champs - la société vietnamienne et la société tchèque. Tandis que le côté vietnamien est représenté par la famille et la communauté vietnamienne, le côté tchèque est lié aux nourrices tchèques, aux amis et aux établissements scolaires. C'est une des raisons pour lesquelles les descendants de migrants vietnamiens sont devenus les principaux d'informateurs de cette thèse. La recherche a été réalisée sous forme d'enquête qualitative. Les observations et les entretiens profonds ont été aussi élaborés.

Le travail contient les parties théorique, méthodologique et empirique. Les chapitres théoriques proposent un précis des théories contemporaines dans les domaines concernant la famille, le „gender“ et la migration. Le déroulement de la recherche, des questions ayant rapport aux groupes cibles et l'adaptation du chercheur au terrain sont exposés dans la parties méthodologique. Occupant la plus grande place dans ce travail la partie empirique contient 3 domaines : (1) La famille, (2) Le „gender“, (3) Le partenaire idéal qui sont ensuite systématiquement divisés selon l'interprétation des données dans les ensembles suivants et évalués sous forme de discussion. La dernière partie de cette thèses est complétée par deux études comparatives sur l'éducation et les noms, qui suggèrent les possibilités de comparer des données avec celles du pays d'origine – le Vietnam.

Le travail apporte un regard sur les jeunes Vietnamiens qui vivent en Tchéquie en les mettant dans leur milieu le plus intime – la famille. La famille apparaît ici en tant que le véhicule de la culture et l'unité de la socialisation qui construit dans l'individu sa propre perception du monde et de soi-même. Malgré le temps passé en Bohême, les familles vietnamiennes entretiennent des liens étroits avec le Vietnam dans leurs traditions et leurs perceptions de la réalité quotidienne. Celles-ci se reflètent dans les perceptions de la structure familiale et du genre. Les jeunes Vietnamiens sont également affectés par leur mode de vie transnational, car ils se connectent à d'autres membres de leur famille en République tchèque et à travers le monde et vivent également dans la société tchèque.

9 PŘÍLOHY

9.1 Dotazník „Seznamka“

Seznamka.cz

Požadovaný věk: od - do

Rodinný stav (zakroužkujte, co je případně vyhovující – možno více možností)

- a. svobodný/á
- b. rozvedený/á
- c. vdovec/vdova
- d. ženatý/vdaná

Dosažené vzdělání – jmenujte typ školy a zaměření:

Pracovní pole – jmenujte typ práce a zaměření:

Odkud by měl/a budoucí partner/ka být?

Jmenujte tři hlavní pozitivní vlastnosti, které budou od protějšku očekávány:

- 1.
- 2.
- 3.

Jmenujte tři negativní vlastnosti, které rozhodně mít nesmí:

- 1.
- 2.
- 3.

Preferované zájmy?

Bonus: Co by ho/ji mělo nejvíce vystihovat:

9.2 Tabulky

Tabulka č. 1 Analytické kategorie výzkumu

Kategorie	Podkategorie	Význam
Rodina	Rodina	<i>Charakteristika vietnamské rodiny</i>
	Rodič	<i>Otec a matka</i>
	Banánové dítě	<i>Potomek vietnamských migrantů</i>
	Vykořenění	<i>Akulturační trhlina</i>
	Prvorození	<i>Nejstarší děti/sourozenci</i>
	Čeští "příbuzní"	<i>Češi označovaní českou příbuzenskou terminologií</i>
Gender	Vietnámec	<i>Charakteristika - vietnamský muž</i>
	Vietnamka	<i>Charakteristika - vietnamská žena</i>
	Syn	<i>Hodnota mužského potomka</i>
	Dcera	<i>Hodnota ženského potomka</i>
	Výchova chlapce	<i>Vliv rodiny na syna</i>
	Výchova dívky	<i>Vliv rodiny na dceru</i>
Partner	Původ	<i>Odkud pochází</i>
	Postavení	<i>Sociální a ekonomický status</i>
	Dobré mravy	<i>Slušnost, respekt, tradice</i>

Tabulka č. 2 Informanti a informantky v ČR v době dotazování

Pseudonym	Pohlaví	Věk	Vzdělání a současnost ⁷²
Linh/Linda	Ž	24	Ekonomické VŠ – nedokončeno
Hanh/Hanka	Ž	22	Právnícké VŠ – probíhá
Yen/Jana	Ž	26	Ekonomické VŠ – probíhá
Tuyet/Týna	Ž	20	Ekonomické VŠ – probíhá
Nhai/Nina	Ž	18	Gymnázium – probíhá
Kim/Katka	Ž	23	Ekonomické VŠ – probíhá
Anh/Anna	Ž	25	Ekonomické VŠ – nedokončeno
Tu/Terka	Ž	21	Gymnázium – probíhá
Mai/Manka	Ž	22	Chemie VŠ – probíhá
Hai/Lucka	Ž	21	Lékařské VŠ – probíhá
Duong/David	M	20	Ekonomické VŠ – probíhá
Tu/Tomáš	M	21	Právnícké/Mezinárodní vztahy VŠ – probíhá
Thin/Tibor	M	19	Gymnázium – probíhá
Quang/Robert	M	20	Stavební VŠ – probíhá
Thang/Pavel	M	25	Maturita - v současnosti podniká
Duy/Jakub	M	18	Gymnázium – probíhá
Te Dung/Tedy	M	26	Ekonomické VŠ – probíhá
Le/Luboš	M	23	Maturita - v současnosti podniká

Legenda: M = muž, Ž = žena

Tabulka č. 3 Informanti a informantky ve VSR v době dotazování

Pseudonym	Pohlaví	Věk	Vzdělání a současnost
Phan	Ž	29	Strojírenství VŠ – probíhá, nyní v Japonsku
Kim	Ž	23	Cizí jazyky a literatura VŠ – probíhá
Lan	Ž	27	Antropologie VŠ – ukončeno Mgr., nyní učí AJ
Tuyet	Ž	25	Ekonomická VŠ – ukončeno Bc.
Linh	Ž	27	Cizí jazyky VŠ – ukončeno Mgr., fotografka
Anh	Ž	23	Cizí jazyky VŠ – probíhá
Mai	Ž	18	Střední škola – probíhá
Hoang	Ž	19	Střední škola – probíhá
Le	M	29	Strojírenství VŠ – probíhá v Koreji
Duy	M	23	Ekonomická VŠ – ukončeno Bc.
Dung	M	28	Strojírenství VŠ – probíhá
Tu	M	21	Cizí jazyky – probíhá
Thin	M	19	Střední škola – probíhá
Quan	M	20	Cizí jazyky – probíhá

Legenda: M = muž; Ž = žena

⁷² Zjednodušení stavu informantů a informantek v průběhu šetření, který vyplýval z jejich dosaženého či probíhajícího vzdělání – upravená tabulka z původního zdroje Bednářová 2018.

Tabulka č. 4 Vybrané příklady jmen a přezdívek⁷³

Pseudonym	Přezdívka	Pohlaví	Typ přezdívky	Země
Kim Ngan	Kim	Ž	modifikace	ČR
Pham	Pam	Ž	angl. jméno	VSR
Linh	Linda	Ž	české jméno	ČR
Hanh	Hana	Ž	české jméno	ČR
Anh	Anne	Ž	angl. jméno	VSR
Hoang	Jane	Ž	české jméno	VSR
Yen	Jana	Ž	angl. jméno	ČR
Phuoc	Lucky	M	překlad do AJ	VSR
Vo	Joe	M	angl. jméno	VSR
Tu	Tom	M	angl. jméno	ČR
Te Ding	Tedy	M	modifikace	ČR
Quang	Honza	M	české jméno	ČR
Thin	Tibor	M	české jméno	ČR

Legenda: M = muž, Ž = žena, ČR = Česká republika, VSR = Vietnamská socialistická republika

⁷³ Zdroj Bednářová 2017.